

Oraklet i Delfi

Jens Barfoed

KLASSIKERFORENINGENS KILDEHÆFTER
2014

Indhold

1.	Orakler.....	5
1.1	<i>Perioder i Delfis historie.....</i>	5
2.	Grundlæggelsen af oraklet i Delfi.....	6
2.1	<i>Hymnen til Apollon.....</i>	6
2.2	<i>Arkæologien.....</i>	7
2.3	<i>Apollonhymnen og arkæologien.....</i>	9
2.4	<i>Eumeniderne.....</i>	9
2.5	<i>Ifigenia hos Taurerne.....</i>	10
3.	Rådspørgning af det delfiske orakel.....	11
3.1	<i>Litterære kilder.....</i>	11
3.2	<i>Orakeldage.....</i>	12
3.3	<i>Pythia.....</i>	13
3.4	<i>Laurbærtræet.....</i>	13
3.5	<i>Apollontemplet.....</i>	14
3.6	<i>Pythias trefod.....</i>	15
3.7	<i>Omfalos.....</i>	16
3.8	<i>Præsterne.....</i>	16
3.9	<i>Delfis netværk.....</i>	17
3.10	<i>De ansvarlige for orakelsvarene.....</i>	17
3.11	<i>Forberedelserne til rådspørgningen.....</i>	19
3.12	<i>Rækkefølgen af spørgere.....</i>	19
3.13	<i>Prisen for et orakelsvar.....</i>	19
3.14	<i>Var Pythia i trance?.....</i>	20
3.15	<i>- eller var hun påvirket af dampe?.....</i>	21
3.16	<i>Orakelsvar ved lodtrækning.....</i>	22
4.	Orakelsvarene.....	23
4.1	<i>Orakelsvar hos Herodot.....</i>	23
4.2	<i>Arkiver med orakelsvar.....</i>	23
4.3	<i>Samlinger og overlevering af orakelsvar.....</i>	24
4.4	<i>Orakelsvar hos senere forfattere.....</i>	24
4.5	<i>Orakelsvar på vers eller prosa.....</i>	25
4.6	<i>Den dunkle Apollon.....</i>	25
4.7	<i>Et eksempel på helgardering.....</i>	26
4.8	<i>Orakelsvar til kong Kroisos.....</i>	27
5.	Oraklet i sagn og tragedier.....	28
5.1	<i>Det delfiske orakel i Orestien.....</i>	29
5.2	<i>Orestes i Mykene.....</i>	29
5.3	<i>Drabet på Klytaimestra.....</i>	30
5.4	<i>Orestes i Delfi.....</i>	30
5.5	<i>Domstolen i Athen.....</i>	31
5.6	<i>Det delfiske orakel i andre sagnkredse.....</i>	32

6.	Delfis rolle i kolonitiden (750-550 f.Kr.).....	32
6.1	<i>Mellem Scylla og Charybdis, den farefulde sejlads til fremmed land.....</i>	32
6.2	<i>Forholdet mellem koloni og moderby.....</i>	33
6.3	<i>Koloniseringen og orakelsvar fra Delfi.....</i>	33
6.4	<i>Historien om Myskellos.....</i>	34
6.5	<i>Historien om Battos.....</i>	35
6.6	<i>Oraklets faktiske rolle.....</i>	35
6.7	<i>Grundlæggelse af Trachinìa.....</i>	36
6.8	<i>Kolonien Thurioi.....</i>	37
6.8	<i>Kolonien Epidamnos.....</i>	37
7.	Tyrantiden.....	38
7.1	<i>Tyrannerne opstår.....</i>	38
7.2	<i>Det delfiske orakel og tyrannerne.....</i>	39
7.3	<i>Myten om Kypselos.....</i>	39
7.4	<i>En prosaisk forklaring på myten.....</i>	41
7.5	<i>Kylon.....</i>	41
7.6	<i>Solon.....</i>	42
7.7	<i>Peisistratos.....</i>	43
7.8	<i>Alkmeoniderne.....</i>	43
7.9	<i>Peisistratos' eftermæle.....</i>	44
8.	De lydidske konger.....	45
8.1	<i>Gyges.....</i>	45
8.2	<i>Alyattes.....</i>	46
8.3	<i>Den berømte Kroisos.....</i>	48
8.4	<i>Kroisos prøver oraklerne.....</i>	49
8.5	<i>Kroisos sender gaver til Delfi.....</i>	49
8.6	<i>Et mulddyr på tronen.....</i>	49
8.7	<i>Løn som forskyldt.....</i>	50
8.8	<i>Noget for noget.....</i>	50
9.	Oraklets rolle under perserkrigene.....	51
9.1	<i>Knidos.....</i>	51
9.2	<i>Den ioniske opstand.....</i>	52
9.3	<i>Slaget ved Marathon.....</i>	53
9.4	<i>Xerxes' felttog.....</i>	54
9.5	<i>Slaget ved Thermopylæ.....</i>	54
9.6	<i>Det første orakelsvar til Athen i 480 f.Kr.....</i>	55
9.7	<i>Det andet orakelsvar.....</i>	56
9.8	<i>Forholdet mellem de to orakelsvar.....</i>	56
9.9	<i>Persisk angreb på Delfi.....</i>	57
9.10	<i>Xerxes' holdning til Delfi.....</i>	58
9.11	<i>Uenighed mellem Athen og Sparta.....</i>	58
9.12	<i>Slaget ved Plataiai.....</i>	59
9.13	<i>Bod på drabet på Leonidas.....</i>	59
9.14	<i>Tak til Delfi.....</i>	60
9.15	<i>Slangesøjlen.....</i>	60

10.	Det delfiske orakel i 5. århundrede f.Kr.....	61
10.1	<i>Det spændte forhold mellem Athen og Sparta.....</i>	61
10.2	<i>Trediveårsfreden.....</i>	62
10.3	<i>Den peloponnesiske krig bryder ud.....</i>	62
10.4	<i>Pesten i Athen.....</i>	63
10.5	<i>Athens nederlag.....</i>	64
11.	Det 4. århundrede f.Kr.....	65
12.	Pilgrimme i Delfi.....	66
12.1	<i>Tradition for pilgrimsrejser.....</i>	67
12.2	<i>Rejsen til Delfi.....</i>	67
12.3	<i>De ukendte pilgrimme og de glemte svar.....</i>	68
12.4	<i>Kendte pilgrimme.....</i>	68
12.5	<i>Det sammenlignelige orakel i Dodone.....</i>	69
12.6	<i>Spørgsmål i Dodone.....</i>	70
13.	Digtere og filosoffer.....	71
13.1	<i>Homer.....</i>	72
13.2	<i>Archilochos.....</i>	73
13.3	<i>Æsop.....</i>	75
13.4	<i>Pindar.....</i>	76
13.5	<i>Filosofferne.....</i>	77
13.6	<i>De syv vise.....</i>	77
13.7	<i>Chairefons spørgsmål om Sokrates.....</i>	78
13.8	<i>Sokrates og Xenofon.....</i>	79
13.9	<i>Platon.....</i>	80
14.	Afslutning.....	81
14.1	<i>Historiske orakelsvar, dvs. orakelsvar fra samtiden.....</i>	81
14.2	<i>De berømte orakelvar.....</i>	81
	Litteratur.....	83

1. Orakler

Et orakel var en helligdom, hvor pilgrimme kunne stille spørgsmål til en gud. Oftest Apollon, men Zeus og Asklepios havde også orakler. Der var et stort antal orakler over hele den græske verden. Men de fleste havde kun lokal betydning.

Orakler blev opsøgt både af private pilgrimme og af officielle udsendinge fra stater. Fælles for de to grupper var, at de ofte stod over for at skulle træffe vigtige beslutninger. For den private spørger kunne det dreje sig om at gifte sig med en bestemt pige, for udsendingen, der spurgte på en stats vegne, måske om at indlede krig.

Begge parter havde måske nærmest truffet beslutningen, inden de rejste hjemmefra. De ville bare gerne have oraklet til at sige ja eller nej til beslutningen. Oraklet kunne se ud i fremtiden og kunne derfor også se, om beslutningen ville få gavnlige følger for spørgeren. Hvis oraklet svarede nej, måtte man hellere stille beslutningen i bero.

Man hører næsten ikke om orakler hos Homer. Delfi er under det gamle navn Pytho nævnt to gange i *Iliaden* og to gange i *Odysseen*. Og kun i ét af tilfældene er der nævnt et orakelsvar.

Mens Odysseus under sin hjemrejse fra Troja opholder sig hos Fajakerne nogle dage, bliver der afholdt en fest, hvor skjalden Demodokos synger om en episode under den trojanske krig:

Da deres lyst til mad og til drikke var stillet til fulde,
indgav Musen ham lyst til at synge om heltes bedrifter
fra en beretning, hvis ry på den tid rakte til himlen,
nemlig om striden imellem Odysseus og Peleiden,
dengang de to ved en lystelig fest til gudernes ære
skændtes med knubbede ord, og mændenes drot Agamemnon
godted' sig hjerteligt ved, at de bedste Achaiere stredes.
For det var det som Foibos engang i sit hellige Pytho
havde forjættet ham, da han besøgte hans tempel af marmor
for at få svar. Nu skulle da bølgen af kvalerne toppe
både for Troere og for Danaer ved Zeus' beslutning.

Od. 8.72-82 ved Otto Steen Due

Agamemnon har åbenbart været i Delfi for at spørge om krigens udfald, før hæren sejlede til Troja. Oraklet må have givet ham det svar, at en strid mellem to af de bedste grækere ville være et varsel om, at sejren var nært forestående.

1.1 Perioder i Delfis historie

Omkring 700 f.Kr., da de homeriske digte var ved at finde deres form, var oraklet i Delfi en institution, der havde eksisteret i et par generationer. Og den var netop nu begyndt at tiltrække spørgere fra et større område. Oraklet stod på tærsklen til det store gennembrud.

Hidtil havde Delfi været et beskedent lokalt orakel på linje med så mange andre i den græske verden. Men oraklet må have haft en heldig hånd i forbindelse med de mange forespørgsler om grundlæggelse af kolonier fra omkring 750 f.Kr.

Og det ene førte det andet med sig. Private pilgrimme, der tidligere havde foretrukket de små lokale orakler, ofrede nu gerne den ekstra tid på at tage til Delfi, der

efterhånden fik ry for at være et særlig pålideligt orakel. I løbet af 600-tallet arbejdede Delfi sig støt og roligt frem til en position som det førende orakel i den græske verden.

Denne position blev fastholdt i hvert fald til midt i 300-tallet f.Kr. Og også efter den tid vedblev det at have et godt ry, selv om nogle af konkurrenterne nu fik mulighed for at gøre sig mere gældende. Det gælder f.eks. Didyma ved Milet og Klaros ved Kolofon. Først i 393 e.Kr. blev oraklet i Delfi formelt lukket af den øst-romerske kejser. Men på det tidspunkt var oraklets virksomhed næsten helt ophørt.

2. Grundlæggelsen af oraklet i Delfi

Hvis man vil vide, hvornår Apollons orakel i Delfi opstod, og hvad der var af helligdomme i Delfi, før Apollon kom dertil, skal man først og fremmest interessere sig for de fund, som arkæologerne har gjort i Delfi, siden udgravningerne begyndte i 1892.

Hvad man på den måde får at vide, kan man sammenholde med det, som man kan læse sig til i litterære kilder fra oldtiden. Og her drejer det sig især om tre:

Hymnen til Apollon fra kort efter 600 f.Kr., Aischylos' tragedie *Eumeniderne* fra 458 f.Kr., og Euripides' tragedie *Ifigenia hos Taurerne* fra 414 f.Kr.

Spørgsmålet er, hvor klart et billede man kan komme frem til på grundlag af de arkæologiske fund og de litterære kilder.

2.1 *Hymnen til Apollon*

Ifølge *Hymnen til Apollon* grundlagde Apollon sit orakel på et sted, hvor der ikke var nogen helligdom i forvejen. I sin søgen efter en god placering til oraklet var han kommet igennem Boiotien, og her var han egentlig begyndt at bygge et tempel. Men en lokal nymfe fik ham på andre tanker, da hun sagde til ham, at der i Boiotien var meget uro, fordi der var så mange heste og vogne. På hendes råd fortsatte han derfor mod vest for at bygge templet ved foden af bjerget Parnassos i det afsides Fokis. Da han var kommet til dette smukke og fredelige sted, sagde han:

Her er jeg visselig sindet at rejse et underskønt tempel
til et orakel fra nu af til evige tider for alle,
som på mit alter skal ofre mig lydefri festhekatomber.
Både de folk, som har hjemme på Pelops' det frugtbare øland,
og i Europa og rundt om på øerne ude i havet,
her mit orakel skal spørge; usvigeligt sikkert forkynder
varslenende ord jeg til alle, som spørger mig her i mit tempel.

Hymn. Hom. Ap. 286-292 ved Alex Garff og Leo Hjortso

Helt fredeligt var der nu ikke. Da Apollon havde lagt grundstenene til templet, og 'vrimlende menneskeskarer' havde bygget det færdigt, uskadeliggjorde Apollon – med tilnavnet Foibos – en drage eller slange, der var en plage for folk på egnen:

Lige ved templet en kilde, der springer. Den Zeusfødte Foibos
fældede dér med en pil fra sin bue et frygteligt udyr,
dragen, der svulmede ondt, og som selv var et monstrum af ondskab. Død
og fordærv omkring sig den spredte, en svøbe for jorden, både for men-
neskers slægter og også for stolprende hornkvæg.

Hymn. Hom. Ap. 299-303

Da Apollon havde slået slangen ihjel, sagde han triumferende, at nu kunne den ligge i solen og rådne. Fortælleren tilføjer, at stedet derfor i fremtiden skulle hedde Pytho, og at Apollon ville tage tilnavnet Pythios. Ordet pytho betyder 'får til at rådne'.

Til præster valgte Apollon nogle kretiske søfolk, der var på vej over havet til Pylos på det sydvestlige Peloponnes. Men da han havde ført dem til Delfi, og de så sig omkring i det øde landskab, gav de udtryk for deres tvivl om, hvordan de dog skulle klare sig her. Apollon svarede:

Lad blot enhver holde kniven parat i sin løftede højre!
Her skal det myldre med får til at slagte, thi ofre i mængde
bringer alverdens navnkundige mennesker hid til mit alter.
Vogt på mit tempel og alter, tag vel imod menneskers slægter.
Snart vil de strømme hertil for at høre og følge mit budskab.

Hymn. Hom. Ap. 532-536

I Hymnen bliver det kun antydnet, hvordan Apollon har tænkt sig, at oraklet skal fungere. Orakelsvar kommer fra en gud, men de bliver ikke givet direkte til spørgerne. Guden bruger et mellemlid, et medium. Hymnen siger tilsyneladende, at de kretiske søfolk, der nu er blevet præster, skal fortolke Apollons vilje, som den kommer til udtryk gennem et laurbærtræ:

De er nu præster i Pytho, og fjernskyttens ord de forkynder,
alt, hvad han siger, den guldbuevæbnede hersker Apollon,
når han fra laurbær spår ved foden af bjerget Parnassos.

Hymn. Hom. Ap. 392-394

Hvis det oprindeligt har været et laurbærtræ, der i Delfi har fungeret som mellemlid mellem Apollon og spørgerne, er det en parallel til den metode, der blev brugt i Zeus' orakel i Dodona, hvor guden svarede gennem et gammelt egetræ. Men måske er laurbærtræet kun tænkt som et symbolsk udtryk for Apollons helligdom i Delfi. Linjerne siger så kun, at det er Apollon, der giver orakelsvaret, og at præsterne på en eller anden måde indgår i proceduren. Mediet bliver ikke nævnt.

Hymnens beretning om grundlæggelsen af oraklet er den ældste, vi kender. Måske er den en afspejling af, hvad præsterne omkring 600 f.Kr. officielt fortalte i Delfi. Den er i hvert fald fra en tid, hvor oraklet var blevet det førende i den græske verden. Og det blev det netop omkring 600 f.Kr. Men beretningen tager ikke det hele med. Det kan vi se, når vi inddrager de arkæologiske fund, der er gjort i Delfi siden 1892.

2.2 Arkæologien

De ældste spor af bebyggelse i Delfi er fra omkring 1400 f.Kr. Mellem den kastaliske kilde og det sted, hvor Apollon-templet senere blev bygget, har der ligget en lille landsby. Ingen fund tyder på, at der har været en helligdom i selve landsbyen, men det har der været på det sted sydøst for byen, hvor man senere byggede et tempel for Athena Pronaia. Her er der fundet mange kvindestatuetter af terrakotta. Det må derfor have været en kvindelig gud, der blev dyrket her.

Hvis der har været knyttet et orakel til helligdommen, kan det kun have haft betydning for folk, der boede på egnen. Pilgrimme fra andre egne ville have efterladt sig spor i form af offergaver, som de havde haft med sig. Omkring 1200 f.Kr. blev landsbyen formodentlig ødelagt af en brand.

Også i perioden 1200-800 f.Kr. var Delfi beboet, men landsbyen var nu endnu mindre end i mykensk tid. Der er gjort færre fund fra den periode. Der er desuden tidsmæssige spring i fundene, så landsbyen må have været forladt i perioder.

Ionisk kapitæl nu placeret ved den hellige vej med tempelmuren i baggrunden.

Omkring 800 f.Kr. udvides landsbyen med huse både mod vest og syd. Der er ikke fundet spor af et tempel for Apollon. Det ældste Apollon-tempel, vi kender, blev bygget omkring 600 f.Kr. og brændte i 548 f.Kr. Men ifølge Pausanias skal der have eksisteret ikke færre end tre templer før det. Nogle arkæologer mener, at Pausanias sammenblander templer og bygninger brugt til andre formål før Apollons ankomst til Delfi. Senere byggeaktivitet har helt fjernet sporene efter disse tidlige bygninger.

Fra tiden efter 800 f.Kr. er der fundet mange offergaver i det område vest for den oprindelige landsby, hvor templet til Apollon senere blev bygget. Og det er offergaver af en helt anden teknisk og kunstnerisk kvalitet, end man før har set i Delfi. Der er bl.a. fundet mandlige terrakottafigurer, små bronzeheste fra Thessalien og store trefødder af bronze fra Peloponnes med geometriske mønstre.

Mængden og kvaliteten af fundene passer dårligt til den lille landsby, de er fundet i. Det må være folk udefra, der er kommet til Delfi med offergaverne. Der må altså på den tid have været en kult, der tiltrak mennesker langvejs fra. Og det kan kun have været den Apollon-kult, som skulle gøre Delfi kendt over hele den græske verden. Ud fra fundene har forskerne konkluderet, at Apollon-helligdommen er grundlagt omkring 800 f.Kr.

2.3 Apollonhymnen og arkæologien

Arkæologien bekræfter altså ikke den historie, som *Hymnen til Apollon* fortæller. Fundene viser, at da Apollon kom til Delfi, havde der i århundreder været en helligdom for en kvindelig gud, måske også et lokalt orakel.

Men hvorfor har *Hymnen til Apollon* udeladt den tidligste historie og ladet Apollon være den første gud i Delfi? Måske fordi præsterne i Delfi, som nok er ophavsmændene til beretningen, har ønsket at skjule den lidt ømtålelige kendsgerning, at Apollons glørværdige historie i Delfi begyndte med, at han fortrængte en gud, der i århundreder var blevet dyrket på stedet.

Præsterne har foretrukket, at Apollon fremstod som en gud med rene hænder. Detroniseringen af forgængeren er derfor blevet reduceret til en heroisk kamp med et uhyre, som var en hindring for civiliseret liv på egnen.

Det var sandsynligvis jordens gudinde Gaia, der blev dyrket i Delfi, før Apollon kom dertil. I klassisk tid var der en helligdom for hende lige neden for Apollons tempel. En af denne jordgudindes fremtrædelsesformer var slangen.

Drabet på slangen har derfor en mere central betydning, end *Hymnen til Apollon* giver indtryk af. Slangen er ikke bare en lokal fredsforstyrrer, den symboliserer gudinden Gaia, der måtte vige pladsen for Apollon. Ikke alene var der altså en gud i Delfi, før Apollon kom. Det var Apollon selv, der måtte sætte den gud ud af spillet, før han kunne overtage stedet.

Grundlæggelsen af oraklet er som nævnt også beskrevet i to tragedier fra det 5. århundrede: Aischylos' *Eumeniderne* (458 f.Kr.) og Euripides' *Ifigenia hos Taurerne* (414 f.Kr.)

Begge forfattere tager Apollons forgængere med, men de fortæller alligevel hver sin historie.

2.4 Eumeniderne

Den første person, vi møder i Aischylos' tragedie, er Apollons præstinde, hans talerør. Aischylos kalder hende ikke Pythia; den betegnelse bruges først af Herodot. Tragedien foregår i Delfi, og den begynder med, at præstinden beder en bøn, før hun går ind i templet for at bestige sin "spådomsstol", trefoden. Når hun sidder på den, kan Apollon tale igennem hende. Hun beder ikke kun til Apollon, men også til Gaia og hendes to døtre, der før ham har givet orakelsvar i Delfi:

Til Gaia først blandt guder retter jeg min bøn;
thi hun gav varsler først, og dernæst råber jeg
til Themis, hun, som efter sagnet tog i arv
sin mors orakel her. Frivillig, uden tvang
fik Foibe som den tredje, af Titaners æt,
et andet barn af Gaia, magt og sæde her.
Som vuggegave skænkede' hun sin herskerret
til Foibos, som blev opkaldt efter hendes navn.

Eum. 1-8 ved P. Østbye

Apollons drab på slangen er ikke omtalt. Åbenbart fordi historien skal vise, at Apollon overtog oraklet under helt udratiske omstændigheder. Oraklet blev simpelthen fuldstændig frivilligt overdraget til Apollon. Og kontinuiteten i udviklingen bliver understreget af, at han får et af sine tilnavne fra den sidste af sine kvindelige forgængere som orakelgud.

I det 5. århundrede f.Kr. må præsterne i Delfi have set en interesse i at fortælle en anden historie om oraklets grundlæggelse. Deres hensigt kan dels have været at fremstille Apollon som en moralsk uangribelig gud, dels at markere sig i konkurrencen med oraklet i Dodona, der var Delfis største rival på det tidspunkt. Dodona havde det fortrin, at orakelguden her var Zeus. I Delfi var det trods alt kun en søn af Zeus. Hvis

Delfi nu kunne forsyne oraklet med en ærværdig forhistorie, ville det øge oraklets prestige. Men så måtte Apollons overtagelse af oraklet fremstå som fredelig. Derfor blev drabet på slangen udeladt.

2.5 *Ifigenia hos Taurerne*

I tragedien *Ifigenia hos Taurerne* kombinerer Euripides et halvt århundrede senere de to versioner af historien. Det sker i en korsang hen imod slutningen af tragedien. Koret fortæller, at Apollon sammen med sin mor Leto kom til Delfi. Her mødte han oraklets vogter:

... en broget, purpurrød slange
med mørke pletter langs ryggen, som laurbærskygger,
det vældige udyr fra jorddybet, vogted'
Moder Jords orakel.

IT 1245-1248 ved Ellen A. Madsen og Erik H. Madsen

Apollon er altså en erobrere. Han uskadeliggør oraklets vogter og fordriver Themis, Gaias datter, som på det tidspunkt har fået overdraget oraklet. Dermed har Apollon overtaget oraklet.

Men Gaia bliver vred på datterens vegne, og som hævn giver hun mennesker evnen til at se ind i fremtiden i drømme. Dermed undergraver hun Apollons nyvundne position som orakelgud. Apollon går til faderen Zeus for at få ham til at hjælpe:

Og Olympens herre smilte, fordi
hans søn forstod så vel,
hvor der var guld at fortjene. Han rysted' sin manke
som tegn, at han standsed de natlige stemmer.
Fra da af kan mennesker aldrig finde
en sandhed i natlige tåger.
Den ypperste ære som sandsiger gav
han atter sin søn,
og den tillid enhver nærer til guddommens sange
fra tronen alverden har rådspurgt.

IT 1274-1283

Gaia er sikkert ikke den eneste, der er blevet vred. Tilhængerne af den eksisterende kult må have været oprørte over, at Apollon bemægtigede sig stedet og dermed reducerede Gaia til en biperson.

Apollons egne tilhængere har måske heller ikke syntes, at hans fjendtlige overtagelse af det gamle orakel var uproblematisk. Senere blev det i hvert fald en almindelig opfattelse i Delfi, at slangedrabet, der symboliserede overtagelsen, var et overgreb, der skulle sones. Det må have været ment som en imødekommenhed over for Delfis tidlige år. Denne straf over Apollon guder.

Det er muligt, at brugen af en kvinde som Apollons talerør i Delfi er overtaget fra det gamle orakel. Idéen kunne være, at de nye beherskere af helligdommen på den måde ville vise deres forgængere respekt. I Apollon-orakler er det nemlig almindeligt, at det er mænd, der er mellemløbet mellem Apollon og spørgerne. Sådan var det f.eks. i Didyma og Klaros i Lilleasien. Brugen af kvinden Pythia som Apollons talerør i Delfi kræver derfor en særlig forklaring.

Nogle har ment, at det kvindelige medium kan være en påvirkning fra Dionysos-kulten, der i hvert fald siden det 6. århundrede f.Kr. havde en særlig tilknytning til Delfi. Aischylos er den første, der nævner ham i den forbindelse, men derefter sættes han ofte i forbindelse med Delfi. I tre måneder hver vinter var oraklet lukket, og Apollon opholdt sig langt nordpå hos hyperboræerne. I den tid var Dionysos i Delfi.

Han blev især dyrket af kvinder, der var i en form for ekstase. Det samme har man sagt om præstinden Pythia, så måske kunne hun være et lån fra Dionysos-dyrkelsen. Sådan forholder det sig dog sikkert ikke, bl.a. fordi Dionysos' tilknytning til Delfi næppe går helt tilbage til det 8. århundrede f.Kr., hvor Pythia sandsynligvis har fundet sin plads i proceduren.

3. Rådspørgning af det delfiske orakel

Det er overraskende, så lidt man kender til procedurerne i Delfi. Man ved ikke ret meget sikkert om, hvad der foregik inde i Apollon-templet, når pilgrimmen eller delegationen fra en bystat stillede spørgsmål og fik svar.

Oraklet var i funktion i over tusind år, fra omkring 750 f.Kr. til 390 e.Kr. Og tusindvis af mennesker må have kendt procedurerne, fordi de selv har deltaget i dem. At stille spørgsmål til oraklet må have været en begivenhed ud over det sædvanlige, så spørgerne må ved hjemkomsten have fortalt om deres oplevelser til familie og venner. Ingen har lagt dem hindringer i vejen. Intet tyder nemlig på, at oraklet forbød spørgerne at fortælle, hvad de havde set. Alligevel ved man i dag næsten ingenting.

3.1 Litterære kilder

De litterære kilder nøjes som regel med at referere eller citere selve orakelsvaret. En sammenhængende beskrivelse af proceduren findes ikke. Når Herodot f.eks. fortæller om de spørgsmål, som kong Kroisos på forskellige tidspunkter lod sine udsendinge stille i Delfi, skriver han kun, hvad det enkelte spørgsmål gik ud på, og hvad Pythia svarede. Sit første spørgsmål stillede Kroisos til flere orakler, bl.a. altså til Delfi. Herodot skriver:

Hvad de øvrige orakler gav for svar, er der ingen, der fortæller om, men aldrig så snart var lyderne trådt ind i templet i Delfi, før Pythia svarede følgende i heksametrets form.

Her. 1.47 ved Thure Hastrup

Efter at have citeret de fem heksameterlinjer, afslutter Herodot kapitler sådan:

Dette svar fra Pythia skrev lyderne ned og rejste så tilbage til Sardes.

Her. 1.48

Om et senere spørgsmål fra Kroisos skriver Herodot:

Det spørgsmål, han ønskede besvaret af oraklet, var, om hans eneherredømme ville blive af lang varighed. Pythia spåede ham følgende ...

Her. 1.55

Derefter gengiver Herodot svaret. Heller ikke denne episode giver oplysninger om de nærmere omstændigheder.

Når Herodot og andre forfattere normalt ikke kommer ind på proceduren, kan det skyldes, at de regnede med, at folk vidste, hvordan den var. En bemærkning hos

Herodot underbygger den opfattelse. I forbindelse med Xerxes' felttog mod grækerne i 480 f.Kr. fortæller han i forbifarten om et orakel i Satrae i Thrakien:

... og det er en præstinde, der spår ligesom i Delfi, og det hele er ikke mere mærkeligt end der.

Her. 7.111 ved Leo Hjortsø

Herodot må altså have ment, at hans læsere var fortrolige med proceduren.

Det sker dog, at en forfatter ikke nøjes med at gengive spørgsmål og svar, men tilføjer enkelte detaljer, f.eks. om Pythia eller om sceneriet inde i templet.

I begyndelsen af Aischylos' tragedie *Eumeniderne* går Pythia ind i templet for at profetere, men et øjeblik efter kommer hun løbende ud igen. Hun har set den blodige Orestes, der efter drabet på sin mor har søgt tilflugt i templet:

Jeg løb på alle fire, ej på rappe ben;
thi skræk gør gammel kvinde kraftløs som et barn.
Jeg trådte ind, hvor uldbånd smykker viet vrå
og så en skyldbetyngt flygtning sidde dér;
han bad om hjælp ved navlestenen ...

Eum. 37-41 ved P. Østbye

Her får vi både den oplysning, at Pythia var en gammel kvinde, og at Omfalos-stenen stod inde i templet.

I Euripides' tragedie *Ion* omtales trefoden, som Pythia sad på, når hun profeterede:

På sin trefod alt tog Pythia plads,
med begejstret røst for helleniske mænd
Apollons varsler at kvæde.

Ion 91-93 ved C.P. Christensen Schmidt

Senere i samme tragedie omtaler Pythia selv trefoden og fortæller desuden, at hun er udvalgt blandt kvinder i Delfi:

Jeg, gudens tolk, blandt alle Delfis kvinder valgt,
at holde fromt trefodens gamle skik i hævd.

Ion 1322-1323

Gennem disse brudstykker kaster kilderne et sparsomt lys over både sceneriet og proceduren i Delfi. Ved at sammenholde brudstykkerne har man forsøgt at give et samlet billede. De arkæologiske udgravninger i Delfi siden 1892 har givet oplysninger, der har suppleret eller korrigeret de skriftlige kilder.

3.2 Orakeldage

Plutarch fortæller (*Mor.* 292E), at der oprindeligt kun blev givet orakelsvar én dag om året, nemlig på den syvende dag i den delfiske forårsmåned Bysios, der gik fra midten af februar til midten af marts. Først "sent" – skriver Plutarch – gik man over til at give orakelsvar den syvende i hver måned, dog ikke i de tre vintermåneder.

I tidlig tid, dvs. fra omkring 750 f.Kr., drejede henvendelser til oraklet sig typisk om kolonisation. Sæsonen for sejlads begyndte netop i slutningen af marts, så placeringen af orakeldagen var velvalgt. Tidspunktet passede også godt til spørgsmål til oraklet om krig. I vintermånederne førte man nemlig ikke krig. Men når det så blev forår, var tidspunktet inde til at overveje nye militære initiativer, typisk i forhold til

nabostater, man havde grænse fælles med. Og i den forbindelse kunne man have brug for et godt råd fra Delfi.

Overgangen fra én til ni orakeldage har senest fundet sted i 480 f.Kr., det år, hvor Xerxes angreb grækerne med sin vældige hær og flåde. De tre forespørgsler, fra dette år, som Herodot omtaler, og som vi senere vender tilbage til, må have fundet sted på forskellige tidspunkter i løbet af året, og alle tre efter måneden Bysios.

Men måske gik man over til ni orakeldage om året allerede omkring 580 f.Kr. Delfi havde på det tidspunkt slået sit navn som det vigtigste orakel i den græske verden fast. Den position kan Delfi vel kun have fået, fordi tilstrømningen af pilgrimme og officielle udsendinge fra bystaterne voksede. Det må også have været denne øgede tilstrømning af orakelsøgende, der var baggrunden for, at De Pythiske Lege i Delfi netop på denne tid blev udvidet.

Tilsyneladende passer en så tidlig datering af overgangen dårligt med Plutarchs oplysning om, at oraklet først "sent" gik over til ni orakeldage om året. Men når man tager i betragtning, at Plutarch forestillede sig, at oraklets historie gik helt tilbage til mykensk tid, kan 580 f.Kr. måske alligevel godt passe.

3.3 Pythia

Orakelsvarene blev givet af præstinden Pythia inde i det store tempel for Apollon. Diodor fortæller, at Pythia oprindeligt var en ung pige. Men en mand fra Thessalien var engang blevet så betaget af hendes skønhed, at han havde bortført og voldtaget hende. Derefter vedtog borgerne i Delfi en lov om, at Pythia i fremtiden skulle være over halvtreds, men være klædt som en ung pige.

I klassisk tid omtales Pythia som en ældre kvinde, f.eks. af Aischylos i *Eumeniderne*. Der har næppe været en aldersgrænse, hverken på det tidspunkt eller tidligere. Det almindelige har sikkert været, at man valgte en moden kvinde, og at hun fungerede som Pythia, så længe hun levede. Den historie, som Diodor fortæller, er sikkert opstået som en forklaring på, hvorfor Pythia var klædt som en ung pige. I virkeligheden har idéen med påklædningen nok været at markere, at Pythia var ren i rituel forstand og dermed rede til, at Apollon kunne tale igennem hende.

Det er ikke omtalt af nogen forfatter i oldtiden, hvordan hun blev udpeget. Måske blev hun valgt blandt den gruppe af ældre kvinder, der havde til opgave at passe den hellige ild på arnen inde i templet. Ilden skulle brænde altid, så der har været brug for en hel del kvinder. De kvinder er efterhånden blevet fortrolige med, hvordan det hele gik til i templet. I den gruppe har præsterne sikkert kunnet finde en kvinde med det rette sindelag. (Jf. Parke & Wormell 1956, 34-36, 40).

Der er ikke noget, der tyder på, at Pythia blev valgt fra en bestemt familie i Delfi, eller at hun skulle igennem en særlig oplæring, før hun kunne fungere som talerør for Apollon. Det eneste specielle ved hende har været, at når hun var under Apollons indflydelse, kunne hun se alt, hvad der var sket eller ville ske overalt på jorden. Ellers har hun været en ganske almindelig kvinde, som der ikke var noget at fortælle om.

Dengang der kun blev givet orakelsvar en enkelt dag om måneden, må der i oraklets storhedstid den dag have været travlt fra morgen til aften. Plutarch fortæller da også, at to Pythiaer afløste hinanden i løbet af dagen, og at en tredje blev holdt i reserve.

3.4 Laurbærtræet

Ifølge *Hymnen til Apollon* talte guden oprindeligt gennem et laurbærtræ. Man må have forestillet sig, at Apollon svarede på de orakelsøgendes spørgsmål gennem bladenes susen i vinden. Det har været præsternes opgave at tyde Apollons svar.

Samtidig med at Pythia på trefoden erstattede laurbærtræet som Apollons talerør, flyttede oraklet fra fri luft ind i templet. Det er formodentlig sket i 700-tallet f.Kr. Når delfiske orakelsvar omtales i litteraturen, er der ingen hentydninger til den gamle

metode. Laurbærtræet blev ved med at spille en rolle i Delfi, men det havde mistet sin centrale position og kom fra nu af til at indgå som et rent dekorativt element.

Det første Apollontempel i Delfi var ifølge Pausanias bygget af laurbærtræ. Det kan næsten virke som skæbnens ironi, at laurbærtræet kom til at danne rammen, da Pythia overtog laurbærtræets plads som talerør for Apollon.

Indgangspartiet til Apollontemplet i Delfi

3.5 Apollontemplet

I den vestlige ende af hovedrummet, cella, i det store Apollontempel har der formodentlig været en lille bygning, en slags kapel, og derinde sad Pythia, når hun på Apollons vegne gav orakelsvar.

Det har været meget omdiskuteret, om Pythia sad i et rum, der lå lidt lavere end resten af templet. De arkæologiske udgravninger har ikke kunnet give et svar. Det hænger sammen med, at bygningens fundament netop på dette sted er grundigt ødelagt, og det er sikkert ikke nogen tilfældighed. De kristne har næret et dybt ønske om så vidt muligt at slette sporene efter det hedenske orakel, da det blev lukket i år 390 e.Kr.

Et gammelt kobberstik viser, hvordan man længe før udgravningerne i Delfi forestillede sig Pythia siddende i en stor grotte under templet. Men udgravningerne efter 1892 har vist, at der allerede to meter under templets gulv er fast klippe

Det er sandsynligt, at både Pythia og spørgeren i det højtidelige øjeblik opholdt sig i det lille kapel sammen med præsterne. Spørgsmålet blev stillet mundtligt, og Pythia svarede med det samme. Vi ved, at spørgeren har kunnet høre Pythia, men det er usikkert, om han også har kunnet se hende. Måske har hun været skjult bag et forhæng. Den del af kapellet, hvor Pythia sad, blev kaldt adyton, det allerhelligste. Den del, hvor spørgerne sad, blev kaldt oikos eller megaron.

Pythia sad i adyton omgivet af genstande med tilknytning til Apollon: Der stod en guldstatue af Apollon, og både hans lyre og våben hang på væggen. Under et hul i taget voksede der et oliventræ. Pythia havde en olivenkrans på hovedet og en olivengren i den ene hånd. På gulvet stod omfalos-stenen omvundet med uldbånd. I adyton var desuden Dionysos' grav.

3.6 Pythias trefod

Trefoden var den mest karakteristiske genstand inde i templet. Både i litteraturen og på vasebilleder kan man se, at Pythia sad på trefoden, når hun profeterede.

En trefod var normalt af bronze og var slet ikke beregnet til at sidde på. Den hørte oprindeligt hjemme i husholdningen, hvor den blev brugt til at holde en gryde eller kedel over ilden, når man lavede mad eller varmede vand.

Homer fortæller i *Iliaden* om Andromache, der gør et bad parat til sin mand Hektor, som hun venter hjem, efter at han dagen igennem har kæmpet mod grækerne uden for Troja. Hun ved ikke, at det den dag er Achilleus, han har kæmpet mod, og at Hektor netop er blevet dræbt i kampen:

Og sine piger gav hun besked på at stille en trefod
over en flammende ild med en rummelig kedel, så vandet
var der til Hektors bad, når han kom fra slaget til hende ...

Il. 22.442-44 ved Otto Steen Due

Der fandtes store og kunstfærdigt udsmykkede trefødder med høje ben og kedlen fastgjort til stativet. Ved de sportsskæmpe, som Achilleus arrangerer til ære for den døde Patroklos, bliver den slags kostbare trefødder brugt som præmier. I de følgende linjer er det præmien i brydning, der omtales:

Vinderens pris var et trebensstativ til at sætte på ilden,
et som Achaierne skønnede' var værd sine tolv kreaturer,
og til den tabende part var bestemt en tjenestekvinde,
dygtig til al slags dont, til fire køer mellem venner.

Il. 23.702-705

Fine trefødder er også blevet brugt som gaver til gæsteverner og guder. Tilsyneladende er det især blevet almindeligt at give trefødder til Apollon. Trefoden er tidligt blevet et attribut til Apollon næsten i samme grad som lyren og buen. Den gamle myte om Herakles, der i vrede stjæler Apollons trefod, tyder på det.

Herakles dræbte i et af sine anfald af vanvid kong Eurytos' søn Ifitos og tog derefter til Delfi, for at oraklet kunne fortælle ham, hvad han skulle gøre for at søne sin brøder. Men Pythia nægtede at svare ham. Herakles greb så trefoden og forlod Delfi for at grundlægge et rivaliserende orakel et andet sted. Det lykkedes dog Zeus eller Athene at mægle. Herakles gik med til at aflevere trefoden, og Apollon indvilgede i at give ham et orakelsvar.

Den græske historiker Diodor fra det 1. århundrede f.Kr. fortæller en historie, der både forklarer, hvordan oraklet i Delfi opstod, og hvorfor trefoden kom til at spille så stor en rolle:

I gamle dage, før byen og helligdommen blev bygget, lagde en gedehyrde ved navn Koretas mærke til, at der på det sted, hvor templet kom til at ligge, var en spalte i klippen. Geder, der kom hen til spalten, gav sig til at springe rundt på en mærkelig måde og udstøde helt andre lyde, end de plejede. Da hyrden gik hen for at undersøge spalten nærmere, begyndte også han at opføre sig mærkeligt, og han blev desuden i stand til at se ind i fremtiden. Da det blev kendt på egnen, fik også andre lyst til at prøve. Og alle, der kom hen til spalten, fik profetiske evner. Men nogle sprang i deres vanvid ned i klippespalten og forsvandt. Folkene på egnen valgte derfor en enkelt person, en kvinde, til at give orakelsvar til alle. Og for at hun ikke skulle komme galt af sted, fandt de på at konstruere en trefod, som hun kunne sidde på over spalten. Diodor afrunder historien med denne bemærkning:

... og jeg tør sige, at alle de trefødder, der er lavet indtil denne dag, er en efterligning af den.

Diod. Sic. 16.26 ved A.B. Drachmann

Den fantasifulde historie, der næppe har meget med virkeligheden at gøre, passer til Diodors rationalistiske tid, hvor man gerne ville have en fornuftig forklaring på, hvordan det kunne gå til, at Pythia på Apollons vegne kunne give orakelsvar. Men historien er opfundet af en mand, der var fortrolig med forholdene i Delfi. Han får både gederne, spalten i klippen, dampene og trefoden flettet ind i sin historie.

3.7 *Omfalos*

Flere forfattere, bl.a. Plutarch, fortæller myten om, at Zeus udsendte to ørne fra hver sin ende af verden, og at de mødtes nøjagtig på dette sted i Delfi, og på den måde blev det klart, at stedet var verdens navle, omfalos. Denne myte kan vel først være blevet til, efter at oraklet i Delfi er blevet det førende, dvs. omkring 600 f.Kr. Men omfalos-stenen er indgået i kulten i Delfi, allerede da gudinden Gaia herskede på stedet. Dengang må der have eksisteret en anden myte om stenen.

Det må have gjort et stærkt indtryk på spørgerne, at de befandt sig i verdens centrum, når de stillede deres spørgsmål og fik Pythias svar. Men måske har de fundet det meget naturligt, at netop oraklet i Delfi med sin enestående autoritet havde denne centrale placering. Oraklet havde jo kendskab til alt både i fortiden, nutiden og fremtiden.

3.8 *Præsterne*

Der fandtes to typer af præster i Delfi: profeter og hosioi. Profet betyder en person, som forkynder gudernes vilje. Hosioi betyder de hellige. Der var to profeter og fem hosioi. Profeterne omtales adskillige gange i litteraturen, hosioi derimod kun fem gange, og kun hos Plutarch.

De to profeter blev valgt ved lodtrækning og fungerede derefter resten af livet. De er ikke blevet valgt ved en åben lodtrækning blandt alle delfiske borgere. Man har på forhånd udpeget en mindre gruppe af aristokrater og har derefter gennem lodtrækning overladt det til Apollon at pege på den, han ønskede som profet.

Det omtales ikke, hvordan de fem hosioi blev udpeget. Måske har de repræsenteret fem gamle slægter i Delfi. Overhovederne for disse slægter kan fra gammel tid have haft ret til at være til stede i templet, når der blev givet orakelsvar, og har også taget del i proceduren.

Ved den enkelte forespørgsel deltog én profet og formodentlig tre hosioi. Nogle mener, at Pythia talte direkte til spørgeren, men den almindelige opfattelse er, at profeten har fungeret som mellemlid mellem spørgeren og Pythia. Spørgsmål og svar gik gennem profeten. Når Pythia inde bag forhængen havde givet et svar, som i spørgerens øre måske lød usammenhængende og uforståeligt, var det profetens opgave at fortolke Pythias svar og videregive det i et mere forståeligt sprog til spørgeren, sommetider på vers, i reglen heksameter.

3.9 Delfis netværk

Det har været et almindeligt synspunkt – og er det måske stadig – at Delfis succes skyldtes, at præsterne sørgede for at være velorienterede om, hvad der foregik overalt i den græske verden – se lektor Peter P. Rohdes formulering:

Og så længe det [oraklet] stod på sin højde, øvede det en mægtig indflydelse og var et samlingsmærke for hele den hellenske verden, ikke mindst ved den rationelle og nøgterne analyse af de politiske begivenheder i Østen, som det delfiske præsteskab med dets profeter og exegeter, dets gesandter og spioner var i stand til at foretage. Det delfiske præsteskab [...] var en slags hjernetrust for Hellas.

Den græske kulturs historie bd. 2: Heros (1959) side 220

Præsterne i Delfi har haft kontakter rundt omkring i alle de mange græske bystater, men sandsynligvis ikke i det omfang, som Peter P. Rohde her antyder. Betegnelsen *theoroi* bruges om bystaternes udsendinge til De Pythiske Lege i Delfi – og til de andre panhellenske lege. Men betegnelsen bruges også om de udsendinge, som Delfi sendte til bystaterne for at bekendtgøre de forestående lege. I Delfi var der særlige embedsmænd, *theorodokoi*, der skulle tage imod udsendingene. Gennem begge disse grupper har præsterne kunnet få informationer om, hvad der rørte sig rundt omkring.

Både i Athen og Sparta var der desuden embedsmænd, der havde til opgave at tage sig af de officielle forespørgsler i Delfi på statens vegne. I Athen var der seks embedsmænd af den slags, tre *pythokrestoi* og tre *keirotoneoi*. I Sparta var der fire såkaldte *pythii*. Disse embedsmænd havde desuden ansvaret for byens arkiv med orakelsvar. Sommetider kunne et ældre orakelsvar nemlig vise sig at få en helt ny betydning i en aktuel situation, og så skulle man kunne finde det frem. Et eksempel er et svar, som Athen havde fået i Delfi omkring 500 f.Kr., men som under pesten i begyndelsen af den peloponnesiske krig fik fornyet aktualitet, se side 64.

Endelig havde hver bystat en *proxenos* i Delfi, en delfisk borger, der havde forpligtet sig til at bistå pilgrimme og officielle udsendinge, så længe de var i Delfi. Disse *proxenoi* må med tiden have opnået en betydelig viden om den bystat, hvis interesser de varetog. Og den viden har de sikkert delt med præsterne.

Udsendinge fra de mange bystater kunne altså mødes i Delfi. Det gav dem en kærkommen lejlighed til diplomatiske forhandlinger. De græske stater var meget ofte i krig indbyrdes, så de kunne i høj grad have brug for et sted, hvor de kunne tale uformelt sammen. På den måde kunne deres uoverensstemmelser måske ryddes af vejen, så det ikke blev nødvendigt at mødes på slagmarken. Den diplomatiske aktivitet i Delfi var desuden med til at holde de delfiske præster orienteret om udviklingen.

Orakelsvarene gav ikke altid spørgeren klar besked. Da Athen i 480 f.Kr. var i tvivl om, hvordan de skulle forholde sig over for de fremrykkende persere, fik de et svar, der bl.a. gik ud på, at "muren af træ" kunne frelse dem. Men det var langt fra indlysende, hvad det udtryk betød. Blandt oraklets embedsmænd var der ikke eksegeter, altså fortolkere, så udsendingene måtte rejse tilbage til Athen med et orakelsvar, som de ikke forstod. Hjemme i Athen var der eksegeter eller varseltydere, som kunne træde til.

3.10 De ansvarlige for orakelsvarene

Et af de store spørgsmål er, om profeten kun har haft til opgave at være en slags tolk for *Pythia*, eller om det i virkeligheden var ham, der svarede.

Der er ingen grund til at tvivle på, at *Pythia* har været i god tro. Hun har ikke været i tvivl om, at Apollon talte gennem hende. Kun i et enkelt tilfælde hører vi om, at *Pythia* har ladet sig bestikke. Herodot fortæller (Her. 6.66), at spartaneren Kleomenos

gennem en indflydelsesrig mand i Delfi fik Pythia overtalt til at give et bestemt svar. Da sagen senere blev opklaret, blev manden forvist fra Delfi, og Pythia blev afsat.

Pythia har sikkert været en meget from kvinde, som fuldt og fast troede på alt, hvad de lærde og betydningsfulde præster fortalte hende om oraklets ærværdige historie og dets aktuelle storhed. Præsterne havde vel netop udvalgt hende, fordi hun udmærkede sig ved fromhed i forhold til de andre kvinder, der havde været på tale som Pythia. Inden hun blev udpeget, havde hun i årevis udført sit beskedne, men alligevel vigtige arbejde i Apollons tjeneste. Når hun på orakeldagene efter det indledende ritual var blevet ført ind i templet og havde sat sig på Apollons trefod og samtidig kunne se, hvordan hele helligdommen blev gjort klar til det store øjeblik, hvor hun skulle give orakelsvar, har hun ikke kunnet undgå at blive stærkt grebet. Hendes dagligdags bevidsthed må være trådt i baggrunden, og hun er blevet opfyldt af den store opgave, der var betroet hende: at være Apollons talerør.

Det er måske mere usikkert, hvad man skal mene om præsterne. Der er ganske vist ingen af de forfattere i oldtiden, der har skrevet om oraklet, der sætter spørgsmålstejn ved præsternes hæderlighed. Og i betragtning af, at oraklet var i funktion i omkring tusind år, er det næsten for utroligt, at præsterne kunne undgå mistanke, hvis de ikke havde rent mel i posen. Det mest sandsynlige er derfor nok, at også præsterne var i god tro. Deres selvforståelse har sikkert været, at det helt afgjort var Apollon, der talte gennem de mange orakelsvar, som blev udtalt af Pythia og formidlet til spørgerne af profeten. Men problemet er, hvordan dét skal forstås.

Man kan forestille sig, at præsterne på forhånd har været orienteret om, hvad de enkelte pilgrimme eller udsendinge fra stater ville spørge oraklet om. F.eks. gennem proxenos, den lokale repræsentant for den bystat, de kom fra. Gruppen af præster har derfor haft mulighed for at drøfte og overveje, hvordan svaret skulle lyde for at være i overensstemmelse med det delfiske orakels traditioner. De har næppe opfattet sig selv som enkeltpersoner, men som repræsentanter for en ærværdig institution, hvis stolte traditioner de var sat til at forvalte. Det kan lyde som bedrageri, men sådan har præsterne sikkert ikke selv set på det. Præsterne kan udmærket have følt sig som ydmyge tjenere for den mægtige Apollon og have set det som deres opgave at gøre deres yderste for at nå frem til det svar, som Apollon kunne vedkende sig som sit eget.

Måske har Pythia i sin formodentlig meget sensible sindstilstand kunnet fornemme, hvilke svar præsterne ønskede og forventede på Apollons vegne. Og når hun i den måske mere eller mindre ekstatiske tilstand, som hun på grund af hele sceneriet og situationens alvor befandt sig i, formulerede sine orakelsvar på en kun delvis forståelig måde, som spørgeren måske endda kun halvvejs kunne høre, fordi han ikke sad i det samme rum, kan hun have brugt enkelte ord og vendinger, som spørgeren bagefter kunne genkende i det svar, som han gennem præsterne fik på sit spørgsmål.

Og når spørgeren havde forladt templet, har præsterne med god grund kunnet have den opfattelse, at det var Apollon, der havde talt gennem det orakelsvar, som profeten ganske vist havde formuleret og givet videre til spørgeren. For i den sidste ende var det naturligvis ikke profeten eller de øvrige præster, der var ansvarlige for orakelsvaret. Præsterne var kun Apollons tro redskaber.

I mange tilfælde har det i øvrigt ikke været så vanskeligt for oraklet at finde frem til et svar. Som det vil fremgå af det følgende, skulle oraklet tit kun sanktionere en beslutning, som spørgeren egentlig havde truffet på forhånd. Det kunne dreje sig om at grundlægge en koloni, foretage en rejse eller indgå et giftermål. Eller oraklet skulle svare på, hvilken gud spørgeren skulle ofre til, f.eks. for at få børn. Men det skete også, at oraklet stod over for meget vanskelige spørgsmål. Sådan var det f.eks. i 480 f. Kr., da perserne indledte deres store angreb på det græske fastland og en række bystater spurgte, hvordan de skulle forholde sig.

3.11 Forberedelserne til rådspørgningen

Orakeldagen begyndte med, at Pythia forberedte sig ved at bade i den kastaliske kilde. Hun drak sikkert også af vandet, men ingen forfattere i oldtiden er inde på, at det skulle give profetisk inspiration. Også præsterne og de spørgende badede i Kastalia, så de kunne være rituelt rene, når de trådte frem for guden.

Inden proceduren fortsatte, skulle præsterne sikre sig, at dagen var velegnet som orakeldag. De førte en offerged frem foran templet, og det var afgørende, hvordan geden reagerede. Hvis den forholdt sig roligt, var det et dårligt tegn. Det betød, at Apollon ikke ønskede at give orakelsvar den dag, måske fordi han ikke var i sin helligdom. Hvis geden derimod gav sig til at ryste over det hele, kunne proceduren fortsætte som planlagt. Idéen var nok, at hvis Apollon fik geden til at ryste, ville han også bringe Pythia i den ekstatiske tilstand, hvor hun kunne tale på Apollons vegne.

Dette led i proceduren må have været iagttaget med spænding af dem, der stod og ventede på at komme til at stille deres spørgsmål. Hvis der ikke blev givet orakelsvar den dag, måtte de jo overveje, om de havde tid og råd til at vente en hel måned, eller om de skulle rejse hjem med uforrettet sag. I de fleste tilfælde har geden sikkert rystet, som den skulle, bl.a. fordi præsterne stænkede vand på den for at fremkalde den ønskede reaktion.

3.12 Rækkefølgen af spørgere

Delfiske borgere havde ret til at spørge oraklet før andre. Deres indbyrdes rækkefølge blev bestemt ved lodtrækning. Efter dem kom spørgere, som oraklet havde tildelt promanteia, dvs. forret til at stille spørgsmål. Det var en æresbevisning, som oraklet kunne tildele spørgere, der f.eks. havde været særligt gavmilde over for oraklet.

Kong Kroisos var en af dem. I sin glæde over oraklets svar om, at et stort rige ville gå til grunde, hvis han gik over Halys med sin hær, havde han været meget rundhåndet over for borgerne i Delfi. Herodot skriver:

Han sendte endnu engang folk til Pytho, og da han havde skaffet sig rede på, hvor mange delfiere der var, forærede han hver mand to statéer guld. Til gengæld gav delfierne Kroisos og lyderne forret til når som helst at bede om orakelsvar, frihed for afgifter og forsæde ved legene samt ret til for enhver af dem, der ønskede det, at blive borger i Delfi for al fremtid.

Her. 1.54 ved Thure Hastrup

Kroisos fik ikke meget glæde af æresbevisningen, for kort efter tabte han ikke bare den forestående krig, men også kongemagten i Lydien.

Til sidst kom de spørgere, som hverken var fra Delfi eller havde promanteia. Lodtrækningen om deres indbyrdes rækkefølge har ikke været uden betydning. Måske har der været så mange orakelsøgende på én dag, at Pythia ikke har kunnet nå at svare på spørgsmål fra dem alle sammen.

3.13 Prisen for et orakelsvar

Før spørgeren fik adgang til templet, skulle han købe en hellig kage, en pelanos, der blev ofret på hovedaltret foran templet. Det var betalingen for en forespørgsel. Der er fundet to indskrifter med aftaler om afgiftens størrelse. Omkring 420 f.Kr. aftalte Delfi med bystaten Phaselis, at afgiften skulle være syv æginetiske drachmer og to oboler, hvis det var staten, der stillede spørgsmål. Det har sikkert svaret til ti attiske drachmer. Hvis det var en privatperson, der spurgte, kostede det en tiendedel, altså én attisk drachme, som svarede til den godtgørelse, et medlem af domstolen i Athen fik for to dages arbejde. I den anden aftale, der blev indgået omkring 370 f.Kr., er afgifterne

væsentligt lavere. Men her drejer det sig om den lille fattige bystat Skiathos, en ø i Det Ægæiske Hav. Måske har den fået en særligt favorabel aftale med Delfi.

Spørgeren blev nu ført ind i templet af præsterne og proxenos, hans bystats repræsentant i Delfi. Inde i templet skulle han ofre en ged eller et får ved arnen med den evige ild. Der må være blevet opdrættet mange geder og får på sletten og i bjergene omkring Delfi, for at der har kunnet være offerdyr nok til de orakelsøgende. Det er også muligt, at nogle af dem har taget et dyr med hjemmefra. Måske har de udvalgt den fineste ged i flokken i håbet om at gøre et godt indtryk på Apollon.

3.14 Var Pythia i trance?

Ledsaget af præsterne og proxenos kom spørgeren nu ind i kapellet. Han var ganske tæt på Pythia, der sad på trefoden og allerede var under indflydelse af Apollon. Spørgsmålet til oraklet blev nu stillet. Ikke direkte til Pythia, men gennem profeten.

Det har været en almindelig opfattelse, at Pythia var i trance, når hun svarede. Hun var ude af sig selv, og hendes svar var derfor mere eller mindre usammenhængende og uforståeligt. Spørgeren har kunnet opfatte enkelte ord, men først gennem præsternes fortolkning fik Pythias ord mening.

En passage i Platons *Faidros* bekræfter den opfattelse. Platon lader her Sokrates sige følgende:

... de højeste goder bliver os kun til del gennem inspirationens vanvid – det vanvid, der kommer som en nådegave fra Gud. Se ud over det hele Hellas! Overalt, i hjem som i stat, vil du spore velgerning på velgerning, skænkede til hellenerne i vanviddets ekstase af profetinden i Delfi og præstinderne i Dodona; men kun lidet eller intet har de evnet, når de efter sjælens store løftelse atter blev sig selv.

Pl. *Phdr.* 244A ved H. Holten-Bechtolsheim

Men opfattelsen bliver kun delvis underbygget af andre kilder fra klassisk tid. Den første skildring, vi kender, er den scene fra Aischylos' *Eumeniderne*, der blev citeret på side 12. Her skildres Pythia som rolig og afbalanceret, indtil hun inde i templet ser den sårede Orestes.

I Euripides' tragedie *Ion* fra år 420 f.Kr. giver den unge hovedperson i begyndelsen en smuk skildring af en fredfyldt morgen i Delfi. Mens han går og fejer uden for templet, glæder han sig over solen, der kaster sit lys over det smukke landskab. Han ser røgen stige op fra hullet i templets tag og siger:

På sin trefod alt tog Pythia plads,
med begejstret røst for helleniske mænd
Apollons varsler at kvæde.

Eur. *Ion* 91-93 ved C.P. Christensen Schmidt

Der er intet uhyggeligt eller mærkeligt over den scene, den unge mand ser for sig. Men Pythias begejstrede røst kan måske antyde, at hun ikke helt er sig selv, når hun giver orakelsvar. Denne passage hos Euripides er i hvert fald ikke uforenelig med idéen om, at Pythia talte på en ikke helt almindelig måde. Da Pythia senere kommer ud af templet, taler hun ganske almindeligt og roligt med Ion (Eur. *Ion* 1320ff).

Forestillingen om, at Pythia talte eller råbte helt uforståeligt, stammer fra en passage hos Plutarch, der var præst i Delfi i det 2. århundrede e.Kr. Han fortæller (i *Mor.* 438b) om en orakeldag, hvor de ikke kunne få geden til ryste ved at stænke vand på den. Til sidst hældte de så meget vand ud over den, at den var ved at drukne. Så rystede den omsider.

Derefter gik Pythia ind i templet, men uvilligt og halvhjertet. "Allerede ved hendes første ord havde hendes stemme en skærende klang, og man kunne høre, at hun ikke gav orakelsvar, som hun plejede. Hun var som et skib, der er ved at kæntré, var opfyldt af en mægtig og ødelæggende kraft. Til sidst blev hun hysterisk, og med et uhyggeligt skrig løb hun mod udgangen og kastede sig ned, med det resultat, at ikke blot de fremmede udsendinge, men også profeten Nikander og de hellige mænd, der var til stede, flygtede. Da de kort efter vendte tilbage og løftede hende op, var hun stadig ved bevidsthed, og hun levede endnu nogle få dage."

Men her det jo en helt usædvanlig orakeldag, der skildres. Alting gik skævt. Hvis præsterne havde fulgt reglerne, var der slet ikke blevet givet orakelsvar. Gedsens reaktion havde vist, at Apollon ikke ville give orakelsvar. Proceduren burde derfor have været afbrudt. Det har præsterne sikkert været de første til at forstå bagefter.

3.15 – eller var hun påvirket af dampe?

Både i den sene oldtid og i nutiden har man diskuteret, hvordan Pythia er kommet i den tilstand, hvor hun kunne profetere. I klassisk tid har man tilsyneladende ikke ment, at det krævede nogen særlig forklaring, at Apollon kunne tale gennem Pythia. Men senere i oldtiden, da folk var mere rationalistiske, søgte man at forklare Pythias tilstand som et resultat af en ydre påvirkning. Diodors historie om klippespalten, hvorfra der steg dampe op, gav en forklaring, som man kunne acceptere. Pausanias omtaler desuden kilden Kassotis, der også skulle have indvirkning på Pythia:

De [guiderne i Delfi] fortæller, at vandet i Kassotis' kilde dykker ned under jorden, og i gudens allerhelligste (adyton) gør den kvinder sandsigende.

Paus. 10.24.7 ved Erik Worm

Men rationalisterne synes at have overset et problem. Hvis Pythia blev påvirket af dampe, der steg op fra klippespalten og kilden inde i det lille kapel, skulle man tro, at også de andre personer, der befandt sig i kapellet, ville være blevet påvirket, dvs. præsterne, proxenos og spørgeren. Og det er der ingen, der har påstået, at de blev.

De klassiske forfattere – det vil sige Pindar, Aischylos, Herodot og Euripides – der var meget fortrolige med forholdene i Delfi, siger ikke noget om en spalte i klippen. På det punkt er de på linje med de geologer, der i 1920'erne mente at kunne fastslå, at der aldrig har været nogen spalte i klippen på dette sted, og at der derfor heller ikke har kunnet stige dampe op og påvirke Pythia.

Men for nylig er de tre amerikanske forskere J.Z. de Boer, J.R. Hale og J. Chanton, to geologer og en arkæolog, efter nye undersøgelser i området kommet frem til, at den gamle teori om dampe godt kan være rigtig. I en artikel i tidsskriftet *Geology* skriver de i konklusionen:

I modsætning til den herskende opfattelse blandt mange arkæologer og nogle geologer er oldtidens tro på udvikling af hallucinogene gasser på det sted, hvor oraklet i Delfi lå, ikke en myte.

En usædvanlig, men på ingen måde enestående kombination af geologiske forkastninger, tjæreholdig kalksten og opstigende grundvand førte til, at flygtige kulbrinter trængte op til overfladen i Delfi. Der udvikledes både ethan, metan og ethylen. Og moderne undersøgelser har vist, at effekten af ethylenindånding svarer til den effekt af profetiske dampe, der omtales i oldtiden.

Apollontemplet var bygget lige over det sted, hvor to forkastninger af jordskorpen krydser hinanden, med det formål at indelukke denne usædvanlige forekomst og tilvejebringe en isenesættelse af oraklet, der var både dramatisk og funktionel, ved

at koncentrere de hallucinogene luftarter i et lille, dårligt ventileret kammer over kilden.

Vores undersøgelser har bekræftet gyldigheden af oldtidens beretninger i bogstavelig talt enhver detalje, og de giver derfor grund til at antage, at deres geologiske udsagn har større værdi, end hidtil antaget.

Geology, aug. 2001, vol. 29 nr. 8

Nu er så det store spørgsmål, hvor vigtige de tre amerikanske forskeres resultater er. Når det kommer til stykket, er det måske ikke så vigtigt, om det er geologerne fra 1920'erne eller fra 2001, der har ret. I afsnittet om de ansvarlige for orakelsvarene (side 17) var vi inde på, at Pythia sandsynligvis ikke var sig selv, når hun gav orakelsvar. Om denne tilstand skyldtes det indtryk, som hele sceneriet og situationens alvor gjorde på hende, eller om den skyldtes dampe, der steg op fra en spalte i klippen, kommer måske ud på ét. Det afgørende er, at hun ikke var sig selv, og at hun derfor talte mere eller mindre uforståeligt.

3.16 Orakelsvar ved lodtrækning

I 1930'erne blev der i Delfi fundet en indskrift, der kunne tyde på, at der ud over det profetiske orakel har eksisteret et lodtrækningsorakel. Indskriften er en kopi af en aftale fra 370 f.Kr. mellem Delfi og bystaten Skiathos i Det Ægæiske Hav og drejer sig om den aftale, der blev nævnt side 19 i afsnittet om prisen for orakelsvar. Ud over de profetiske orakelsvar inde i templet omtales i aftalen 'metoden med de to bønner'. Hermed menes muligvis orakelsvar ved lodtrækning, hvor Pythia kunne svare på spørgsmål, der var formuleret sådan, at der kun var to muligheder: "Skal jeg gøre sådan eller sådan?"

Det er en gammel græsk tanke, at det ved lodtrækning ikke var tilfældet, men guderne, der bestemte. Det var gudernes vilje, der kom til udtryk gennem det lod, der blev udtrukket. Bønnerne havde forskellig farve, den ene farve betød ja, den anden nej. Hvad svaret skulle være, blev afgjort af, hvilken farve den bønne havde, som Pythia tog op af beholderen – hvis det ellers var hende, der stod for lodtrækningen.

De profetiske orakelsvar, hvor Pythia svarede på spørgsmål inde i templet, foregik en gang om måneden ni måneder om året. Hvor mange af de øvrige dage der har været adgang til orakelsvar ved lodtrækning, kan man ikke vide. En opfattelse går ud på, at der alle andre dage end de ni, hvor Pythia gav profetiske orakelsvar, var adgang til svar ved lodtrækning, hvis det ellers lykkedes præsterne at få geden til at ryste. I forhold til, hvad man tidligere har anset for at være oraklets tidsmæssige kapacitet, de ni dage om året, indebærer denne opfattelse en voldsom udvidelse.

Lodtrækningsoraklet har også kunnet svare på spørgsmål om, hvilken gud en spørger skulle ofre til for at opnå noget bestemt. Som vi senere skal se, stillede forfatteren Xenofon netop det spørgsmål, før han tog ud på en farefuld rejse, som han havde besluttet sig for, jf. side 80.

Lodtrækningen har muligvis fundet sted uden for templet og i fuld offentlighed. Proceduren må have været meget enklere end ved profetiske orakelsvar, så derfor var det også billigere at få orakelsvar på den måde. Det er sandsynligt, at de fleste private spørgere har nøjedes med at få svar fra Apollon gennem lodtrækningsoraklet, bl.a. fordi det var det billigste.

På dagene med orakelsvar inde i templet har det nok også, i hvert fald i oraklets storhedstid, været svært at få adgang til at stille spørgsmål. Oraklet har været travlt beskæftiget dagen igennem. Og det er langt fra sikkert, at alle har kunnet få svar. Hvis det var nødvendigt for spørgere at få et egentligt orakelsvar, ville de være nødt til at vente en hel måned. Hvis de kunne klare sig med et svar ved lodtrækning, kunne de få svar allerede næste dag.

4. Orakelsvarene

Parke og Wormells fortegnelse over orakelsvar fra Delfi omfatter 615 numre. Det kan måske lyde af meget, men i virkeligheden er det kun en forsvindende del af de mange tusind svar, der må være givet af oraklet i løbet af dets mere end tusindårige historie. Med ganske få undtagelser er alle samlingens 615 orakelsvar hentet fra en meget lang række af især græske forfattere gennem hele oldtiden. Hovedkilderne til Parke og Wormells samling er Herodot fra det 5. århundrede f.Kr., Diodor fra det 1. århundrede f. Kr., og Plutarch og Pausanias fra det 2. århundrede e.Kr.

4.1 Orakelsvar hos Herodot

Hos historikeren Herodot findes der 55 orakelsvar – heraf er de 20 på vers. Da Herodot i årene omkring 440 f. Kr. skrev sit store værk om perserkrigene i århundredets første årtier, var der i de højere sociale lag begyndt at gøre sig en vis skepsis gældende over for orakler og traditionel religiøsitet i det hele taget. Det var sofisternes tid. Helt upåvirket af denne skepsis i sin samtid var Herodot ikke, men i hovedsagen holdt han fast i de gamle forestillinger, og han havde stor tiltro til orakelsvar. Han skriver:

Hvad orakelsvar angår, tør jeg ikke påstå, at de ikke er sande, og jeg vil ikke forsøge at afvise dem, når deres ord er klare og uomtvistelige ...

Her. 8.77 ved Leo Hjortso

Herodot har sandsynligvis selv indsamlet de orakelsvar, han gengiver. Han har ikke bare taget dem fra andre forfattere. Når han i forbindelse med sit værk har besøgt helligdomme, har han talt med autoriteterne. Om sine besøg i Theben og Dodona skriver han:

Dette var, hvad jeg hørte af præsterne i Theben. Orakelpræstinderne i Dodona siger derimod følgende ...

Her. 2.55 ved Thure Hastrup

4.2 Arkiver med orakelsvar

Også i Delfi har Herodot sikkert haft mulighed for at tale med højtstående personer, måske præster. Det kan godt tænkes, at han på den måde har fået adgang til det arkiv med orakelsvar, som Delfi må have haft, selv om der i litteraturen kun er enkelte usikre hentydninger til det. Præsterne har haft brug for at kunne gå tilbage til tidligere forespørgsler for at kunne fastholde en linje. Arkivet er gået tabt i løbet af oldtiden. Plutarch kender det ikke.

Vi ved, at der både i Athen og Sparta var arkiver med de orakelsvar, disse byer havde fået fra Delfi og andre orakler. Herodot har nok fået nogle af sine orakelsvar fra det athenske arkiv, f.eks. de to svar, som Athen ifølge Herodot fik forud for slaget ved Salamis. Han har sikkert ikke fået dem fra Delfi, for disse svar stiller ikke oraklet i det bedste lys, se side 56.

Bystater som Athen og Sparta har ikke kun haft arkiver af historiske grunde. Et gammelt orakelsvar kunne få aktualitet på et senere tidspunkt. F.eks. fik et svar, som athenerne omkring år 490 f. Kr. havde fået om bebyggelsen af området Pelargikon

neden for Akropolis, betydning i begyndelsen af den peloponnesiske krig tres år senere, se side 64.

4.3 Samlinger og overlevering af orakelsvar

Orakelsvar mistede altså ikke deres værdi, når de enten var gået i opfyldelse eller netop ikke var gået i opfyldelse. Enkelt personer kunne derfor have en interesse – også økonomisk – i at samle på orakelsvar. Når der i en by eller i en familie opstod problemer, som det var svært at finde en løsning på, kunne en mand med en orakelsamling være en udvej. Han havde måske et orakelsvar, der lige passede til den foreliggende situation.

I Aristofanes' komedier optræder der orakelsamlere, der ikke er helt pålidelige i deres omgang med orakelsvar. Hvis de ikke i deres samling har et svar, som de har en køber til, fremstiller de det selv. Når den slags personer findes i komedier, må de også have eksisteret i virkeligheden. Men der har sikkert også været hæderlige folk blandt orakelsamlere.

Men orakelsvar har også levet i den mundtlige tradition. Folk har husket svar, som de selv eller nogle af deres slægtninge tidligere havde fået. Og de har fortalt dem videre til andre, som selv har brugt dem eller anbefalet dem til venner og naboer, der havde brug for hjælp.

Det er ikke sikkert, at oraklerne ville have kunnet genkende deres egne orakelsvar, som de levede videre i folks bevidsthed. Nogle har haft en god hukommelse og har derfor videregivet et orakelsvar omtrent i den form, de selv fik det. Andre har haft sværere ved at huske de finere nuancer og har måske også haft en interesse i at ændre lidt på ordlyden for at få svaret til at passe bedre i en ny situation.

Resultatet har været, at der i overleveringen af orakelsvar har eksisteret alle mulige grader af ægthed. Og når en forfatter citerer et orakelsvar, især hvis det drejer sig om et svar, der er af lidt ældre dato, kan det sagtens tænkes, at ordlyden ligger temmelig langt fra den oprindelige. Sommetider er det måske slet ikke sikkert, at der nogensinde er blevet givet et svar af oraklet. Måske er det opdigtet efter begivenhederne, fordi oraklet selv eller en af de implicerede havde en interesse i det.

4.4 Orakelsvar hos senere forfattere

Nogle af de forfattere, der citerer orakelsvar, har levet længe efter oraklets storhedstid. Det gælder f.eks. forfatteren Diodor, der gengiver 24 orakelsvar på vers, som han har hentet hos andre forfattere, hvis værker nu er gået tabt. Han skrev i det 1. århundrede f.Kr. en verdenshistorie i ikke færre end 40 bøger om alt, hvad der var sket fra tidernes morgen og indtil Cæsars tid. De bøger, der handler om tiden 480-302 f.Kr., er bevaret.

Plutarch, der levede fra 46 til ca.120 e.Kr., har blandt meget andet skrevet tre små bøger i dialogform om oraklet i Delfi. De handler om modsætningen mellem oraklets storhedstid og dets sørgelige nutid. I gamle dage var det konger og stater, der stillede spørgsmål om krig og fred. Nu er oraklets virksomhed reduceret til et minimum, og der er kun brug for én Pythia til i jævn prosa at besvare de få trivielle spørgsmål fra almindelige mennesker. Plutarch gengiver omkring 50 orakelsvar fra hele oraklets levetid, de 19 på vers.

Pausanias levede nogenlunde samtidig. Han besøgte alle de kendte græske lokaliteter, bl.a. Delfi, og skrev på det grundlag en stor rejsebeskrivelse. Hans kilde til de 27 orakelsvar, han gengiver, er bl.a. de guider, der viste fornemme besøgende rundt i helligdommen og forklarede, hvem der havde skænket Apollon de forskellige kostbarheder. Guiderne har sikkert først og fremmest set det som deres opgave at være underholdende, så måske har de pyntet lidt på historierne.

Langt de fleste af de orakelsvar, der blev givet i Delfi, er gået tabt allerede i oldtiden. Det gælder i særlig grad svar til ukendte private spørgere. Forfatterne har ikke set nogen grund til at citere svarene til dem, hvis de i det hele taget har kendt

dem. Også dengang var kendte personer naturligvis meget mere interessante end ukendte.

4.5 Orakelsvar på vers eller prosa

Omkring en fjerdedel af de bevarede orakelsvar er på vers, oftest heksameter. Nogle fortalte ligefrem, at det enten var Apollon eller den første Pythia i Delfi, der havde opfundet heksameteret, der jo i øvrigt er bedst kendt som Homers versemaal. Orakelsvarene er også delvis i den ordrige homeriske stil med dens omskrivninger og konkretiseringer. Det kan vi f.eks. se i et af svarene til Athen i 480 f.Kr. I stedet for blot at sige, at perserne vil invadere Athen og ødelægge Akropolis, og at athenerne derfor gør klogest i at flygte, udmaler oraklet sceneriet under persernes fremrykning:

Stakler! Hvorfor er I her? Nej til jorderigs grænser du flygte!
Bort fra dit hjem og din by omkring borgens knejsende tinde.
Fast hverken hovedet sidder, så lidt som fødder forneden,
ej heller kroppen imellem, og hænderne også forsvinder,
alt uden ringeste spor, for i grus vil det falde i bålet.
Hærgende Ares vil storme af sted med sin syriske stridsvogn,
talløse borge, og ikke blot din i ruin vil han lægge,
talløse templer af gudernes ender som flammernes bytte,
medens de evige guder står badet i sved og af rædsel
ryster de stærkt på hvert lem, mens de skuer, at blodet det sorte
rinder fra taget mod jorden som varsel om ulykkens komme....

Her. 7.140 ved Leo Hjortso

Plutarch er i sine delfiske dialoger inde på, hvor trist det er, at oraklet næsten ikke mere giver svar i heksameter. Han havde den opfattelse, at de fleste svar i oraklets store tid var på vers. I tiden efter Plutarch fik oraklet en kort opblomstring, også i antallet af orakelsvar på vers

De fleste orakelsvar har formodentlig hele oldtiden igennem været i prosa. Og mange af dem har været ganske korte. Forfatteren Xenofon fortæller f.eks., at han forud for en lidt risikabel rejse spurgte, hvilke guder han skulle ofre til. Oraklet svarede lod kort og godt, at han skulle ofre til Zeus Basileus. Mange spørgsmål har været formuleret sådan, at oraklet kun har behøvet at svare ja eller nej. Sokrates' ven Chairefon spurgte f.eks., om nogen var visere end Sokrates. Vi skal senere komme tilbage til svaret, der som bekendt var, at ingen var visere.

Det har nok været sådan, at svar på vers navnlig blev brugt, når det var fornemme spørgere, der kom til Delfi. Især hvis det også drejede sig om spørgsmål, der havde stor politisk betydning. Når athenerne sendte en delegation til Delfi i den katastrofale situation umiddelbart før det persiske angreb, har præsterne været klar over, at svaret skulle have en så præsentabel form som muligt. De har vidst, at det ville blive brugt i debatten i folkeforsamlingen i Athen, før athenerne traf deres endelige beslutning om, hvad de skulle gøre. Det var derfor et svar, der kunne komme til at påvirke Delfis omdømme langt frem i tiden.

4.6 Den dunkle Apollon

Et af Apollons tilnavne var Loksias, der betyder den dunkle. Naturfilosoffen Heraklit siger da også omkring 500 f.Kr., at Apollon som orakelgud i Delfi "hverken fortæller eller skjuler, men antyder" (Diels, *Fragmente der Vorsokratiker*, 93). Efter hans mening er det altså hverken let eller umuligt at forstå Apollons orakelsvar gennem Pythia, men det er svært.

Mange orakelsvar er bestemt heller ikke nemme at fortolke. Der kan være brugt udtryk, som spørgeren slet ikke kan gennemskue. Eller der kan være formuleringer,

som han umiddelbart forstår på én måde, men som det så senere viser sig skulle forstås på en helt anden måde.

Dunkelheden var fra gammel tid et karakteristisk træk ved profetiske udsagn. Den har skullet give dem et ærværdigt og højtideligt præg. Da Delfi efterhånden i en periode kom til at spille en rolle i græsk storpolitik, fik oraklet god brug for den diplomatiske forsigtighed, der kunne ligge i, at et orakelsvar nøjedes med at antyde. I det diplomatiske spil skulle man ikke sætte alt på ét bræt. Hvis en forudsigelse var formuleret helt præcist, havde oraklet ingen mulighed for tilbagetog, hvis begivenhederne udviklede sig anderledes end forudsagt.

I et af svarene til Athen i 480 f.Kr., sagde oraklet, at "muren af træ" vil blive Athens redning. Men det var jo langt fra klart, hvad oraklet mente med det. Og det skulle det netop heller ikke være. Nogle athenere mente, at de blev rådet til at forskanse sig på Akropolis. Andre mente, at det var oraklets tanke, at flåden ville blive deres redning. Men her var så igen flere muligheder. Skulle de forlade Attika med hele den athenske befolkning og slå sig ned et andet sted? Eller skulle de tværtimod blive og indlede søslag mod perserne? Hvis athenernes valg i denne situation viste sig at føre til en katastrofe, kunne oraklet bagefter sige, at de havde misforstået orakelsvaret.

Fælles for de orakelsvar fra midten af det 6. århundrede f.Kr., som vi nu skal se på, er, at de blev givet til spørgere, der på den tid simpelthen ikke kunne være mere betydningsfulde. Her måtte præsterne i Delfi virkelig tænke sig godt om. Først er det Sparta, den førende græske bystat, der stiller spørgsmål i forbindelse med planer om angreb på en nabostat. Derefter er det Kroisos, konge over datidens stormagt Lydien, der gerne vil høre, hvad oraklet har at sige om hans fremtid som konge.

4.7 Et eksempel på helgardering

Omkring 560 f.Kr. havde spartanerne planer om at erobre Arkadien midt inde på Peloponnes. De regnede med at have gode chancer, men spurgte for en sikkerheds skyld i Delfi, hvordan krigen ville gå. Oraklet svarede:

Altså, Arkadien kræver du? Stort er dit krav, – du får afslag!
Agerndisende mænd i Arkadien findes i mængde;
de vil dig standse. Dog alt jeg dig ikke formener:
Give jeg vil dig at danse med stampende fod i Tegea,
og med et landmålerreb at udlodde den frugtbare slette.

Her. 1.66 ved Thure Hastrup

Spartanerne var godt tilfredse med svaret, selv om de kunne forstå på oraklet, at de måtte nøjes med Tegea, en mindre del af Arkadien. Da de nu gik til angreb på Tegea, tog de fodlænker med til de modstandere, som de regnede med at fange levende, så de kunne gøre dem til slaver.

Men spartanerne tabte slaget og kom altså hverken til at feste i Tegea eller fordele jorden imellem sig. Og de lænker, de havde haft med, blev anvendt på en ganske anden måde, end de havde tænkt sig. Herodot skriver, at de først måtte inddele tegeaternes slette med et reb, og at de derefter måtte arbejde i lænker på markerne. Det var, hvad oraklet havde ment med at danse og udlodde sletten.

Oraklets hensigt har sikkert været at fortælle spartanerne, at de ville besejre Tegea. Det var også sådan spartanerne forstod svaret. Men oraklet havde for vane at udtrykke sig i en blomstrende stil. Derfor nøjedes det ikke med advarende at sige, at der var mange mænd – og dermed også mange soldater – i Arkadien. Det formulerede også konsekvenserne af Spartas formodede sejr over Tegea på en måde, der gjorde, at det bagefter var muligt for oraklet at hævde, at det i virkeligheden havde forudsagt, at Sparta ville tabe krigen. Den mulighed var spartanerne ikke opmærksomme på. Men det var også kun en meget kreativ fortolkning, der kunne føre til den forståelse af orakelsvaret.

4.8 Orakelsvar til kong Kroisos

Et af de orakelsvar, den lydiske kong Kroisos fik i Delfi omkring 550 f.Kr., lyder sådan:

Lydiske drot, du folkenes drot, forblindede Kroisos.
Opgiv din bøn, og lad fare dit ønske at høre i hallen
klangen af ord fra din søn. Som det går dig nu, er det bedre.
Ulykkens dag er forhånden, den dag han først fanger mæle.

Her. 1.85 ved Thure Hastrup

Kroisos havde en døvstum søn, og Kroisos havde spurgt, hvad han skulle gøre, for at han kunne komme til at tale. Den type spørgsmål var almindelige. Oraklet plejede f.eks. at svare, at man skulle ofre til en bestemt gud.

Ofte er det kun de centrale linjer i et orakelsvar, der citeres af en forfatter. Men hvis hele orakelsvaret er gengivet, begynder det ofte med en hilsen til spørgeren: "Lydiske drot" – og eventuelt også med en beskrivende tilføjelse, der kan have negativ klang som her: "... forblindede Kroisos." Det er ikke usædvanligt, at oraklet på den måde fra begyndelsen sørger for, at spørgeren ikke får for høje tanker om sig selv.

Efter hilsenen og en eventuel gentagelse af det spørgsmål, som oraklet har fået stillet, omtaler oraklet sommetider sin egen kompetence. Det gør altså reklame for sig selv. Sådan er det i udpræget grad i et andet svar til kong Kroisos:

"Tallet på sandkorn jeg kender og målet på havenes dybder.
Også den stumme forstår jeg og hører umælendes tale."

Her. 1.47

Derefter kommer det centrale led: budskabet. Og det kan ledsages af en forklaring. Sådan er det i svaret om Kroisos' søn. Oraklet siger, at Kroisos ikke skal håbe på, at hans ønske bliver opfyldt. Ikke så sjældent er oraklet inde på den tanke, at mennesker ikke ved, hvad der gavner dem. Det er en side af den menneskelige uvidenhed – som f.eks. Sokrates så tit taler om.

Oraklet fortæller Kroisos, at det vil være et dårligt tegn, hvis sønnen kommer til at tale. Så kommer nemlig "ulykkens dag". Hvad der vil ske på "ulykkens dag", siger oraklet klogeligt ikke noget om. Der kan jo ske ulykker på mange niveauer. Kongen kan miste sin yndlingshest – for at nævne en af de mindre ulykker. Men han kan også miste sit rige. I begge tilfælde vil oraklet bagefter kunne sige: "Hvad sagde vi?"

Oraklet kan som en del af budskabet nævne en betingelse. Da Kroisos spørger, hvor længe han og hans efterkommere vil beholde kongemagten, svarer oraklet:

"Men når et mulæsel først tager sæde på medernes trone,
da er det tid, ømfodede lyder, at flygte fra Hermos'
stenfyldte strøm, – tøv ikke, og skam dig ikke ved fejhed."

Her. 1.55

Oraklet kan jo roligt forudsige, at Kroisos eller hans efterkommere på et eller andet tidspunkt vil miste magten. Det havde Kroisos ikke behøvet at spørge oraklet om. Det afgørende er tidspunktet. Og på det punkt vælger oraklet et udtryk, som er åbent for mange fortolkninger – og oraklet lader dermed i virkeligheden alle muligheder stå åbne. Kroisos forstår formuleringen sådan, at hans slægt altid vil beholde magten, for hvordan skulle et mulæsel kunne blive konge? Det er selvfølgelig en naiv udlægning, som oraklet nok ville se som udtryk for Kroisos' forblindelse. Men selv om han havde tænkt den fornuftige tanke, at udtrykket sikkert skulle forstås i overført betydning, ville det ikke have hjulpet ham.

Svaret var en slags gåde, som oraklet kun selv kunne løse. Og først bagefter – når Kroisos havde mistet magten. Så kunne oraklet sige – som det da også gjorde – at mulæslet var perserkongen Kyros, der netop havde frataget Kroisos magten. Oraklet siger: "Han (Kyros) er nemlig søn af forældre, der kom fra hver sit folk, en fornem moder og en fader af ringere herkomst." På samme måde som et muldyr har en hest til mor og et æsel til far.

Det var ikke uden grund, at Apollon blev kaldt den dunkle.

5. Oraklet i sagn og tragedier

Grækerne skelnede ikke ligesom vi mellem sagn og historie. Agamemnon og Odysseus var for dem lige så virkelige og historiske som Peisistratos og Perikles.

Derfor kunne de i historisk tid bruge mytologiske beretninger som argumenter i aktuelle konflikter mellem stater. Et par linjer hos Homer blev således afgørende i en strid i 500-tallet mellem Athen og Megara om retten til øen Salamis. Når voldgiftsmændene fra Sparta i deres kendelse dømte til fordel for Athen, skyldtes det denne passage fra skibskatalogen i *Iliaden*:

Tolv var de skibe som Ajas tog med fra Salamis' øland.
Dem lod han trække på land hvor Athenernes tropper var samlet.

Il. 2.557-558

Der er ingen grund til at tro, at sagnene fra begyndelsen har været fri fantasi. Oprindelig har de vel handlet om personer og konflikter, som fortællerne enten selv har kendt eller har hørt om fra deres ældre slægtninge. Religionshistorikeren Martin P. Nilsson siger det sådan: "Der findes dunkle spor af historiske erindringer i de græske sagn, ligesom i ethvert folks sagnskat."

Sagnene har levet videre i århundreder i mundtlig fortælletradition. Men de er blevet påvirket af den tid, de er blevet fortalt videre i – de har til en vis grad taget farve af den nye sociale og politiske kontekst. Nogle elementer i sagnene gled i baggrunden som uaktuelle og er måske endt med helt at blive udeladt. Men nye elementer kunne godt komme ind i sagnene i stedet. Det gælder f.eks. oraklet i Delfi.

Sagnene stammer fra mykensk tid, der slutter omkring 1100 f.Kr. De græske krigere kunne efter indtagelsen af Troja omsider gøre sig parat til den lange sørejse. Nu skulle de hjem med deres bytte. Med sig havde de også sagnene om de græske helte og deres bedrifter ved Troja.

De græske sagn, som vi kender i dag, er i oldtiden blevet en del af den skrevne litteratur: *Iliaden* og *Odysseen* fra omkring år 700 f.Kr. er overvejende baseret på sagn. Det samme er tragedierne fra 400-tallet f.Kr.

Disse værker blev nok kendt af størstedelen af Attikas befolkning. De mænd, der ikke selv havde deltaget i krigen – enten fordi de var for gamle eller ikke gamle nok – kunne gennem sagnene få et indblik i de vældige slagscener og tvekampe – især kampen mellem grækeren Achilleus og trojaneren Hektor, de to bedste krigere. Det hele fremstillet i et heroisk-poetisk skær.

Oraklet i Delfi forekommer ofte i sagnene – men sådan kan det ikke have været lige fra begyndelsen – for sagnene er meget ældre end oraklet, der først blev grundlagt omkring 750 f. Kr.

5.1 Det delfiske orakel i Orestien

Hvor Orestes' problem hos Homer var ydre og strategisk – et spørgsmål om at lægge en plan og udføre den – er problemet i tragedierne placeret inde i Orestes. Det ydre drama er blevet til et indre drama. Sagnet er derfor nu bygget sådan op, at Orestes først får en guddommelig befaling til at dræbe både Aigisthos og moderen og derefter får Apollons hjælp til at blive rensat og frikendt.

Men hvis oraklet i Delfi repræsenterer den nye tids normer om, at hævn drab bør undgås, hvorfor befaler oraklet så Orestes at dræbe Klytimestra? Måske fordi der kan opstå så ekstreme situationer, at hævn drab alligevel er det rigtige. Sådan en situation opstod, da Klytimestra dræbte sig egen mand. Her tager oraklet ansvaret for hævnen. Derfor pålægger oraklet Orestes at dræbe Klytimestra. Men at det er på oraklets ansvar, indbærer, at det efter drabet renser den skyldige og sørger for udsoning med Klytimestras hævn gudinder.

Oraklets indtrængen i sagnet satte sig også spor i nogle detaljer i historien. Hos Homer ser det ud til, at Orestes tilbragte de syv år i Athen. Nu fortælles det, at han voksede op hos kong Strofios i Fokis, det landskab, hvor Delfi ligger. Og kongens søn Pylades bliver Orestes' ven, der følger Orestes – og i det afgørende øjeblik, da Orestes tøver, er det Pylades, der giver ham det afgørende skub, da Orestes skal dræbe Klytimestra.

5.2 Orestes i Mykene

Agamemnon, der er den første af de tre tragedier i Aischylos' trilogi *Orestien*, foregår foran borgen i Mykene og skildrer drabet på Agamemnon ved hjemkomsten fra Troja. I *Sonofferet*, den anden af tragedierne, møder vi Orestes, da han syv år senere i hemmelighed vender tilbage til Mykene sammen med venen Pylades.

Orestes giver sig til kende for søsteren Elektra og fortæller, at oraklet i Delfi i skarpe vendinger har gjort det klart for ham, at det er hans pligt at dræbe både Klytimestra og Aigisthos. Han gengiver orakelsvaret sådan:

Hans orakelsvar
har budt mig vove denne farefulde færd
med mange trusler. Han forbandt mig så hårdt,
at blodet strømmed iskoldt til mit hede bryst,
såfremt jeg ej gik løs på dem som vog min far
og tugted dem på samme vis, tog liv for liv.

Aesch. *Cho.* 269-274 ved P. Østbye

Da Klytimestra kommer ud fra borgen, giver han sig ud for at være en handelsmand fra Fokis, der kommer med det budskab, at Orestes nu er død. Klytimestra bliver stærkt berørt, da hun hører om sønnens død:

Ve mig, Så er vi da fortabt i bund og grund!
Du husets onde ånd, forgæves er vor kamp
mod dig! Hvor skarpt du ser og fra det fjerne når
med sikker pil selv det, vi troede gemt så trygt
og tager fra mig arme alt, hvad jeg har kært!

Aesch. *Cho.* 692-696

5.3 Drabet på Klytaimestra

Klytaimestra fortæller Aigisthos om Orestes' død, men han tror ikke uden videre på historien. Han vil først undersøge sagen nærmere. Han kommer derfor ud af paladset for at tale med den fremmede:

Ja, jeg vil se hin mand og spørge ham på ny,
om han stod nær, da manden døde, eller blot
vil melde os de løse rygter, han har hørt.
Mig skal han ikke narre. Jeg er ham for snu.

Aesch. *Cho.* 851-854

Disse selvbevidste ord bliver ironisk nok hans sidste. Da han straks efter går ind i borgen, er han uforsigtig nok til at gøre det uden sin livvagt. Et øjeblik efter kommer en tjener løbende og kalder på Klytaimestra. Forfærdet fortæller han hende, at døde slår de levende ihjel. Hun svarer:

Ve mig! Jeg gætter gåden. Jeg forstår dit svar.
Vi selv har dræbt med svig. Nu skal vi dø ved svig.
Ræk hid stridsøksen straks!

Aesch. *Cho.* 885-889

Men da Orestes nu står ansigt til ansigt med moderen, tøver han. Han er sig bevidst, hvor umulig situationen er. Uanset hvad han gør, er han skyldig. Undlader han at dræbe Klytaimestra, pådrager han sig skyld i forhold til faderen. Og dræber han hende, gør han sin pligt i forhold til faderen, men pådrager sig skyld i forhold til moderen.

Pylades må tale alvorligt til ham om "spådomsgudens strenge bud". Denne påmindelse giver Orestes styrke til at føre Klytaimestra ind i borgen, idet han siger:

Så lid da for et syndigt mord en syndig straf!

Aesch. *Cho.* 929

I slutscenen ligger Klytaimestra og Aigisthos under det blodplettede tæppe, som blev kastet over Agamemnon, da han blev myrdet for syv år siden. Orestes glæder sig 'sorgfuld over sit held'. Han har gjort, hvad han måtte gøre, men han har bange anelser for fremtiden. Nu vil han vende tilbage til Delfi for at få hjælp af Apollon.

5.4 Orestes i Delfi

Tredje del af Aischylos' trilogi, *Eumeniderne*, begynder uden for Apollon-templet i Delfi. Pythia beder en bøn, inden hun går ind i templet for at give orakelsvar. Men et øjeblik efter kommer hun ude af sig selv løbende ud igen. Hun har set Orestes sidde ved omfalos-stenen i en forfatning, der har rystet hende:

Jeg trådte ind, hvor uldbånd smykker viet vrå
og så en skyldbemittet flygtning sidde dér;
han bad om hjælp ved navlestenen. Blodet randt
fra mandens hånd, som fatted om et draget sværd

Aesch. *Eum.* 39-42 ved P. Østbye

Han er omgivet af Klytaimestras erinyer, hævn gudinder, der som rasende blodhunde jager den skyldige. Erinyerne har forfulgt ham hele vejen fra Mykene til Delfi. Selv da han er søgt ind i templet, har de ikke holdt sig tilbage.

Dørene til templet bliver åbnet, og man ser Orestes omgivet af hævn gudinderne, der dog nu er faldet i søvn. Apollon har stillet sig ved Orestes' side og siger til ham:

Vær trøstig! Ingensinde skal jeg svigte dig,
men til det sidste vogte dig fra nær og fjern
og aldrig være mild mod dem som hader dig.

Slap ej for tidligt af, når du bliver jaget om
i denne svære nød, men il til Pallas' borg
og favn det gamle billed der i ydmyg bøn.
Der har vi dommere som villig lytter til
de milde ord om soning. Midler finder vi
som skal for altid fri dig ud af denne nød;
vel har du dræbt din mor, men det var på mit bud.

Aesch. *Eum.* 62-84

5.5 Domstolen i Athen

Da Orestes kommer til Athen, er erinyerne igen i hælene på ham. Klytimestras genfærd har vækket dem af deres søvn og opildnet dem til at fortsætte forfølgelsen. Erinyernes kraft er overvældende, fordi Orestes' skyld er så stor. Både Apollon og Athene er klar over, at den renselse, som Orestes netop har gennemgået i Delfi, ikke er nok. Der skal mere til. Athene siger:

Vel er for blod du rensat efter gammel sæd
og søgte ren og harmløs tilflugt i mit hus.
Jeg ynker dig; thi skyldfri kom du til min by.
Dog disse kan vi ej så let få jaget bort,
og hvis de ej til sejr fører deres sag,
så vil de over landet dryppe hadets gift
og slå til evig tid mit folk med grufuld sot.

Aesch. *Eum.* 473-479

Athene vælger byens bedste mænd for at lade dem afsige dommen. Mændene samles på Areopagos-højen, og sagen begynder. Det er det senere så kendte Areopagos-råd, der dermed oprettes. Da dommernes stemmer er talt op, er der én stemmes overvægt for, at Orestes er skyldig. Men Athene selv skal også stemme, og hun stemmer for frifindelse. Det bliver resultatet.

Erinyerne er rasende og mere ondskabsfulde end nogensinde. Athene kan ikke bare lade dem gå, de vil skabe splid og ødelæggelse overalt. Hun trøster dem med, at stemmerne stod lige, det var et ærefuldt nederlag. Og hun lover dem en helligdom i Athen, hvis de vil opgive deres vrede. De ender med at lade sig forsones. Dermed forvandles de til eumeniderne, de venligtsindede.

Orestes drager nu hjem til kongemagten i Mykene, efter at han har givet athenerne det løfte, at en konge fra Mykene aldrig vil føre krig mod Athen.

Oprindelig var oraklet i Delfi ikke en del af sagnet om Orestes. Der var i sagnet slet ikke brug for et orakel. Men da synet på hævn drab begyndte at ændre sig, blev også sagnet ændret. Nyt var det, at Orestes' situation blev problematisk. Drabet på moderen kunne kun forsvares, hvis det var en guddommelig autoritet, der havde pålagt ham at udføre det. Der var altså brug for et orakel. Og oraklet med den største anseelse på det tidspunkt var Delfi. Derfor blev det indbygget i sagnet.

Det er sket omkring 600 f.Kr., hvor oraklet virkelig var blevet en betydningsfuld institution. Pilgrimme strømmede nu til Delfi fra alle egne af den græske verden. Og stater og konger fra nær og fjern var begyndt at foretrække oraklet i Delfi frem for de mange andre orakler. Delfi kan også selv have set en interesse i at komme ind i sagnet om Orestes. Med de ændringer, sagnet havde gennemgået, havde det fået et moderne

præg. Det kom til at pege på en ny måde at løse konflikter på. Ved at blive kædet sammen med sagnet kom Delfi på forkant med udviklingen.

5.6 Det delfiske orakel i andre sagnkredse

På den tid kom oraklet også ind i mange andre sagn. F.eks. i sagnet om Laios og Ødipus. Dette sagn huskes navnlig for to orakelsvar. I det ene svar siger oraklet til Laios, at han vil blive dræbt af sin egen søn. I det andet siger det til sønnen Ødipus, at han vil komme til at dræbe sin far og gifte sig med sin mor. Det går nøjagtigt som forudsagt, selv om både Laios og Ødipus gør alt, hvad der er muligt, for at undgå det.

Oprikelig har det sikkert været skæbnegudinderne, der kom med de dystre forudsigelser. Eller det har været en seer. Men efterhånden som Delfi opnåede en position som panhellenisk orakel, blev den funktion, som de andre autoriteter havde været fuldt ud kvalificerede til at udfylde, overført til Delfi.

6. Delfis rolle i kolonitiden (750-550 f.Kr.)

Omkring år 750 f.Kr. begyndte den periode i Grækenlands historie, som man kalder Kolonitiden. Den varer til ca. år 550 f.Kr., og for oraklet blev den af afgørende betydning.

Den græske verden omfattede omkring år 750 f.Kr. det egentlige Grækenland, øerne i Ægæerhavet og Lilleasiens vestkyst, og den var opbygget som en mosaik af oftest ganske små bystater i dalene mellem de mange bjerge. Grækenland er ikke noget frugtbart land, så da befolkningstallet i det 8. århundrede begyndte at stige, blev der mangel på landbrugsjord.

Resultatet blev en kolonisationsbølge, som udvidede den græske verden, så Sicilien og Syditalien mod vest og Sortehavsområdet mod nordøst blev en del af den. Længere mod vest i Middelhavet blev de græske kolonier bremset af fönikierne, og i den østlige del af Middelhavet havde assyrerne og ægypterne så meget kontrol over kysterne, at der kun blev plads til enkelte græske kolonier.

Oraklet oplevede i løbet af disse 200 år en betydelig vækst i antallet af pilgrimme. Det blev nemlig et almindeligt led i proceduren ved grundlæggelse af kolonier, at den kommende leder af en koloni – oikisten – præsenterede sit projekt for oraklet. Først derefter kunne han gå videre med sit projekt.

6.1 Mellem Scylla og Charybdis, den farefulde sejlads til fremmed land

Da kolonisationen begyndte, havde grækerne kendt til sejlads i mere end tusind år. Det kan man se af tegninger af skibe på bevarede vaser. De havde også udviklet en skibstype, der var velegnet til sejlads i snævre farvande med vanskelige strømforhold, nemlig pentekonteren, et langt og smalt skib med 25 årer i hver side. Uden et så manøvredygtigt skib ville grækerne have haft svært ved at sejle nogenlunde sikkert gennem strædet ved Hellespont og videre ind i Sortehavet.

Men sejlads i de ukendte farvande var under alle omstændigheder forbundet med stor risiko. Homers fortællinger om Odysseus' oplevelser med uhyrer som Scylla og Charybdis og med de skønne, men farlige sirener er sikkert ikke udelukkende et produkt af Homers frodige fantasi. De må afspejle kolonisternes hårrejsende beretninger om farefulde rejser til fremmede kyster.

Og farerne var ikke forbi, når kolonisterne igen havde fået fast grund under fødderne. De må have været i tvivl om mange ting: Ville de kunne modstå angreb fra den lokale befolkning? Ville de være i stand til at indrette den nye – og selvstændige –

bystat, så de kunne føle sig hjemme, selv om de befandt sig langt væk fra det sted, som for dem repræsenterede trygheden? Og hvad ville guderne sige til, at de nu byggede en by op helt fra grunden på en fremmed kyst?

6.2 Forholdet mellem koloni og moderby

Kolonisterne forsøgte at reducere usikkerheden mest muligt ved at gøre den nye by til en kopi af den gamle. De overtog både det politiske system og de religiøse institutioner. Og de tog ild med fra den hellige ild på rådhuset. Det blev altså det gamle samfunds ild, der kom til at brænde på deres nye rådhus. Den nye bystat fik også en størrelse, der svarede til, hvad de var vant til hjemmefra. Også selv om den måske ikke lå omgivet af bjerge, der gjorde det nødvendigt.

6.3 Koloniseringen og orakelsvar fra Delfi

For kolonisterne har det været indlysende, at de måtte tage guderne med på råd, før de sejlede ud for at realisere deres risikable projekt. Hvis de rejste mod gudernes vilje, kunne det umuligt gå godt.

Der blev tidligt tradition for, at det var oraklet i Delfi, kolonisterne skulle opsøge, før de rejste ud. Det hang sikkert sammen med Delfis beliggenhed tæt på de bystater, som de tidligste kolonister kom fra: Kalkis og Eretria på øen Euboia nordøst for Attika, Korinth og Megara på landtangen mellem Peloponnes og Mellemgrækenland og Achaia på nordkysten af Peloponnes. Uanset om de sejlede til Kirrha lige neden for Delfi eller valgte at gå over land, kunne de komme frem og tilbage på ret få dage.

Og da Delfi først havde fået status som det sted, kolonister søgte råd, fastholdt oraklet den position, selv da kolonisterne senere kom fra fjernere bystater, f.eks. fra øer langt ude i Ægæerhavet. Kun bystaterne i Lilleasien foretrak at bruge et andet orakel, nemlig Didyma ved Milet.

Herodot fortæller en historie, der viser, at en forespørgsel i Delfi var et betydningsfuldt led i proceduren, som man ikke uden videre kunne springe over. Den spartanske kongesøn Dorieus grundlagde kort før 500 f.Kr. en koloni uden først at spørge Apollon. Dorieus følte sig forbigået, da hans ganske vist ældre, men ikke særlig begavede bror blev udpeget til konge efter deres fars død. Herodot skriver:

Han bad derfor spartanerne om folk til at anlægge en koloni og drog også af sted, men spurgte hverken oraklet i Delfi om, hvor han skulle anlægge kolonien, eller respekterede andre i en sådan situation gældende regler. Han tog simpelthen af sted, opbragt som han var, med sine skibe til Libyen

Her. 5.42 ved Thure Hastrup

Det kom da heller ikke bag på nogen, at kolonisationen mislykkedes: To år efter grundlæggelsen blev de fordrevet af de oprindelige beboere.

Kolonisterne skulle have et orakelsvar i Delfi, før de sejlede ud. Men det store spørgsmål er, hvilken indflydelse oraklet havde i forbindelse med den enkelte kolonisation. Gav oraklet gode råd? Udpegede det eventuelt et bestemt sted, der ville være velegnet? Eller var forespørgslen i Delfi en ren formalitet i den forstand, at kolonisterne kom med fuldt færdige planer, som oraklet blot skulle sanktionere?

Det har tidligere været en almindelig opfattelse, at oraklet havde meget stor indflydelse på kolonisternes beslutning. Professor M.Cl. Gertz skriver i 1900 i en kommentar til Thukydids omtale af grundlæggelsen af kolonien Naxos på Siciliens østkyst i 705 f.Kr.:

Når en koloni skulle udføres, dvs. udsendes, plejede føreren, øikisten, gerne først at henvende sig til Apollons orakel i Delfi og

rådføre sig med præsterne, som på grund af templets vidtstrakte forbindelser også bedst egnede sig til at give råd og anvisning om, hvor man helst skulle søge hen. Men deraf fulgte naturligt, at Apollon blev de således udførte kolonisters skytspatron; og han dyrkedes da også af kolonisterne under dette navn.

Thucydides' *Historie*
oversat og oplyst ved Anmærkninger af M.Cl. Gertz
Bd. III, s. 109, note 2 [til Thuk. 4.3]

Peter P. Rohde giver udtryk for en lignende opfattelse:

Det delfiske præsteskab, som var det eneste, der kunne betegnes som et professionelt gejstligt korps, var en slags hjernetrust for Hellas. Ingen udvandrergruppe, der ville anlægge en koloni i udlandet, undlod først at spørge oraklet, og dette fik derfor betydning som plankommission, der bestemte, hvem der skulle drage hvorhen.

Den græske kulturs historie Bd. 2: *Heros* (1959) side 220

6.4 Historien om Myskellos

Gertz' og Peter P. Rohdes opfattelse passer godt med det indtryk, man får, når man læser beretninger om kolonisation hos historikere som Herodot fra det 5. og Diodor fra det 1. århundrede f.Kr. I disse beretninger indtager lederen af kolonisationen en beskeden plads. Det er oraklet, der har hovedrollen.

Diodor fortæller f.eks., at Myskellos fra Achaia på nordkysten af Peloponnes var kommet til Delfi for at få hjælp mod barnløshed. Når private henvendte sig til oraklet, var barnløshed ofte anledningen. Men Myskellos fik dette overraskende svar:

Myskellos, du lavstammede! Fjernskytten Apollon holder af dig og vil skænke dig børn. Men først byder han dig grundlægge Kroton mellem skønne marker.

Diod. Sic. 8.17 ved A.B. Drachmann

Nærmest i forbifarten får Myskellos her at vide, at han nok skal få børn. Men Apollon pålægger ham først og fremmest at grundlægge kolonien Kroton i Syditalien.

Myskellos har tilsyneladende slet ikke drømt om at blive grundlægger af en koloni. Han har bare gerne villet have Apollons hjælp mod barnløshed. Når han havde fået den, skulle han tilbage og fortsætte sit liv i Achaia. Men Apollon griber ind i hans liv og giver det en helt ny retning.

Myskellos spørger oraklet, hvordan han skal finde det sted, hvor han skal grundlægge kolonien. Og han får endnu et orakelsvar med en nærmere beskrivelse. Derefter må Myskellos være taget tilbage til Achaia. Han har sikkert fortalt sin kone den gode nyhed, at Apollon har lovet dem børn, men har ellers haft travlt med at få sin hjembys accept af planerne om kolonisationen. Og da han har fået den, har han måttet finde en gruppe kolonister og planlægge den lange sørejse til Syditalien.

Diodor omtaler hverken kolonisterne eller sejladsen. Han skriver kun, at da Myskellos kom til Kroton, syntes han, at naboområdet Sybaris så ud til at være mere velegnet, så han ville hellere grundlægge sin koloni der. Han må være sejlet hele den lange vej tilbage til Delfi for at få lov til at ændre de oprindelige planer. Men Pythia sætter ham på plads:

Myskellos, du lavstammede! Hvis du sætter dig op imod gudens vilje, fører det kun til sorger. Tag imod den gave, som guden giver dig.

Diod. Sic. 8.17

I denne beretning om grundlæggelsen af Kroton i 705 f.Kr. er det unægtelig Apollon, der har initiativet. Det er ham, der har besluttet, hvor kolonien skal placeres, og hvem der skal være leder af den. Og lederen er en mand, som slet ikke har haft ambitioner om at grundlægge en koloni.

Man må forestille sig, at historien om byens grundlæggelse er blevet fortalt igen og igen i de følgende århundreder. Dels vel i dagligdagen, når børnene har spurgt, hvordan det hele begyndte. Dels ved fester i byen, når borgerne var samlet, og de politiske ledere i højtidelige taler mindede tilhørerne om byens stolte traditioner. I den sammenhæng var det naturligt, at grundlæggelsen af byen ikke bare blev fremstillet som et resultat af menneskelige beslutninger, men at den store planlægger i virkeligheden var ingen ringere end Apollon, der havde brugt den beskedne Myskellos som et instrument for sin vilje.

6.5 Historien om Battos

Herodot fortæller en lignende historie. Den handler om grundlæggelsen af kolonien Kyrene i Nordafrika i 630 f.Kr. Grundlæggeren hed Battos og var fra øen Thera nord for Kreta. Han stammede og var derfor rejst til Delfi for at søge hjælp hos Apollon. Oraklet gav ham ifølge Herodot dette svar:

Battos, du kom for din stemme. Dig herskeren Foibos Apollon sender til Libyens kvægrige land en nybygd at grunde.

Her. 4.155 ved Thure Hastrup

Da Battos så kom til Afrika for at grundlægge byen, mødte han en løve i ørkenen, og den gjorde ham så forskrækket, at han råbte højt. Og siden da kunne han tale almindeligt.

Allerede Herodot er skeptisk over for historien. Han fortæller, at Battos er det libyske ord for konge, så det navn kan han først have fået, efter at han havde grundlagt kolonien. Historien afslører altså sig selv som en konstruktion.

6.6 Oraklets faktiske rolle

Oraklet har sikkert aldrig haft så stor indflydelse, som disse eksempler giver indtryk af. I den tidligere kolonitid omkring 750 f.Kr. har præsterne i Delfi slet ikke haft ekspertise til at give kolonisterne kvalificerede råd om, hvor det ville være fordelagtigt for dem at rejse hen. På det tidspunkt var oraklet kun en lokal institution. Det internationale overblik kan Delfi først have fået i løbet af det 7. århundrede f.Kr. som følge af oraklets medvirken ved udsendelse af kolonister.

Oraklet blev altså ikke en institution, som kolonister nødvendigvis måtte henvende sig til, fordi det lå inde med en omfattende viden, som var af betydning for kolonister. Det forholder sig omvendt: Fordi kolonisterne strømmede til Delfi for at få deres planer sanktioneret, opsamledes der efterhånden en betydelig viden i Delfi om alt, hvad der havde med kolonisation at gøre.

Men det betyder sikkert ikke, at Delfi med tiden fik større og større indflydelse på kolonisternes beslutning. Kolonisternes formål med at opsøge oraklet er sandsynligvis blevet ved med at være at få Apollons godkendelse af en fuldt færdig plan.

Efterhånden som Delfi fik erfaring, kan det måske godt tænkes, at oraklet i et vist omfang har givet råd til kolonisterne og på den måde har været med til at justere

planerne. Oraklets primære opgave i spørgsmål om kolonisation har dog nok i hele perioden været at godkende de planer, kolonisterne selv er kommet med.

De bevarede orakelsvar om kolonisation er næsten alle sammen uhistoriske, dvs. at de ikke er bevaret af en samtidig forfatter. Da Herodot i 440'erne skrev sin *Historie*, var der gået ikke mindre end tre hundrede år siden de første kolonisationer. Derfor er det på forhånd meget usandsynligt, at det er den historiske sandhed, man finder hos Herodot.

Hans beretninger om anlæggelse af en bestemt koloni kan godt være i overensstemmelse med virkeligheden i den forstand, at kolonien blev grundlagt af kolonister fra den by, som Herodot nævner, og med Mysellos, Battos, eller hvem Herodot nu nævner, som leder. Men detaljerne i beretningen er sikkert blevet til, efterhånden som historien gennem århundrederne er blevet genfortalt ved festlige lejligheder. Og pointen har forskudt sig, således at en politisk beslutning hjemme i moderbyen med tiden er blevet til Apollons beslutning, som kolonisterne fromt førte ud i livet.

6.7 Grundlæggelse af Trachinia

Hvordan historiske orakelsvar om kolonispørgsmål har set ud, kan man få et indtryk af, når man læser, hvordan Thukydid beskriver anlæggelsen af kolonien Trachinia i 426 f.Kr., altså i hans egen samtid.

Thukydid fortæller, at Sparta i 426 f.Kr. – under den peloponnesiske krig – besluttede at grundlægge en koloni i Trachinia i det sydlige Thessalien, i nærheden af Thermopylæ. Anledningen var en opfordring fra nogle folk i området, som ønskede spartanernes beskyttelse. Thukydid skriver:

Da nu lakedaimonierne havde hørt deres anmodning, tog de den beslutning at anlægge den omtalte nybygd, fordi de ønskede at hjælpe både thrakinierne og dorierne. Men desuden tænkte de, at det ville være heldigt for dem selv med hensyn til krigen mod athenæerne, om byen blev anlagt; thi for det første ville man der kunne udruste en flåde til angreb på Euboia, således at man kun havde en kort strækning at sejle for at komme derover; og dernæst ville byen kunne være dem til nytte som station, når de ville marchere til Thrakien. De var kort sagt på alle måder opsat på at anlægge en nybygd der på stedet. Først rådspurgte de da nu guden i Delfi; og da han sagde ja dertil, udsendte de nybyggere, dels af deres egne borgere, dels af perioikerne; de opfordrede også enhver, der ville det af de øvrige hellenerne til at gå med, kun ikke af ionerne og achaierne samt enkelte andre folk

Thuk. 3.92 ved M.Cl. Gertz

Sådan har Delfis rolle nok typisk været ved grundlæggelsen af kolonier. Planerne om at udsende kolonister er opstået hjemme i bystaten. Enten fordi befolkningen var blevet for stor til territoriet, eller fordi der var opstået sociale og politiske spændinger, som bedst kunne ryddes af vejen, hvis en gruppe af de implicerede forlod byen og slog sig ned et andet sted.

Det må også have været de politiske ledere i byen, der har udvalgt eller i hvert fald godkendt oikisten, lederen af kolonisationen. Det var en betydningsfuld post at være oikist. Han var både den politiske og religiøse leder, og han stod også med ansvaret for alt det praktiske. Når beslutningerne var taget, tog oikisten til Delfi for at få Apollons accept af de trufne beslutninger.

6.8 Kolonien Thurioi

Der er eksempler på, at kolonisterne nogen tid efter grundlæggelsen har henvendt sig til oraklet med problemer, der drejede sig om byens status som koloni. Nogle forskere har opfattet det sådan, at oraklet i disse situationer har fungeret som en slags voldgiftsdomstol. Og den opfattelse harmonerer godt med det synspunkt, at oraklet har været en institution med stor viden og erfaring, når det drejede sig om kolonispørgsmål. Men når man skal vurdere Delfis rolle, må man overveje, hvordan henvendelsen til oraklet mon har været formuleret.

I kolonien Thurioi i Syditalien opstod der i 434 f.Kr.– ti år efter at byen var blevet grundlagt – uenighed om, hvem der skulle anses som koloniens grundlægger. De fleste kolonister var kommet fra Athen, men der var også mange fra bystater på Peloponnes. Fra alle de implicerede bystaters side gjorde man krav på den hæder, der var forbundet med at kunne sige, at grundlæggeren var fra deres by. Diodor skriver:

Det endte med, at Thurioi sendte en delegation til Delfi for at spørge oraklet, hvem de skulle anse for at være byens grundlægger. Guden svarede, at han selv skulle anses for at være grundlæggeren.

Diod. Sic. 12.35 ved A.B. Drachmann

Derefter var freden i Thurioi genoprettet.

Men måske giver denne version af historien Apollon for stor en del af æren for løsningen af konflikten. Måske har man i Thurioi forhandlet sig frem til et kompromis, som alle kunne være nogenlunde tilfredse med, fordi det ikke favoriserede nogen af de stridende parter. Måske har man først derefter sendt en delegation til Delfi. Og det spørgsmål, den har stillet Pythia, kan have lydt sådan: Vil det være bedst, at vi kalder Apollon byens grundlægger? Oraklet har så kunnet nøjes med at svare ja.

Efter mange forskeres mening er det den type spørgsmål, man oftest har stillet til oraklet. Man har tænkt sine problemer igennem hjemmefra og er kommet frem til en løsning. Derefter er man taget til Delfi for at høre Apollons mening. Og Apollons svar har som regel været positivt.

6.9 Kolonien Epidamnos

I kolonien Epidamnos havde der været partistridigheder, der var endt med, at aristokraterne var blevet fordrevet. Men da de havde fundet allierede i andre bystater, rettede de angreb mod Epidamnos, som forgæves søgte at få hjælp fra Korkyra, der oprindeligt selv var koloniseret fra Korinth. Thukydides skriver:

...og de sendte derfor bud til Delfi og rettede det spørgsmål til guden, om de skulle overgive deres by til korinthierne, som jo havde ledet anlæggelsen af den, og derved forsøge at skaffe sig hjælp fra dem på den ene eller den anden måde. Gudens svar lød på, at de skulle overgive byen til korinthierne og tage dem til førere for sig.

Thuk. 1.25 ved M.Cl. Gertz)

Thukydides skildring ligger formodentlig tæt på virkeligheden, men i modsætning til Diodor er han jo også samtidig med de begivenheder, han skildrer. Epidamnierne er ikke kommet til Delfi for at spørge, hvad de skal gøre i den vanskelige situation, der er opstået. De har selv fundet en løsning, og det er den, de er taget til Delfi for at høre oraklets mening om.

7. Tyrantiden

7.1 Tyrannierne opstår

Grundlæggelsen af de mange kolonier i 750-550 f.Kr. førte til, at handel og håndværk kom til at spille en meget større rolle i samfundsøkonomien end før. Og dermed opstod der en selvbevidst mellemklasse, der betragtede den aristokratiske samfundsorden som utidssvarende. Det førte til politisk uro – mellemklassen ville have del i den politiske magt. Mellemklassens selvbevidsthed blev yderligere styrket, da den i løbet af 600-tallet f.Kr. blev en vigtig militær faktor. Indtil dette tidspunkt havde det været den adelige rytterhær, der havde været udslaggivende i de mange krige mellem bystaterne.

Nu blev det hoplitterne. En hoplit var en mand, der var udstyret med et rundt skjold og var beskyttet af harnisk, hjelm og benskiner. Når hoplitterne var stillet op på en lang række ved siden af hinanden, udgjorde de en levende mur, der rykkede frem mod fjenden med lanse og sværd som bevæbning. Hoplitterne skulle være nogenlunde velstillede borgere, for de skulle selv betale deres ret kostbare udrustning. Og det kunne mellemklassen.

Til trods for at mellemklassen nu både havde betydning for samfundsøkonomien og for byens sikkerhed, havde den ingen politisk indflydelse. Den politiske magt lå stadig hos de store adelige jordejere, som oven i købet i løbet af 600-tallet f.Kr. havde skaffet sig endnu mere jord, fordi de små jordejere af grunde, som man ikke ved noget sikkert om, var blevet så forgældede, at de havde måttet overlade deres jord til adelen.

Den nye mellemklasse i byerne havde én ting til fælles med fattige eller forhenværende bønder på landet: De var utilfredse med det eksisterende politiske system, hvor al magt var samlet hos adelen, der styrede gennem årligt valgte adelige embedsmænd.

I nogle byer kunne man i adelskredse godt se, at samfundsudviklingen havde gjort det nødvendigt, at forfatningen blev justeret, så adelen gav mellemklassen indflydelse og sørgede for, at underklassen fik bedre levevilkår. I nogle bystater blev fødsel som eneste kvalifikation til politisk indflydelse da også erstattet af et krav om en vis formue. Andre steder begrænsede man adelens adgang til magten på den måde, at en søn eller en yngre bror ikke kunne blive medlemmer af rådet, hvis faderen eller en ældre bror var medlem. På den måde modificerede man adelslægternes monopol på den politiske magt.

Men der var også byer, hvor adelen ikke var indstillet på at tilpasse sig de nye sociale og økonomiske realiteter. Her accelererede de sociale spændinger. Den typiske løsning blev, at en enkelt mand greb magten ved et kup og regerede som tyrann. Som regel var tyrannen en af de velhavende adelsmænd. Han stillede sig i spidsen for de utilfredse grupper og gjorde front imod aristokratiet.

Thukydid skriver, at tyrannierne opstod "som en følge af de stadigt stigende indtægter" (1.13). Det harmonerer med, at de tidligste tyrannier opstod i Sikyon, Korinth og Megara, tre bystater, hvor handel og skibsfart i 600-tallet f.Kr. oplevede en eksplosiv udvikling. Her blev den nye rigdom særlig iøjnefaldende, og spændingen mellem det gammeldags styre og de nye realiteter særlig eksplosiv.

Den første generation af tyranner blev ofte mødt med forventning i samtiden og omtaltes undertiden også rosende i eftertiden. Xenofon sammenligner dem i det 4. århundrede f.Kr. både med de spartanske eforer, der havde opsyn med embedsmændene, og med de mænd, der overvåger, at alting går rigtigt til ved de olympiske lege.

Det fortælles da også om tyrannen Kypselos i Korinth, at han rettede op på uretfærdigheder, der var begået under adelsstyret: Nogle borgere, der var blevet

fordrevet, blev kaldt tilbage til byen og gjort til borgere igen. Det almindelige indtryk var i begyndelsen, at med tyrannerne var retfærdigheden vendt tilbage til byerne.

Derfor er det heller ikke så mærkeligt, at Delfi gav tyrannerne en god modtagelse. Oraklet har næppe haft sin egen politik på det område, så når det i begyndelsen var positivt indstillet over for tyrannerne, er det et udtryk for, at Delfi i sin politik fulgte tidens fremherskende idéer. Aristokraterne var i samtiden tilbøjelige til at betragte tyranniet som et skridt i den rigtige retning, nemlig mod demokrati.

7.2 Det delfiske orakel og tyrannerne

Delfi kunne ikke undlade at forholde sig til de græske tyranner, for i over hundrede år spillede de en fremtrædende rolle i de græske bystater. Hvis oraklet ville fastholde eller udbygge sin position som en institution, der kunne tilbyde kvalificeret rådgivning i spørgsmål af enhver art, måtte det også være parat til udtale sig om tyranner, både om deres kvaliteter og deres muligheder i fremtiden.

Om ikke før, så ville Delfi efter tyrannernes fald have stået med et problem, hvis præsterne ikke havde kunnet henvise til orakelsvar, der både havde forudsagt tyrannernes magtovertagelse og deres fald, og desuden havde udtrykt en holdning til deres politik.

Præsterne i Delfi var realistiske. De måtte se i øjnene, at som de sociale og økonomiske forhold havde udviklet sig, var det tyrannerne, der stod med de bedste kort på hånden. De måtte også erkende, at tyrannerne trods deres forfatningsstridighed repræsenterede en form for retfærdighed ved at have stillet sig i spidsen for grupper i samfundet, der af adelen var blevet holdt uden for indflydelse. Endelig var præsterne nok heller ikke upåvirkede af den rigdom, som tyrannerne rådede over.

7.3 Myten om Kypselos

Hos Herodot kan man se, hvordan Kypselos blev tyran i Korinth omkring år 655 f.Kr. Historien begynder sådan:

Korinthiernes statsforfatning var i sin tid et oligarki. De såkaldte bacchiader styrede byen, og de giftede sig kun indbyrdes. En mand af denne slægt, Amfion, fik så en datter, der var halt; hun hed Labda. Da ingen af bacchiaderne ville have hende til hustru, blev hun gift med Eetion, en søn af Echekrates.

Her. 5.92 ved Leo Hjortso

Da de ikke fik nogen børn, begav Eetion sig til Delfi. Det var almindeligt, at barnløse ægtepar søgte hjælp hos oraklet. Men han nåede slet ikke at stille sit spørgsmål. Straks da han trådte ind i templet, sagde Pythia:

Eetion! Du er æret af ingen, og dog bør du æres.
Svanger er Labda og føder en sten, og ned vil den styrte
over de mænd, der nu hersker alene, og straffe Korinthos.

Her. 5.92

Orakelsvar til private blev i reglen ikke kendt af ret mange uden for familien. Men på en eller anden måde hørte bacchiaderne om dette svar. Og pludselig kunne de se meningen med et orakelsvar, de selv havde fået på et tidligere tidspunkt, og som de dengang ikke havde forstået:

Ørnen, der bor blandt stene, er svanger og føder en løve,
vældig og glubsk, og til manges død og fordærv vil den rase.
Det skal I vel, I korinthiske mænd, jer lægge på sinde,
I som bebor det stejle Korinth ved den skønne Peirene.

Her. 5.92

De adelige herskere forstod nu, at ørnen var Labda og løven hendes søn. De forstod samtidig, at sønnen ville blive som en klippeblok, der faldt ned over dem som straf for deres uretfærdige styre. Herodot fortæller om deres reaktion:

Så snart Labda havde født, sendte de derfor ti mænd af deres egne til den deme (dvs. kommune), hvor Eetion boede, for at dræbe den nyfødte. Labda vidste ikke noget om, hvorfor de kom, men troede, at de var venner til Eetion; hun tog derfor barnet og lagde det i armene på en af mændene. Disse havde undervejs aftalt, at den af dem, der først fik barnet, skulle knuse dets hoved mod jorden. Men en nådig skæbne ville, at da Labda havde givet barnet til den første den bedste af mændene, lo den lille op til ham, og da han så det, blev han rørt og kunne ikke få sig selv til at ombringe barnet, men gav det videre til den næste, og denne til den tredje, og således gik barnet fra den ene til den anden, men ingen af de ti mænd nænnede at slå det ihjel.

Her. 5.92

Barnet hed Kypselos.

De gik så udenfor for at overveje, hvad de skulle gøre. De diskuterede frem og tilbage og blev til sidst enige om at gå ind i huset igen og dræbe barnet i fællesskab. Men Labda havde hørt deres samtale og fik gemt drengen i et skrin. Da de kom ind og gennemsøgte huset, fandt de ham ikke. Mændene tog nu tilbage og fortalte, at de havde gjort, hvad de havde fået besked på.

Herodot fortæller videre:

Da Kypselos var blevet voksen og rådspurgte oraklet i Delfi, fik han et orakelsvar, der lovede godt for fremtiden. I tillid til det greb han magten i Korinth. ...

Her. 5.92

Svaret lød:

Salig den mand over alle, som nu stiger ned i min bolig,
Kypselos, søn af Eetion, det stolte Korinthos' behersker,
både han selv og hans sønner, dog ikke sønnernes sønner.

Her. 5.92

Kypselos ville altså kunne gribe magten og beholde den. Og slægten ville også i den følgende generation kunne opretholde tyranniet. At det derefter ville gå galt, har Kypselos nok ikke lagt så meget vægt på. Det var så langt ude i fremtiden, sikkert endnu længere end Kypselos har forestillet sig. Han blev tyran i 657 f.Kr. og døde først i 625 f.Kr. Hans søn Periander var tyran i endnu længere tid, nemlig til 585 f.Kr. Under ham blev styret mere brutalt og vilkårligt, så det blev sværere at opretholde opfattelsen

af tyrannen som repræsentant for retfærdigheden. Det blev da også nødvendigt for Periander at anskaffe sig en livvagt.

Men det lykkedes altså Periander at bevare magten i 40 år. Han præsterede dermed ligesom sin far Kypselos at gøre filosofen Thales' ord til skamme. Thales blev nemlig engang spurgt, hvad der var det mærkeligste, han havde set. Thales svarede: En gammel tyran. (Diog.Laert. 35)

7.4 En prosaisk forklaring på myten

Den poetiske historie om Kypselos, – der undgik at blive slået ihjel fordi hans mor Labda skjulte ham i et skrin – er formodentlig opstået i den folkelige fantasi. En succesrig tyran som Kypselos har naturligvis været genstand for meget opmærksomhed i samtiden, og folk har underholdt hinanden med at fortælle, hvad man vidste eller mente at vide om hans magt og rigdom – og om hans fødsel. Og da navnet Kypselos ligner det ord, der på græsk betyder skrin eller kiste, har en eller anden fundet på, at Kypselos nok hed sådan, fordi et skrin havde spillet en afgørende rolle i hans liv. Historien er så med tiden blevet kædet sammen med orakelsvarene til en sammenhængende fortælling, som Herodot har hørt i Delfi.

Kypselos var generøs med gaver til helligdomme. Han skænkede netop et meget kostbart skrin til Heratemplet i Olympia, og historien om hans fødsel er måske blevet udvidet med den detalje, at det var selve det skrin, der var blevet hans redning, han skænkede til helligdommen. Som en gave til Apollon i Delfi byggede han et skatkammer med en indskrift, der fortalte, at det var Kypselos personligt, der havde givet det til Apollon. Man fortalte, at skatkammeret var ment som en tak til Apollon, fordi han havde standset det lille barns gråd, så det havde ligget fuldstændigt stille i skrinet, mens de ti mænd ledte efter det.

Sandheden om de to første orakelsvar, der forudsiger, at Kypselos vil blive tyran, er formodentlig, at de er opdigtet i Delfi i løbet af de 30 år, han var tyran. Delfi kunne ikke stiltiende se på, at en mægtig tyran regerede i så lang tid, uden at oraklet kunne henvise til, at det på et tidspunkt havde forudsagt, hvad der ville ske. Det har oraklet rådet bod på. På den tid har det været umuligt for offentligheden at holde rede på, hvad oraklet havde udtalt på forskellige tidspunkter. Præsterne i Delfi har derfor haft ret let spil, når de reviderede fortiden, så den kom til at passe bedre til nutiden.

Det tredje orakelsvar kan godt være autentisk. Kypselos kan f.eks. have fået det, da han skænkede skatkammeret til helligdommen. Ganske vist siger orakelsvaret, at tyranniet kun vil vare i to generationer. Men oraklet har måske kun taget denne uheldsvangre linje med for at minde om, at træerne nu engang ikke vokser ind i himlen. Selv stabile tyrannier holder kun en vis tid. I øvrigt er linjen ikke helt i overensstemmelse med, hvad der faktisk skete: Kypselos' barnebarn Psammetichos var tyran i nogle år, før han blev dræbt og tyranniet afskaffet.

7.5 Kylon

Aristokraten Kylon gjorde omkring 630 f.Kr. et forsøg på at blive tyran i Athen. Han var gift med en datter af tyrannen Theagenes fra nabobyen Megara og havde ti år tidligere udmærket sig ved at vinde stadionløbet i Olympia.

Da Kylons planer begyndte at tage form, henvendte han sig til oraklet i Delfi for at få et råd om, hvornår han skulle slå til. Oraklet svarede, at han skulle sætte sig i besiddelse af borgen, altså Akropolis, "når den vigtigste fest for Zeus fandt sted".

Men hvilken fest for Zeus var den vigtigste? Kylon tænkte, at det måtte være de olympiske lege. Det var jo i hvert fald den mest berømte fest for Zeus, og Kylon havde selv en tilknytning til netop den, fordi han havde sejret i Olympia.

Kylon ventede nu på det rette øjeblik og besatte så Akropolis med hjælp fra Theagenes' tropper. Men han fik ikke den opbakning fra Athens befolkning, som han havde regnet med. Thukydid skriver tværtimod, at

... da attherne hørte, hvad der var sket, kom hele landbefolkningen til hjælp, slog sig ned foran Akropolis og holdt Kylon under belejring.

Thuk. 1.126 ved M.Cl. Gertz

Kylon slap væk, men belejringen af hans tilhængere blev så langvarig, at nogle af dem døde af sult. De overlevende søgte tilflugt ved altre på Akropolis. De athenske myndigheder var klar over, at det ville være helligbrøde, der kunne få alvorlige konsekvenser for byen, hvis deltagerne i kuppet ligefrem døde i helligdommene. Athenere lokkede dem derfor væk fra deres tilflugtssteder med løfte om, at der ikke ville ske dem noget. Men de brød deres løfte og dræbte oprørerne.

Kylons folk var altså blevet narret med falske løfter om sikkerhed. Morderne blev derfor kaldt de besudlede og blev landsforvist af attherne. De vendte senere tilbage til Athen, og Thukydid skriver, at deres slægt endnu findes i byen.

Kylon må senere have beklaget sig i Delfi over det vildledende svar, han havde fået. Thukydid fortæller (1.126), at oraklet forsvarede sig med, at udtrykket "den vigtigste fest for Zeus" ikke havde betydet de olympiske lege, men Zeusfesten Diasia i Attika. Under den fest forlader attherne byen for at ofre ude på landet. Det var i denne gunstige situation, Kylon skulle have sat sit angreb ind.

Oraklet har altså ment, at det måtte retfærdiggøre sig. Det kunne tyde på, at Kylon virkelig har fået et orakelsvar i Delfi før kupforsøget. Og da Kylon ikke var en person, som oraklet skyldte noget, f.eks. på grund af storslåede gaver, må dets støtte til Kylon nok ses som udtryk for Delfis sympati med tyranner i den periode. Forholdene i bystaterne var i 600-tallet f.Kr. så uretfærdige, at der var brug for drastiske forandringer. Tyrannerne kunne i hvert fald i første omgang være et skridt på vejen.

Thukydid omtaler episoden med Kylon i forbindelse med optakten til den peloponnesiske krig. Perikles, den ledende politiker i Athen, var nemlig på moderens side beslægtet med "de besudlede". Spartanerne håbede på, at attherne ville landsforvise ham, når de nu blev mindet om hans medansvar for helligbrøden. En landsforvisning af Perikles ville være en triumf for Sparta. Men Perikles blev ikke landsforvist, han døde i 429 f.Kr. under pesten i Athen. Nogle attherere har måske set en sammenhæng mellem Perikles' død og begivenhederne i 630 f.Kr.

7.6 Solon

I 594 f.Kr. blev adelsmanden Solon valgt til archont, det vigtigste embede i Athen. Solon blev udstyret med særlige beføjelser, så han kunne gøre både forfatningen og lovgivningen i Athen mere tidssvarende. De principper, han fulgte, er udtrykt i en række sentenser, der tillægges ham. En af dem lyder: "Lighed skaber ingen krig".

Det var sagen i en nøddeskal. Stridighederne rundt om i byerne var jo netop en følge af, at der var en kløft mellem adelen og folket. Adelen sad på hele magten, og det havde ført til stor vrede i resten af befolkningen. Formålet med Solons lovgivning var at skabe en større grad af lighed, så vreden blev dæmpet ned.

Der er bevaret to orakelsvar, som Solon skal have fået i Delfi. De er formodentlig fra tiden lige før, han begyndte på sit store reformprojekt. Det ene lyder:

Sid i midten af skibet, og styr lige frem.
Mange attherere vil være dine hjælpere.

Plut. Vit. Sol. 14.4

Billedet skal måske forstås sådan, at oraklet anbefaler Solon at vælge kompromisets vej. Hvis han gør det, vil alle de moderate i begge lejre støtte ham.

Også det andet orakelsvar benytter sig af billedsprog: "Lykkelig er den by, der lytter til én herold."

Plut. *Conv. sept. sap.*

Plutarch gengiver dette orakelsvar i sin skildring af De syv Visers middag hos tyrannen Periander i Korinth. Som en af de vise deltog Solon i middagen. Solon siger, at den ene herold, som alle i den lykkelige by lytter til, er loven. Han mener, at en by kun kan være lykkelig, hvis det er loven, der har magten. Alle skal følge loven, og loven skal tilgodese alle byens borgere.

Solon inddelte befolkningen i fire klasser efter det årlige høstudbytte. Alle klasser fik del i den politiske magt, men sådan at de store jordejere havde større indflydelse end de mindre. Alle fik adgang til folkeforsamlingen, der nu kom til at spille en større rolle end før. Alle fik også adgang til folkedomstolen, som Solon indførte, og som bl.a. skulle fungere som appeldomstol for embedsmændenes afgørelser. Til gengæld var det kun borgere fra de to øverste klasser, der kunne vælges som embedsmænd.

Plutarch fortæller, at Solon på et senere tidspunkt blev spurgt, om han havde givet athenerne de bedste love. Han svarede: "Ja, de bedste af dem, de kunne gå ind for." (Plut. *Viv.Sol.* 15.2) De to øverste klasser mente, at Solons love var for vidtgående, mens de to nederste klasser syntes, at de ikke var vidtgående nok.

Solons jordpolitik kan illustrere det. De små jordejere i Attika havde efterhånden helt mistet deres jord og næsten også deres personlige frihed. De havde nemlig måttet låne penge af de store jordejere mod sikkerhed i deres egen person. Når de fattige bønder ikke kunne betale gælden tilbage, blev de solgt som slaver. Solon ophævede al gæld på jord og forbød långivning med sikkerhed i personer. På den måde hjalp Solon de fattige. Men han sørgede ikke for, at jorden blev mere ligeligt fordelt mellem rige og fattige – det blev den først på et senere tidspunkt i 500-tallet f. Kr., måske under Peisistratos. Solon imødekom altså begge sagens parter, men kun halvvejs. Derfor blev han populær hos begge parter

7.7 *Peisistratos*

Med Solons reform af forfatningen havde Athen taget det første store skridt i retning af demokrati, for nu havde alle borgere fået del i den politiske magt. Men efter det store skridt frem fulgte et halvt skridt tilbage, da det i 560 f.Kr. lykkedes adelsmanden Peisistratos at gribe magten som tyrann. Formelt satte han ikke forfatningen ud af kraft, men nøjedes med at sikre sig, at hans politiske tilhængere besatte alle vigtige poster.

Tyrantiden blev på mange måder en opgangstid i Athen. Ikke bare for handel og håndværk, men også for kultur. Tempelbyggeri kastede glans over byen, og det samme gjorde de store offentlige fester, der opstod under Peisistratos eller i hvert fald nu fik et omfang, der var en stor by værdigt: De panathenæiske lege, der fik omtrent samme omfang som legene i Olympia, og Den store Dionysosfest, der kom til at omfatte opførelser af tragedier.

Peisistratos satte virkelig Athen på landkortet, både økonomisk og kulturelt. I en periode eller to blev Peisistratos fordrevet fra Athen, men han vendte tilbage og beholdt magten som tyrann til sin død i 528 f.Kr.

Hans to sønner Hipparchos og Hippias videreførte tyranniet. Hipparchos blev myrdet i 514 f.Kr., og hans bror Hippias blev fordrevet i 510 f.Kr.

Kort efter blev demokratiet genindført og videreudviklet af alkmeoniden Kleisthenes.

7.8 *Alkmeoniderne*

Næsten alle de græske tyranners historie er på en eller anden måde knyttet til oraklet i Delfi. En tyrann kunne i reglen henvise til et orakelsvar, der forudsagde hans

magtovertagelse. Det er derfor påfaldende, at der ikke er bevaret delfiske orakelsvar om Peisistratos. Forklaringen er sandsynligvis, at der har været et modsætningsforhold mellem Delfi og Peisistratos.

En væsentlig del af forklaringen kan være, at den athenske adelslægt alkmeoniderne – den største trussel mod Peisistratos' styre – havde etableret et meget nært forhold til Delfi i et langsigtet forsøg på at underminere tyranniet i Athen.

Apollon-templet i Delfi var brændt i 548 f.Kr., og Delfi havde svært ved at skaffe alle de penge, der skulle til at opføre et nyt. Alkmeoniderne var meget velhavende, og de forpligtede sig til at finansiere afslutningen af byggeriet. Templet stod først færdigt omkring 510 f.Kr. Alkmeoniderne byggede templet langt smukkere, end de havde forpligtet sig til. Men de havde også en hensigt med det – Herodot skriver

Athenienserne fortæller nu, at disse mænd, der havde slået sig ned i Delfi, bestak Pythia til, hver gang der kom spartanere for at rådspørge oraklet enten på statens eller på egne vegne, at forkynde dem, at de skulle befri Athen.

Her. 5.63 ved Thure Hastrup

Spartanerne endte ifølge Herodot med at give efter for presset fra Delfi. I andet forsøg lykkedes det i 510 f.Kr. en spartansk hær med kong Kleomenos i spidsen at fordrive Hippias. I de efterfølgende stridigheder mellem aristokrater og demokrater støttede Kleomenos aristokraterne under Isagoras' ledelse, men uden held. Alkmeoniden Kleisthenes, der var demokraternes leder, løb af med sejren.

Det er tydeligt nok, hvilken interesse alkmeoniderne kunne have i at få oraklet til at lægge pres på Sparta for at befri Athen for tyranniet. Først når tyranniet i Athen var væk, kunne alkmeoniderne håbe på at få deres gamle indflydelse tilbage.

Der er ingen grund til at tro – som Herodot tilsyneladende gør – at Sparta indvilgede i at medvirke til tyranniets fald af den ene grund, at oraklet blev ved med at sige, at sådan skulle de gøre. Spartanerne har haft en interesse i at gøre, hvad oraklet bad dem om. Spartanerne må have set sådan på tyranner, at jo færre der var af dem, jo bedre. Styret i Sparta var aristokratisk – den politiske magt lå hos en lille del af befolkningen, spartiaterne. Tyrannier kunne inspirere de dele af den spartanske befolkning, der ingen politisk magt havde, til at forsøge at skaffe sig magt gennem oprør.

7.9 Peisistratos' eftermæle

Peisistratos og hans to sønner fik ikke noget godt ry i eftertiden. Og athenerne var senere meget stolte over de to athenere – Harmodios og Aristogeiton – der i 514 f.Kr. myrdede Hipparchos, den ene af Peisistratos' sønner. Den tilbageblevne Hippias' tyranni blev ganske vist værre i de fire år, han endnu havde tilbage at styre i. Og det viste sig senere, at motivet til mordet ikke havde været politisk, men personligt. Alligevel dyrkede athenerne de to tyrandræbere, som de blev kaldt, og lod opstille statuer af dem på byens torv. Da perserkongen Xerxes efter nedlaget ved Salamis i 480 f.Kr. trak sig tilbage fra Athen, tog han de to statuer med sig, netop fordi han vidste, at de for athenerne var et vigtigt frihedssymbol.

Men det var ikke athenerne, der befriede sig selv. Det var det aristokratiske Sparta, der fordrev Hippias og dermed banede vejen for genindførelsen og udvidelsen af det athenske demokrati.

8. De lydiske konger

De græske bystater på Lilleasiens vestkyst havde kongeriget Lydien som nabo mod øst. Landet var frugtbart og lå godt placeret for handlen mellem øst og vest, og de lydiske konger samlede derfor med tiden ufattelige rigdomme. Et nyt dynasti af konger kom i 685 f.Kr. til magten, da Gyges greb magten ved et statskup.

I de knap 150 år, kongerne af dette dynasti havde magten, øgede de landets magt og rigdom. Først lykkedes det dem at fordrive kimmerierne, et folk, der fra et område nord for Sortehavet var trængt mod syd og havde været en trussel mod Lydien gennem hele 600-tallet f.Kr. Derefter fik de overskud til at begynde realiseringen af en plan om at få magten over de græske bystater i Lilleasien.

Målet blev nået under kong Kroisos, den sidste af dynastiets konger. Han beherskede hele Lilleasien vest for floden Halys, bortset fra bystaten Milet, som Kroisos' far Alyattes havde sluttet forbund med.

8.1 Gyges

Da Gyges i 685 f.Kr. havde dræbt den daværende konge, Kandaules, og grebet magten, kom det til væbnet kamp mellem de to kongers tilhængere. Ifølge Herodot blev de stridende parter enige om, at man skulle overlade det til oraklet i Delfi at afgøre, om Gyges skulle være konge, eller om den hidtidige kongeslægt, herakliderne, skulle have magten tilbage. Herodot skriver:

Oraklet udtalte sig for ham, og Gyges kunne således fortsætte som konge. Men så meget sagde Pythia dog, at herakliderne ville få hævn over Gyges' efterkommere i femte led. Dette ord tog hverken lyderne eller deres konger sig af, førend det gik i opfyldelse.

Her. 1.13

Gyges var selvfølgelig meget tilfreds, og Herodot omtaler de rige gaver, som Gyges sendte til Delfi som tak for det gunstige svar:

Som hersker sendte Gyges ikke få tempelgaver til Delfi, ja, når det drejer sig om tempelgaver af sølv, er de fleste i Delfi fra ham, og foruden sølvet skænkede han en mængde guldsager, hvoraf det mest bemærkelsesværdige er de seks blandingskar af guld, han har skænket. De står i korinthernes skatkammer og vejer tredive talenter.

Her. 1.14

Der er ingen tvivl om, at Gyges skænkede de store gaver til oraklet. Men Herodots forklaring om baggrunden kan ikke være rigtig. Oraklet kan ikke allerede i begyndelsen af 600-tallet f.Kr. have nydt så stor respekt i Lilleasien, at lyderne ville overlade det til oraklet at afgøre, hvem der skulle være Lydiens konge. Oraklets forudsigelse af mermnadernes tab af magten i dynastiets femte generation er også for præcis til, at den kan være ægte. Oraklet ville have udtalt sig i mere vage vendinger.

Den rigtige forklaring på Gyges' gaver har sandsynligvis været mere prosaisk. Gyges var den første lydiske konge, der gik i offensiven mod de græske bystater i Lilleasien. Han angreb Milet og Smyrna, og han erobrede Kolofon. Gaverne til Delfi

kan have været et led i den lydiske propaganda. Gyges kan have tænkt, at han ville vinde sympati i hele den græske verden ved at vise respekt for en af de store græske helligdomme. Og den sympati, han på den måde vandt, ville svække grækernes modstand imod ham.

Gaver af det omfang må have gjort et voldsomt indtryk på en græker. Grækerne havde aldrig før hørt om en rigdom, der overhovedet kunne sammenlignes med Gyges'. Digteren Archilochos, der var samtidig med Gyges, lod sig dog ikke imponere. Der er bevaret nogle respektløse linjer fra et af hans digte:

Ej rager Gyges mig og al hans rige skat;
misundelse fik aldrig tag i mig, som ej
beklikker guders værk, så lidt som tyranni
jeg elsker, da det fjernt fra mine øjne er.

Diehl *Anth.Lyr.Graec.* 22 ved Hartvig Frisch

Og Archilochos står ikke helt alene med sit synspunkt. I den anakreontiske tradition, som går tilbage til digteren og livsnyderen Anakreon i århundredet efter Archilochos, gives der udtryk for en lidt anderledes prioritering:

Ej Gyges' skat jeg ænses,
den konnings udi i Sardes;
ej guldets kan mig lokke,
en drot jeg ej misunder.

Anacreontea, Campbell 8, ved Simon Meisling

En meget sen kilde, den romerske retoriske forfatter Valerius Maximus (1. århundrede e.Kr.) fortæller i sin samling af mindeværdige gerninger og udtalelser, at Gyges stillede oraklet i Delfi det spørgsmål, om noget menneske var lykkeligere end han. Pythia blev jo dagligt mindet om Gyges' store rigdom, når hun gik til og fra templet, så Gyges har nok følt sig ret sikker på svaret. Men Pythia svarede:

Aglaos fra Psophis er lykkeligere.

Val. Max. 7.1

Psophis var en lille uanselig bystat i det afsides Arkadien midt inde på Peloponnes. Og Aglaos var en mand, der ikke var kendt for noget som helst. Det er meget usandsynligt, at oraklet har givet Gyges så provokerende et svar. Han ville sikkert være blevet både forbavset og rasende. Og hvem kunne vide, hvilke konsekvenser det ville få?

Derimod kan en eller anden godt på et senere tidspunkt have fået den tanke, at sådan kunne Pythia passende have svaret den store og selvbevidste konge. Oraklet havde nemlig ved så mange andre lejligheder givet udtryk for, at lykke snarere var knyttet til visdom end til rigdom, og at visdom ikke så sjældent trivedes bedst uden rigdom.

'Gyges' skat' må have talt til den folkelige fantasi. Pilgrimmene har i Delfi med deres egne øjne set de storslåede gaver. Og i de godt to hundrede år mellem Gyges og Herodot må man have snakket frem og tilbage om, hvad det vel kunne være for et orakelsvar, der havde motiveret Gyges til at være så generøs. Den historie, som Herodot fortæller, er et af resultaterne. Han kan have hørt den i Delfi, hvor man sikkert gerne fortalte den videre til de besøgende. Historien stillede oraklet i et smukt lys.

8.2 Alyattes

Gyges blev dræbt i krigen mod Kimmerierne, efter at han havde været konge i 38 år. Han blev efterfulgt af Ardys, der igen blev efterfulgt af Sadyattes. De fortsatte Gyges' offensive politik mod de ioniske byer i Lilleasien, men de havde ingen forbindelse med Delfi. Det havde derimod Alyattes, der var konge i 607-560 f.Kr.

Baggrunden var ifølge Herodot den krig mod Milet, som han havde arvet efter sine forgængere. Alyattes lod hvert år sin hær invadere Milet for at afbrænde kornet på markerne. Men et år kom ilden ud af kontrol, og et Athene-tempel uden for bymuren brændte ned til grunden.

Da Alyattes kort efter blev syg, sendte han bud til Delfi for at spørge oraklet, hvad han skulle gøre. Pythia svarede udsendingene, at hun ikke ville udtale sig, før Alyattes havde genopført det tempel, han havde brændt. Herodot skriver: "Jeg ved dette, fordi jeg har hørt af folk i Delfi, at det gik sådan til." (Her. 1.20). Alyattes byggede ikke kun ét, men to templer til Athene og sluttede forbund med Milet.

Da han derefter blev rask, sendte han som tak en imponerende gave til Delfi: et blandingskar af sølv med et fodstykke af sammensvejet jern. Herodot kalder det "en seværdighed af rang blandt tempelgaverne i Delfi." (Her. 1.25) Men baggrunden for gaven har sikkert ikke kun været helbredelsen. Alyattes har ligesom Gyges været interesseret i at skaffe sig et godt ry blandt grækerne.

8.3 Den berømte Kroisos

I en alder af 35 år efterfulgte Kroisos i 560 f.Kr. faderen Alyattes som konge. Kroisos udvidede det lydiske rige, så floden Halys mod øst blev grænsen mellem Lydien og Medien. Mod vest undertvang Kroisos de sidste græske bystater på Lilleasiens vestkyst, så de måtte betale skat til ham, men i øvrigt beholdt deres frihed.

På en moderne læser virker det ikke sympatisk, at Kroisos uden videre indlemmer de græske småstater, selv om de ikke på nogen måde har generet lyderne. Man kan få det indtryk, at Kroisos er en uretfærdig og magtsyg konge. Og man oplever det måske ligefrem som en form for højere retfærdighed, da Kroisos i 547 f.Kr. mister hele riget til det fremstormende perserrige. Det var løn som forskyldt.

Men sådan så grækerne i samtiden og eftertiden gennemgående ikke på det. Hos Herodot kan man læse, at en række grækere, der havde ry for at være klogere end de fleste, interesserede sig så meget for den mægtige lydiske konge, at de rejste til Kroisos' hovedstad, Sardes, for at danne sig et personligt indtryk af kongen og hans succesrige regime. Det er den gruppe af kloge og indflydelsesrige mænd, som går under betegnelsen 'De syv vise'. En af dem var Solon fra Athen.

Og digteren Pindar omtaler i 470 f.Kr. Kroisos i slutningen af *Det første pythiske epinikion*, dvs. sejrsgigt, i anledning af den sicilianske tyrans Hierons sejr i kørsel med firspand i Delfi. Pindar var en mand med høje moralske idealer, og hans smukke ord om Kroisos har derfor særlig vægt:

Det, rygtet stolt beretter efter døden,
er eneste vidne efter livet, min kære, for hedengangne mænd
i beretning og sange. Den vennesæle Kroisos'
gerning vil evigt bestå.
[...]
At det går os godt, er den første pris,
At vort ry er godt, er den anden; men det menneske,
som møder og vinder dem begge, han ejer den fornemste krans

Pind.*Pyth* 1.92-94, 99-100 ved Holger Friis Johansen

At Kroisos var 'vennesæl', betyder, at han havde mange venner og et godt ry. Og det gode ry havde han efter Pindars mening gjort sig fortjent til gennem alt det, han havde udrettet som konge.

Når Pindar ikke tildeler Kroisos førstepræmien, skyldes det kun, at han mistede hele sin magt, da han blev slået af perserne. Hvis han var død, mens han stadig havde magten, ville han have fortjent førstepræmien.

8.4 Kroisos prøver oraklerne

Da Lydiens østlige nabo – kongeriget Medien – i 550 f.Kr. blev indlemmet i perserriget, fik Kroisos noget at spekulere på. Lydien havde i 585 f.Kr. indgået en alliance med Medien, og siden da havde der ingen trusler været fra øst. Nu var situationen pludselig en anden. Perserriget var ved at blive en stormagt, som kunne give lyderne problemer. Kroisos må have tænkt, at det måske var bedst at gå i offensiven, før perserne fik for meget magt. Ifølge Herodot bestemte han sig i hvert fald til at spørge et orakel, hvad han skulle gøre.

Men først måtte han finde ud af, hvilket af de mange eksisterende orakler der var mest pålideligt. Herodot fortæller, at Kroisos

sendte (...) folk både hid og did, nogle til Delfi, andre til Abai i Fokis og atter andre til Dodone. Der blev også sendt nogle til Amfiaros og Trofonios og nogle til Branchidai ved Milet. Det var de hellenske spådomstempler, Kroisos ønskede at hente svar fra. Endnu et hold sendte han til Ammon i Libyen for at spørge.

Her. 1.46 ved Thure Hastrup

Udsendingene til alle disse orakler rejste fra Sardes samme dag. Og Kroisos sagde til dem, at de på dag nummer hundrede skulle spørge, hvad Kroisos foretog sig netop den dag.

Kroisos havde gjort sig umage for at finde frem til en test, der virkelig satte oraklerne på prøve. Hvis nogen af dem var i stand til at svare på Kroisos' spørgsmål om, hvad han foretog sig, ville de sikkert også kunne give gode råd om den forestående krig. Herodot fortæller:

Dengang han havde sendt spørgerne ud til oraklerne, havde han nemlig passet nøje på, hvornår den aftalte dag kom, og så iværksat noget, som han mente, det var umuligt at gætte sig til eller finde ud af. Han havde skåret en skildpadde og et lam i stykker og personlig kogt dem sammen i en kobbergryde og lagt et kobberlåg over.

Her. 1.48

Herodot skriver, at han kun kender svaret fra Delfi, men det var netop det svar, som Kroisos var allermest tilfreds med.

Tallet på sandskorn jeg kender og målet på havenes dybder.
Også den stumme forstår jeg og hører umælendes tale.
Duft nu af padde i behårde skal jeg fornemmer, medens i
kobber den koges tilsammen med bidder af lammet.
Kobber er under den spændt og af kobber er låget foroven.

Her. 1.47

I al sin præcision var det et meget imponerende orakelsvar. Det er også et af de allermest berømte svar fra Delfi. Men desværre er det nok ikke ægte. De to første linjer er ellers af mange blevet betragtet som et smukt udtryk for den delfiske visdom, der nød så stor respekt oldtiden igennem. Historien er usandsynlig af flere grunde:

Kroisos ville næppe have spurgt netop den række af orakler, som Herodot nævner. I Lilleasien var der omkring 550 f.Kr. flere orakler ud over Branchidai, som det ville

have været naturligt at spørge. Og omvendt var det usandsynligt, at folk fra Lilleasien på Kroisos' tid ville opsøge så fjerne orakler som Dodone og Ammon.

De orakler, Herodot nævner, er dem, som man hundrede år senere – altså på Herodots egen tid – naturligt ville vælge imellem, når man stod og havde brug for et orakelsvar, oraklet i Delfi og dets konkurrenter. Historien har derfor nok først fundet sin form på det tidspunkt. Og da pointen i historien er, at Delfi overgår alle de andre orakler, er det sandsynligt, at den er opstået i Delfi.

Det er også svært at få detaljen med de hundrede dage til at passe med, at der i Delfi kun blev givet orakelsvar den syvende i hver måned, bortset fra vintermånederne, altså i alt ni gange om året. Andre dage blev der muligvis givet orakelsvar ved lodtrækning på ja/nej-spørgsmål, men det var jo ikke sådan et spørgsmål Kroisos stillede. Det er ganske vist ikke utænkeligt, at oraklet kan have gjort en undtagelse, fordi det var en så betydningsfuld person, der bærede oraklet med et spørgsmål. Men det mest sandsynlige er, at historien er opdigtet.

Det afgørende argument imod den er dog, at Kroisos aldrig ville have dristet sig til at sætte oraklets pålidelighed på prøve på den måde. Han ville have vidst, at det ville blive opfattet som hovmod, og at det derfor ville skade hans omdømme blandt grækerne. Og det ønskede han mindst af alt.

8.5 Kroisos sender gaver til Delfi

Ifølge den version af begivenhederne, som Herodot gengiver, sendte Kroisos efter det første orakelsvar storslåede gaver til Delfi. Gaverne var både ment som en anerkendelse af det imponerende svar på Kroisos' første spørgsmål og som en betaling på forhånd for det gunstige svar, som Kroisos håbede på at få på det spørgsmål, han nu ville stille om krigen mod perserne. Herodot bruger en hel side på at beskrive gaverne, som han selv har set i Delfi. Han skriver bl.a.:

Da han havde fuldført ofringen, lod han en umådelig mængde guld smelte og udhamre barrer deraf, så store som halve mursten, seks håndsbredder lange, tre håndsbredder brede og en håndsbredde i tykkelsen, i et antal af et hundrede og sytten. Af dem var fire af purt guld, som hver vejede to og en halv talent, og de øvrige barrer af hvidt guld, på to talenter hver. Han lod også fremstille en figur af en løve i purt guld, der vejede ti talenter. Dengang templet i Delfi brændte, faldt løven ned fra barrerne, som den stod på, og nu befinder den sig i korinthernes skatkammer.

Her. 1.50

Murstenene har måske skullet symbolisere byen Sardes, og løven den magt, der beskyttede byen. Ifølge Frederik Poulsen er løven nemlig den asiatiske gud Sandas' hellige dyr. Og i Sardes havde man – eller havde i hvert fald haft – den tro eller overtro, at når en løve var båret rundt omkring muren, ville byen ikke kunne indtages. På den baggrund må det have virket noget foruroligende, at løven delvis smeltede og faldt ned fra murstenene ved Apollon-templets brand i 548 f.Kr.

De udsendinge, der bragte gaverne til Delfi, stillede på Kroisos' vegne spørgsmålet, om han skulle drage i krig mod perserne, og om han skulle knytte nogen hærstyrke af forbundsfæller til sig. Oraklet svarede ifølge Herodot, "at hvis han drog i krig mod perserne, ville han bringe et stort rige til fald. De rådede ham til at finde ud af, hvem der var de mægtigste af hellenerne, og knytte dem til sig som venner." (Her. 1.53) Kroisos blev meget glad for svaret. For ham var der nemlig ingen tvivl om, hvordan det skulle fortolkes. Han var så sikker på sig selv, at han ikke et øjeblik tvivlede på, at det store rige, der ville gå til grunde, var perserriget.

8.6 Et muldyr på tronen

Men Kroisos sendte endnu engang udsendinge til Delfi. Efter det opmuntrende svar om den forestående krig ville han også gerne vide, hvordan hans fremtid så ud på lidt længere sigt. Derfor spurgte han, om hans og hans slægts herredømme ville blive langvarigt. Allerede i det sidste afsnit af kapitel 4 så vi, at svaret ifølge Herodot lød sådan:

Men når et mulæsel først tager sæde på medernes trone,
da er det tid, ømfodede lyder, at flygte langs Hermos'
stenfyldte strøm, – tøv ikke, og skam dig ikke ved fejhed.

Her. 1.55

Det forstod Kroisos sådan, at hverken han selv eller hans efterkommere nogensinde ville miste magten. For hvordan kunne et mulæsel blive konge? Det skulle vise sig, at Kroisos' fortolkning af svaret var for naiv. Perserkongen Kyros var nemlig søn af en fornem mor og en far en ringe herkomst, så ham kunne man billedligt talt godt kalde et muldyr.

Som led i sine forberedelser til krigen mod perserne undersøgte Kroisos nu magtforholdene i den græske verden. Der var enighed om, at Sparta og Athen var de stærkeste, men at Athen i øjeblikket var svækket af intern splittelse under tyrannen Peisistratos' styre. Kroisos tilbød så at slutte forbund med Sparta. Spartanerne havde hørt om det gode orakelsvar om krigen, som Kroisos havde fået i Delfi. Og de var også smigrede over, at Kroisos anså Sparta for den førende græske stat. Derfor nærrede de ingen betænkeligheder ved at sige ja til forbundet.

8.7 Løn som forskyldt

Men forbundet med Sparta fik ingen betydning, for krigen var hurtigt overstået. Kroisos må være draget over Halys med stor optimisme i spidsen for sin hær. Men da det første slag mod Kyros endte uden en afgørelse, vendte Kroisos tilbage til Sardes. Vinteren var forestående, og derfor regnede Kroisos ikke med, at krigen ville blive genoptaget før til foråret. Men Kyros overraskede Kroisos ved straks at angribe Sardes, og byen blev hurtigt indtaget.

Et stort rige var dermed ganske rigtigt gået til grunde, men det var Kroisos' eget. Kyros var storsindet nok til at lade Kroisos sende en delegation til Delfi for sidste gang. Kroisos ville nemlig gerne spørge Apollon, om han ikke skammede sig over at have opildnet Kroisos til at gå imod Kyros i den tro, at han skulle knuse Kyros' magt.

Oraklet svarede (Her. 1.91), at Kroisos bødede for Gyges' drab på Lydiens retmæssige konge, Kandaules. Apollon havde i øvrigt gjort, hvad han kunne for at forhale Kroisos' fald. Desuden mindede man Kroisos om, at oraklet kun havde sagt, at et stort rige ville gå til grunde, ikke hvilket rige. Orakelsvaret om muldyret havde han heller ikke forstået. Kroisos måtte derfor betragte sig selv som skyldige.

Kroisos var ikke selv skyld i, at han mistede magten. Den skyldige var Gyges, Kroisos' forgænger på Lydiens trone for fire generationer siden. Han havde tiltvunget sig magten ved at dræbe den retmæssige konge Kandaules. Allerede dengang havde oraklet sagt, at Gyges' efterfølger i femte led ville miste magten. Det var nu sket.

Oraklets opfattelse var, at det ikke skyldte Kroisos noget. Ganske vist havde det fået store gaver af Kroisos, men det havde givet ham værdifulde orakelsvar til gengæld. Det var jo f.eks. orakelsvaret om krigen mod perserne, der førte til, at Sparta blev Kroisos' allierede. Men Kroisos misforstod flere af orakelsvarene, måske fordi han havde for høje tanker om sig selv. Deri bestod hans skyld.

8.8 Noget for noget

Herodots fortælling om Kroisos er ikke troværdig. Det eneste, man kan være helt sikker på, er, at Delfi i flere omgange modtog gaver af et kolossalt omfang fra Kroisos. Men man må også gå ud fra, at gaverne fra Kroisos' side har været tænkt som et diplomatisk udspil, der gerne skulle kunne betale sig.

Præsterne i Delfi har ikke kunnet være i tvivl om, at Kroisos skulle have noget til gengæld. Og de har sikkert heller ikke været betænkelige ved at stille ham i udsigt, at han ville sejre i krigen mod perserne. Præsterne har ikke haft fantasi til at forestille sig, at det nærmest ukendte perserrige kunne være en trussel mod Kroisos, der i deres øjne havde ufattelige ressourcer.

Efter at have fået en gunstigt orakelsvar i Delfi stod Kroisos stærkt i en forhandling om en militær alliance med græske stater. Specielt Sparta, der traditionelt var særlig knyttet til Delfi. En direkte eller indirekte opfordring fra oraklet om at støtte Lydien ville gøre indtryk i Sparta. På den måde banede Kroisos' gaver til Delfi vejen for et forbund med Sparta.

Da det så alligevel endte med at gå galt for Kroisos, fik oraklet travlt med at justere historien. I den nye version lykkedes det præsterne at tilsløre, at de havde fejlvurderet situationen og ligefrem havde haft et medansvar for, at forløbet blev, som det blev. Det var den version, som Herodot fik fortalt i Delfi, og som han selv i god tro fortalte videre. Og pointen i den historie er, at ingen kunne bebrejde oraklet noget. Hele ansvaret blev placeret hos Gyges og Kroisos. Hvis Kroisos overhovedet overlevede persernes indtagelse af Sardes, var han ikke i en situation, hvor han var i stand til at protestere.

Ud over at levere et forsvar for Delfi i forhold til Kroisos og hans skæbne havde den endelige version af historien den fordel set fra Delfis synspunkt, at den er helt i oraklets ånd. Den har det samme tema som en række andre delfiske orakelsvar: Man skal ikke tro for meget om sig selv, man skal kende sin begrænsning.

9. Oraklets rolle under perserkrigene

Efter Kroisos' overraskende nederlag til perserne i 547 f.Kr. var der for præsterne i Delfi ingen tvivl om, at de fremstormende persere var så stærke, at ingen grækere kunne stille noget op imod dem. Oraklet afholdt sig derfor fra at yde nogen som helst form for støtte til de græske bystater på Lilleasiens vestkyst, der eventuelt kunne tænkes at gøre modstand, da perserne i årene efter Lydiens fald erobrede dem.

9.1 Knidos

I bystaten Knidos – der lå på en halvø syd for Halikarnassos i Lilleasien – havde borgerne besluttet, at de ville gøre deres yderste for ikke at blive en del af perserriget. Deres halvø var forbundet med fastlandet gennem en landtange, der kun var omkring otte hundrede meter bred. Den ville de gennemgrave for at forvandle halvøen til en ø, som det ville være lettere at forsvare.

Herodot fortæller, at arbejdet viste sig at være mere besværligt, end de havde regnet med:

Knidierne drev på med arbejdet af alle kræfter, men da det lod til, at mandskabet under arbejdet med at knuse klippen fik påfaldende mange legemsskader og ganske særligt på øjnene, så

at det virkede helt unaturligt, sendte de nogle udsendinge til Delfi for at spørge, hvad det var, der arbejdede dem imod.

Her. 1.174 ved Thure Hastrup

Pythia svarede, at de hverken skulle forsyne tangen med forsvarstårne eller gennemgrave den. Hvis Zeus havde ønsket, at Knidos skulle være en ø, ville han selv have skabt den sådan. Derefter indstillede de arbejdet. Og da perserne kort efter rykkede frem, overgav de sig uden kamp.

Det er usikkert, om svaret er autentisk. Oraklet kunne ganske vist have god grund til at fraråde Knidos at fortsætte. Men det er også muligt, at svaret er opdigtet af knidierne selv efter begivenhederne i et forsøg på at vise, hvor heroisk de havde forholdt sig i kampen mod perserne.

9.2 Den ioniske opstand

Efter erobringen af de græske bystater i Lilleasien må perserne have været klar over, at de var nødt til efterhånden at få kontrol over hele Grækenland. Ellers ville forholdene i dette persiske grænseområde aldrig blive stabile. Men før de kunne indlede en offensiv, måtte de nedkæmpe den ioniske opstand.

I 499 f.Kr. gjorde de græske bystater i Lilleasien oprør mod det persiske styre. Oprøret fik ikke meget støtte fra grækerne på fastlandet. Sparta afviste simpelthen at hjælpe, men Athen sendte tyve skibe, og Eretria på Euboia fem. Først i 494 f.Kr. – efter at perserne havde fået forstærkninger frem til området – blev oprøret slået ned.

Der er kun bevaret et eneste orakelsvar i forbindelse med oprøret, og det var ikke opmuntrende for grækerne. Svaret er stilet til borgerne i Argos og drejer sig om deres krig mod Sparta. Men i svaret forudsiger oraklet i forbifarten den ioniske bystat Milets fald:

Du skal engang, oh Milet, du skaber af nedrige værker,
blive med tiden til gilde og yndige gaver for mange,
og dine kvinder skal fødderne vaske på langhåret kriger,
og for vort hellige tempel i Didyma andre skal sørge.

Her. 6.19 ved Leo Hjortsø

Svaret er formodentlig givet efter persernes sejr over ionerne i søslaget ved Lade ud for Milet i 494 f.Kr. Denne sejr betød afslutningen på oprøret. På det tidspunkt krævede det ikke overnaturlige evner at forudsige, at Milet som den drivende kraft i oprøret kunne forvente det værste i løbet af meget kort tid. Efter at have citeret orakelsvaret fortsætter Herodot:

Det var netop den skæbne, der ramte milesierne. De fleste mænd blev nemlig dræbt af perserne, der er langhårede, og byens kvinder og børn blev slaver. Templet i Didyma blev plyndret og afbrændt.

Her. 6.19

Nu var perserne klar til den store offensiv. Allerede i 514 f.Kr. havde perserkongen Dareios sikret sig herredømme i Thrakien og Makedonien. Og i 492 f.Kr. sendte han en stor hær og flåde under svigersønnen Mardonios langs Ægæerhavets nordkyst, måske med det formål at fortsætte mod syd gennem Thessalien og videre ned i det centrale Grækenland til Athen. Men ved halvøen Athos blev den persiske flåde overrasket af en voldsom storm. Ifølge Herodot sank ikke færre end tre hundrede af skibene, og tyve

tusinde mand omkom. Mardonios måtte opgive de ambitiøse planer og vende tilbage til Lilleasien.

*Athenernes skatkammer
opført efter sejren i slaget ved Marathon*

9.3 Slaget ved Marathon

Dareios gjorde et nyt forsøg på at løse sit græske problem, da han i 490 f.Kr. sendte en persisk flåde med en stor hær ombord tværs over Ægæerhavet. Felttoget blev opfattet som en straffeekspedition mod Eretria og Athen for deres støtte til den ioniske opstand. Men Dareios' mål var mere ambitiøst – han ville bruge Attika som brohoved i kampen mod Sparta og de få andre græske stater, der endnu ikke havde opgivet at kæmpe mod perserne.

Folkene i Eretria forsvarede sig, så godt de kunne. Alligevel blev byen hurtigt indtaget, templerne plyndret og ødelagt, og de overlevende gjort til slaver. Et par dage senere sejlede perserne videre til Attika. Herodot skriver, at "alle ombord var stolte af deres bedrifter og sikre på, at det ville gå Athen på samme måde, som det var gået Eretria." (Her. 6.102) Med denne selvsikre indstilling gik perserne i land ved Marathon, hvor de til deres store overraskelse blev besejret af en athensk hær, der var væsentlig mindre end den persiske.

Der findes mærkeligt nok ingen orakelsvar fra Delfi i tiden forud for slaget ved Marathon. Men lige efter sejren sendte athenerne en delegation til Delfi, fordi mange under slaget havde set en mand af overnaturlig størrelse kæmpe sammen med grækerne. Han så ud som en bonde, og han dræbte mange persere med et plovskær. Efter slaget var han forsvundet. Delfi mente at kunne identificere manden som halvguden Echelaios og opfordrede athenerne til at ære ham.

Da Dareios fik budskabet om nederlaget og den efterfølgende tilbagetrækning til Lilleasien, blev han endnu mere forbitret på Athen. Og han begyndte straks at planlægge et endnu større felttog mod de besværlige grækere.

9.4 Xerxes' felttog

Men der kom til at gå lang tid, før perserne kunne føre planerne ud i livet. I 486 f.Kr. måtte Dareios bruge tid på et oprør i Ægypten, og året efter døde han. Hans søn Xerxes, der efterfulgte ham på tronen, var ikke så interesseret i krigen mod grækerne, men endte dog med at lade sig overtale, og i 480 f.Kr. var han parat til at indlede felttoget.

Strategien gik ligesom i 492 f.Kr. ud på, at hæren skulle gå nord om Ægæerhavet og flåden sejle langs kysten for at støtte hæren. Hæren var på flere hundrede tusinde mand, og de fleste af staterne i det nordlige og centrale Grækenland troede da heller ikke, at de kunne stille noget op mod perserne, og de gav derfor perserkongen jord og vand, de symbolske udtryk for underkastelse.

Præsterne i Delfi havde lige siden Kroisos' fald ment, at perserne var uovervindelige, og det mente de stadigvæk. Athens sejr ved Marathon i 490 f.Kr. havde ganske vist været en strålende bedrift, men grækerne kunne ikke forvente en gentagelse, da Xerxes i 480 f.Kr. rykkede frem med sin enorme hær og flåde.

9.5 Slaget ved Thermopylæ

Kort tid før den persiske hær på sin fremmarch nåede frem til passet ved Thermopylæ, havde Sparta forespurgt i Delfi, hvordan det ville gå dem i krigen. Pythia havde givet dem det svar, at Sparta kunne reddes, hvis en spartansk konge faldt i kampen mod perserne:

Lyt til mit ord, I mænd, som bor i det vidtstrakte Sparta:
Enten af persiske mænd vil den herlige by blive hæret,
eller, hvis dette skal undgås, da må af Herakles' stamme
falde en konge i kamp til sorg for spartanernes rige.
End ikke tyres og løvernes kraft kan fjenderne standse,
styrke de har jo som Zeus, og aldrig de vil holde inde,
før end det ene til fulde er sket, – eller også det andet.

Her. 7.220 ved Leo Hjortsø

Den spartanske konge Leonidas forsøgte sammen med sine tre hundrede spartanske hoplitter heltmodigt at standse perserne ved Thermopylæ. I alt havde der været godt 5000 grækere ved passet, men før kampene trak de fleste sig tilbage. De eneste, der blev ved Thermopylæ for at kæmpe sammen med spartanerne, var 700 mand fra Thespieae i Boiotien.

Når Leonidas valgte, at spartanerne skulle kæmpe til sidste mand, skyldtes det ifølge Herodot, at han havde orakelsvaret fra Delfi i tankerne. Tabet af kongen ville redde Sparta fra at blive erobret af perserne.

Men orakelsvaret er sikkert ikke ægte. Sandsynligvis er det opdigtet efter slaget af ledende spartanere for at give en rimelig forklaring på, at en spartansk konge var blevet dræbt i slaget. Det var en begivenhed, som den spartanske offentlighed opfattede som noget meget foruroligende. Den mistanke kunne let brede sig, at de spartanske soldater ikke havde levet op til deres forpligtelse til at beskytte kongen. Orakelsvaret var velegnet til at lukke munden på skeptikere.

Kort før slaget ved Thermopylæ havde folk i Delfi spurgt deres eget orakel til råds, fordi de ifølge Herodot var urolige både for sig selv og for Hellas. Oraklet havde svaret, at

de skulle bede til vindene, for de ville blive Hellas' bedste
forbundsfæller

Her. 7.178

Herodot fortæller, at de straks lod dette svar gå videre til de grækere, der kæmpede mod perserne. Og Herodot tilføjer, at

derved har delferne i kraft af denne besked, der kom på et
tidspunkt, da hellenerne var meget bange for barbarerne, gjort
sig fortjent til evig tak.

Her. 7.178

Men her er Herodot nok lidt for generøs over for Delfi. Det krævede ingen dybere indsigt at sige, at vindene kunne blive en forbundsfælle i kampen mod perserne. De græske farvande med de mange klippeøer var farlige for skibe, der ikke var fortrolige med forholdene. Det havde perserne selv erfaret, da de i 492 f.Kr. mistede mange skibe ved Athos-halvøen i det nordlige Ægæerhav. Og de blev mindet om det endnu en gang, da den persiske flåde forlod Artemision ud for Thermopylæ og sejlede rundt om Euboia med kurs mod Attika. Her kom de igen ud for en storm, og Herodot siger, at 400 af deres skibe gik tabt.

9.6 Det første orakelsvar til Athen i 480 f.Kr.

For Athen havde sejren ved Marathon i 490 f.Kr. været en triumf, og den havde i høj grad styrket moralen. Og et omfattende skibsbyggeri i årene efter 483 f.Kr. havde styrket den yderligere. Da Athen i 490'erne f.Kr. havde sendt 20 skibe til hjælp under den ioniske opstand, havde de sikkert ikke udgjort nogen stor del af athenernes flåde. Nu blev der bygget 200 skibe, og herefter var Athen den største flådemagt i Grækenland.

Alligevel havde athenerne god grund til at se på situationen i sommeren 480 f.Kr. med den største alvor. Slaget ved Thermopylæ var umiddelbart forestående, og man skulle være mere end almindelig optimist for at tro på, at grækerne her kunne opnå andet end at forsinke persernes fremmarch. Fra Thermopylæ var der ikke langt til Athen, og hvad ville der ske, når perserne kom så langt?

I denne alvorlige situation besluttede athenerne at sende gesandter til Delfi for at spørge, hvad de skulle gøre. Men gesandterne nåede slet ikke at stille spørgsmålet. Straks da de trådte ind i templet, gav Pythia dem dette nedslående svar:

Stakler! Hvorfor er I her? Nej til jorderigs grænser du flygte!
Bort fra dit hjem og din by omkring borgens knejsende tinde.
Fast hverken hovedet sidder, så lidt som fødder forneden,

ej heller kroppen imellem, og hænderne også forsvinder,
alt uden ringeste spor, for i grus vil det falde i bålet.
Hærgende Ares vil storme af sted på sin syriske stridsvogn,
talløse borge, og ikke blot din, i ruin vil han lægge,
talløse templer af gudernes ender som flammernes bytte,
medens de evige guder står badet i sved og af rædsel
ryster de stærkt på hvert lem, mens de skuer, at blodet det sorte
rinder fra taget mod jorden som varsel om ulykkens komme.
Gå fra mit hellige rum! Mød uforsagt faren, der venter!

Her. 7.140

Præsterne i Delfi havde haft mange år til at forberede sig på, hvad de skulle sige til athenerne den dag, de kom for at spørge om deres chancer i kampen mod perserne. Siden Athen havde sendt de 20 skibe til Lilleasien for at hjælpe ionerne, havde præsterne vidst, at denne indblanding ville føre til et persisk hævntogt mod Athen. Og de havde ikke været i tvivl om, hvad resultatet ville blive. Oraklets råd er da heller ikke til at misforstå: Athenerne bør forlade Athen og slå sig ned et andet sted.

9.7 Det andet orakelsvar til Athen

De athenske gesandter var naturligt nok chokerede over svaret, og Herodot fortæller, at en delfisk borger ved navn Timon gav dem det råd, at de skulle henvende sig til oraklet endnu engang. De skulle tage olivengrene i hænderne som tegn på, at de var bønfoldende. Og da de for anden gang stod foran Pythia, tilføjede de for egen regning, at de ikke ville forlade templet, før de havde fået et mere gunstigt orakelsvar. Pythia gav dem da et svar, der havde en anden ordlyd og måske også en anden betydning:

Zeus på Olympen skal aldrig formildes af Pallas Athene,
selv om hun bruger sin kløgt og trygler og beder sin fader.
Varsel jeg giver igen, uforanderligt, evigt som stålet:
Kekrops' bjerg skal erobres med alt, hvad det ejer af ædelt.
Også Kithairons de hellige dale skal fjenden besætte.
Zeus fra Olympen dog skænker sin datter en gave, der varer:
Muren af træ, der alene kan frelse dig selv og dit afkom.
Vent ikke hjemme i ro på, at fodfolk og ryttere kommer.
Mægtig vil hæren fra Asien være – og bort skal du flygte!
Vend dem kun ryg! Engang du møder dem ansigt til ansigt.
Salamis, hellige ø! Mangfoldige sønner af kvinder
døden vil møde hos dig, når sæden skal såes eller høstes.

Her. 7.141

Det er helt usædvanligt, at Pythia svarer spontant, altså før spørgsmålet er stillet. Det er også usædvanligt, at spørgeren får mulighed for at spørge en gang til efter at have fået svar. Og det er heller ikke almindeligt, at historiske orakelsvar er så lange og detaljerede som de to svar til Athen.

Alligevel er det den almindelige opfattelse, at de to svar til Athen er ægte. En forfalsker ville næppe opfinde orakelsvar, der viste, at oraklet i Delfi kunne påvirkes gennem pres. Det ville ikke have virket troværdigt. Det atypiske ved svarene er altså et argument for, at de er ægte.

9.8 Forholdet mellem de to orakelsvar

Orakelsvarene er sandsynligvis givet samme dag. Pythia gav jo kun orakelsvar den syvende i måneden. Måske har gesandterne mellem de to svar haft mulighed for at mødes med præsterne og forelægge dem den ledende athenske politiker Themistokles'

plan om at indlede et afgørende søslag ved Salamis. Det har været en kontroversiel plan, som han ville få svært ved at få opbakning til på folkeforsamlingen i Athen. Med et orakelsvar i ryggen ville han stå meget stærkere.

Efter at være blevet orienteret af gesandterne kan præsterne have accepteret at gå med til det kompromis, som det andet svar er udtryk for. 'Muren af træ' bliver den positive detalje, som athenerne kan knytte deres forhåbninger til. Og Salamis bliver nævnt i de sidste linjer, fordi man nu i Delfi ved, at Themistokles vil samle de græske skibe der.

Selv om det andet orakelsvar lyder mere opmuntrende end det første, har oraklet ikke sagt noget sikkert om udfaldet. Uanset om grækerne vinder eller taber, vil man i Delfi bagefter kunne sige: Det var jo det, vi sagde! At "Muren af træ" skulle blive athenernes frelse, kunne bare betyde, at de skulle sejle bort med hele deres befolkning og grundlægge en koloni et andet sted, f.eks. i Italien. Og linjerne om Salamis siger kun, at der vil afgørelsen falde.

Men nu havde Themistokles fået det orakelsvar, han havde brug for i den forhandling i folkeforsamlingen, der forestod. Herodots skildring viser, at orakelsvaret fik stor betydning. Der var nemlig slet ikke enighed om, at man skulle evakuere Athen og sætte alt på ét bræt i et søslag mod perserne ved Salamis. Men sådan endte det. Søslaget stod i september 480 f.Kr. i det snævre farvand mellem Salamis og fastlandet, et godt sted for grækerne. På den snævre plads fik perserne ikke glæde af deres talmæssige overlegenhed. Resultatet blev en overvældende sejr til grækerne.

Xerxes sejlede nu med resterne af flåden til Hellespont for ikke at risikere, at hæren skulle blive afskåret fra at vende tilbage til Lilleasien over land. Han efterlod en del af hæren i Grækenland vinteren over under Mardonios' ledelse, men den blev året efter slået af den græske hær ved Plataiai vest for Athen.

9.9 Persisk angreb på Delfi

Det er mærkeligt, at perserne aldrig skaffede sig kontrol over oraklet i Delfi. Fra sejren ved Thermopylæ i august 480 f.Kr. og helt frem til slaget ved Plataiai i september 479 f.Kr. beherskede perserne det centrale Grækenland. Hvorfor viste de så det forsvarsløse Delfi så meget respekt, at de lod oraklet beholde sine skatte?

Mange grækere må efter perserkrigene have stillet sig selv det spørgsmål, og præsterne i Delfi har været nødt til at komme med et godt svar. Deres svar var den historie om persernes angreb på Delfi, som fortælles af Herodot:

Perserne angreb faktisk Delfi, fortæller han. Da Xerxes ved Thermopylæ havde besejret de heroisk kæmpende spartanere med Leonidas i spidsen, fortsatte han med hovedstyrken mod Athen, mens han gav ordre til, at en lille del af hæren skulle lægge vejen om ad Delfi med det formål at "plyndre helligdommen i Delfi og bringe dets skatte til Xerxes", som Herodot skriver.

Her. 8.35 ved Thure Hastrup

Da borgerne i Delfi var blevet klar over, at situationen var alvorlig, spurgte de oraklet, om det ikke var bedst, at de gravede tempelskattene ned eller bragte dem ud af landet. Men oraklet svarede, at de intet skulle foretage sig, Apollon kunne godt selv beskytte sin ejendom. Borgerne i byen nøjedes derfor med at sende kvinder og børn i sikkerhed på den anden side af den korinthiske bugt, mens de fleste af mændene søgte tilflugt på Parnassos-bjerget med deres ejendele. Kun profeten og 60 borgere blev tilbage i byen. Herodot fortæller:

Da nu barbarerne var kommet nærmere og allerede inden for synsvidde af templet, da opdagede netop i det øjeblik profeten, som hed Akeratos, at de hellige våben, som ikke måtte røres af menneskehånd, var bragt ud fra tempelhallen og lå foran templet. Han gik så ud for at meddele dette under til de delfere, der endnu var i byen. Imedens rykkede barbarerne hurtigt nærmere, men da de kom ud for Athena Pronaias helligdom, blev de overrasket over endnu større undere end de første ... Da barbarerne nemlig var kommet ud for Athena Pronaias helligdom, så faldt i det øjeblik lynstråler fra himlen ned over dem, og fra Parnoassos rev to klippetoppe sig løs og styrtede med voldsomt brag ned over dem og knuste mange af dem.

Her. 8.37

Men nu havde perserne fået mere end nok, og de flygtede i panik. De få grækere forfulgte dem, og Herodot fortæller, at de fik hjælp af to krigere af overmenneskelig størrelse, to lokale heroer. Pointen i historien er, at perserne havde fået en så alvorlig forskrækkelse, at det ikke faldt dem ind at gøre et nyt forsøg senere.

9.10 Xerxes' holdning til Delfi

Med den historie havde oraklet tilbagevist den udbredte opfattelse, at Delfi var blevet skånet på grund af sin perservenlige kurs. Samtidig bidrog historien med de fantasifulde detaljer til myten om Delfi som en helligdom med stærke guddommelige magter i ryggen.

Sandheden er sandsynligvis, at Xerxes ikke på noget tidspunkt overvejede at angribe Delfi. Oraklet havde konsekvent undladt at opfordre grækerne til at gøre modstand mod perserne, og det havde på den måde været en udmærket støtte for perserne. Hvis Xerxes havde angrebet Delfi, havde han måttet regne med, at oraklet i fremtiden ville skifte politik, og det kunne have påvirket krigen på en uberegnelig måde. Xerxes havde altså ikke nogen interesse i at angribe Delfi.

Det må præsterne i Delfi også have vidst. Men efter den græske sejr over perserne kunne det skade oraklets anseelse, hvis det blev almindeligt kendt i den græske verden, at oraklet ligefrem havde været under Xerxes' beskyttelse. For at sikre sit gode navn og rygte konstruerede man derfor i Delfi den historie, som Herodot fortalte videre.

Men måske er historien om det persiske angreb på Delfi trods alt bygget op over en historisk kerne. Det kan godt tænkes, at en lille gruppe persere på egen hånd har forsøgt at rette et angreb mod Delfi. Men de har nok ikke været flere, end at de 60 borgere, der var tilbage i byen, har været i stand til at jage dem på flugt. Den episode kan præsterne have bygget videre på, så resultatet blev den farverige konstruktion, som ikke bare frikendte Delfi, men også viste, hvilke ressourcer oraklet havde adgang til, når det virkelig gjaldt.

9.11 Uenighed mellem Athen og Sparta

Slaget ved Salamis i 480 f.Kr. var et vendepunkt i krigen, men den græske sejr betød ikke, at perserkrigene var slut. Ganske vist trak Xerxes sig tilbage til Lilleasien med resterne af den persiske flåde, men kongens svigersøn Mardonios overvintrede i Thessalien med en stor persisk hær. Det var så meningen, at han det følgende år ville angribe både Athen og Sparta og dermed få gjort Grækenland til en del af perserriget.

Grækerne var ikke enige om strategien. Spartanerne ville som altid helst møde perserne på Isthmen ved Korinth. Athenerne ville have spartanerne til at rykke op i området vest for Attika. Ellers kunne de attiske bønder se frem til endnu en gang at få

høsten ødelagt, og borgerne i Athen måtte regne med, at perserne nu ville fuldende deres hærværk mod gårdene på landet og huse og templer inde i Athen.

Mardonios prøvede at udnytte uenigheden mellem Sparta og Athen. Han tilbød at slutte forbund med Athen. Han ville ikke bare give dem frihed, han ville også give dem erstatning for alt, hvad perserne havde ødelagt i 480 f.Kr. Til gengæld skulle Athen støtte et persisk angreb på Peloponnes. Athen afslog tilbuddet, men brugte det til at få Sparta til at skifte mening om, hvor slaget mod perserne skulle udkæmpes.

Året i forvejen – i 480 f.Kr. – havde athenerne jo fået det svar fra Delfi, at 'muren af træ' ville blive deres redning. Det var blevet fortolket sådan, at de skulle tage kampen op til søs. Det havde de med held gjort ved Salamis.

9.12 Slaget ved Plataiai

I den nye militære situation, hvor den athenske hær ikke skulle kæmpe til søs, men til lands, havde de ansvarlige brug for et nyt orakelsvar fra Delfi, som sagde god for den ændrede strategi. Den athenske feltherre Aristides sendte derfor en delegation til Delfi, og den kom tilbage med det svar, at athenerne i det forestående slag ville være modstanderne overlegne. Det var nye toner fra Delfi.

Men oraklet tilføjede en række betingelser for sejren. En af dem var, at slaget skulle udkæmpes på attisk jord, nærmere bestemt "på den eleusinske Demeters og datterens slette", dvs. ved Eleusis vest for Athen.

Når oraklet udpeger den lokalitet, hvor slaget skal udkæmpes, skyldes det nok, at den athenske delegation havde orienteret præsterne i Delfi om, hvor Aristides havde besluttet at møde perserne – på samme måde som Themistokles havde gjort i 480 f.Kr. mellem de to orakelsvar til Athen.

Da det så senere viste sig, at slaget ikke kom til at stå ved Eleusis, men ved Plataiai lige vest for Attikas grænse, havde man et problem. På den ene side havde Aristides fået et orakelsvar, der var meget velegnet til at motivere de athenske soldater. På den anden side udpegede orakelsvaret en slagmark, der ikke længere var aktuel. Hvad skulle man gøre?

Borgerne i Plataiai løste en del af problemet: De fjernede grænsepælene mellem Plataiai og Attika. På den måde gjorde de Plataiai til en del af det attiske territorium. Men oraklet havde jo været så uforsigtigt at præcisere, at slaget skulle udkæmpes på sletten ved helligdommen for Demeter og Persefone. Også det problem blev løst. De ældste borgere i Plataiai kom i tanke om, at der nord for byen lå et meget gammelt tempel for netop disse to gudinder. Alt i alt en lovende optakt til slaget.

Det var ifølge Herodot to enorme hære, der stod over hinanden. 24 græske stater deltog med i alt godt 100.000 soldater, en tredjedel af dem sværtbevæbnede hoplitter. Den persiske hær angiver Herodot til 300.000 mand. Selv om den persiske hær var langt den største, var det den græske hær, der havde problemer med proviant og vand. Derfor kunne Mardonios have givet sig god tid. Men i sin utålmodighed mistede han overblikket og lod en del af hæren lokke frem af en taktisk tilbagetrækning fra spartansk side. Resultatet var, at den græske organisation og disciplin fejrede triumfer. Herodot skriver:

Hvad mod og styrke angår, stod perserne ikke tilbage for hellenerne; men deres udrustning var mangelfuld, desuden var de uden træning og kunne derfor ikke måle sig med hellenerne i taktisk henseende. De styrtede frem, enkeltvis eller i flokke på en halv snes stykker, snart flere snart færre, trængte ind på spartanerne og blev hugget ned.

Her. 9.62 ved Leo Hjortso

9.13 Bod for drabet på Leonidas

Da Xerxes efter det persiske nederlag ved Salamis var på vej tilbage til perserriget, blev han ifølge Herodot (8.114) opsøgt af en udsending fra Sparta, mens han opholdt sig i

Thessalien. Oraklet i Delfi havde nemlig givet spartanerne et orakelsvar om, at de skulle forlange bod af Xerxes for drabet på Leonidas i slaget ved Thermopylæ. Xerxes blev overrasket over spartanernes krav og gav sig til at le. Men efter at have tænkt sig om et øjeblik sagde han – formodentlig med et ironisk glimt i øjet – at Mardonios nok skulle give dem den bod, de fortjente.

Det er hverken sandsynligt, at Xerxes var i Thessalien på det tidspunkt, eller at spartanerne ville have dristet sig til at kræve bod for Leonidas. Orakelsvaret er nok opdigtet på et tidspunkt, hvor man vidste, at perserne tabte og Mardonios blev dræbt ved Plataiai. Og det kan godt have været præsterne i Delfi, der selv har opdigtet orakelsvaret eller i hvert fald accepteret historien og fortalt den videre. Delfi havde jo i slutningen af krigen brug for på så mange måder som muligt at vise, at oraklet havde været på grækernes side.

9.14 Tak til Delfi

Efter sejren spurgte grækerne Delfi om, hvordan de skulle ofre. Oraklet svarede, at de først skulle slukke al ild i hele egnen omkring Plataiai, for den var besmittet af perserne. Derefter skulle de hente ny ild fra templet i Delfi. Plutarch fortæller (*Vit. Aristid.* 20.4-5), at Euchidas fra Plataiai lovede at hente ilden ved at løbe de i alt ca. 190 km til Delfi og tilbage igen på én dag. Han nåede lige akkurat Plataiai før solnedgang. Men da han havde givet sine medborgere ilden, faldt han om og døde.

Delfi fik sin rigelige del af ofrene efter de græske sejre. Efter slaget ved Salamis delte de deltagende græske stater byttet imellem sig. Men Herodot fortæller (8.121), at førstegrøden blev skænket til Delfi. Af den blev der lavet en bronzestatue af Apollon med en skibsstævn i hånden. Den var godt fem meter høj.

9.15 Slangesøjlen

Efter slaget ved Plataiai sørgede den spartanske hærfører Pausanias for, at heloterne samlede alt byttet sammen. Herodot skriver:

“De gik så rundt over hele lejren, hvor de fandt telte med bohaver af guld og sølv, sofaer beslået med guld og sølv, kar, skåle og bægre af guld. På vognene fandt de sække, som indeholdt kedler af guld og sølv, og fra de faldne persere tog de ringe, halskæder og forgyldte sabler”

Her. 9.80 ved Leo Hjortsø

Nogle af disse kostbarheder blev brugt til en trefod af guld, som blev anbragt på en bronzesøjle, der bestod af tre sammensnoede slanger. De 31 græske stater, der havde deltaget i kampene mod perserne, fik deres navne indridset på søjlen. Hele monumentet blev givet til oraklet i Delfi og blev opstillet uden for indgangen til Apollon-templet. Pausanias fortæller (10.13.9), at søjlen stadig stod på sin plads på hans tid, dvs. i det 2. århundrede e.Kr. Trefoden af guld forsvandt derimod allerede i det 4. århundrede f.Kr.

Det må have været en glædelig overraskelse for præsterne i Delfi med al den respekt, som grækerne i 479 f.Kr. viste oraklet trods dets forsigtige – for ikke at sige ligefrem perservenlige – kurs gennem mange år. Måske var forklaringen, at Delfi fastholdt sin høje status i grækernes bevidsthed som følge af oraklets fortjenester gennem århundreder.

For almindelige mennesker har Delfis autoritet sikkert været urokket. Derimod har de ledende politikere og overklassen i det hele taget nok efter perserkrigene set på oraklet med en vis skepsis. Alligevel har de sikkert været opmærksomme på, at orakelsvar kunne være nyttige – fordi de gjorde indtryk på den brede befolkning. Der

kunne opstå situationer, hvor det var hensigtsmæssigt, at staten skaffede sig et orakelsvar for at påvirke den folkelige opinion.

Ikke desto mindre ser det ud til, at Delfis indflydelse på græsk politik begynder at aftage fra dette tidspunkt. Indtil omkring 500 f.Kr. spillede oraklet – som vi har set – en vigtig rolle i forbindelse med store og små begivenheder i græsk historie. Enten fordi de historiske aktører spurgte oraklet til råds, eller fordi oraklet i hvert fald sørgede for at få samtiden eller eftertiden til at tro, at Delfi var blevet spurgt. Men allerede under perserkrigene træder oraklet mere i baggrunden. Og det genvinder aldrig helt den position, det havde før perserkrigene.

10. Det delfiske orakel i 5. århundrede f. Kr.

I 20 år havde grækerne været i defensiven i forholdet til perserne, men efter 479 f.Kr. var den akutte fare drevet over. Resterne af den persiske hær var på vej tilbage til Lilleasien, og den persiske flåde blev samme år ødelagt af grækerne ved Mykale på Lilleasiens vestkyst.

Men der var ingen grund til at tro, at perserne helt havde opgivet deres erobningsplaner. Derfor tog Athen i 478 f.Kr. initiativet til dannelsen af et forbund af bystater i og omkring Ægæerhavet med en stor fælles flåde, der skulle forsøge at kontrollere hele Ægæerhavet. Det lykkedes grækerne at holde de persiske skibe på passende afstand.

Forbundet blev i bedste demokratiske ånd oprettet som en alliance af selvstændige stater, der efter størrelse stillede et antal skibe til den fælles flåde. Eller rettere sagt: De behøvede ikke selv at stille skibe. De kunne nøjes med at betale, hvad det kostede at bygge og bemane dem. Så tog Athen sig af resten.

Athen havde størst fordel af den ordning. Byggeriet af de mange skibe gav beskæftigelse til mange athenere både før og efter, at de var færdigbygget. Og den store flåde, som Athen kom til at råde over, ændrede magtforholdene, så forbundet skiftede karakter og blev til et athens imperium. Det blev markeret, så ingen kunne misforstå det, da forbundskassen i 454 f.Kr. blev overført fra øen Delos til Athen. Mange af medlemsstaterne forsøgte at melde sig ud, men det blev ikke accepteret af Athen. En opløsning af imperiet ville have været en økonomisk og social katastrofe for Athen.

Søforbundets historie er kun kendt i store træk. Tidsrummet mellem perserkrigene og den peloponnesiske krig, der begyndte i år 431, er nemlig dårligt belyst af kilderne. Herodot slutter sin historie i 478 f.Kr., og den næste store historiker Thukydid begynder først for alvor i 431 f.Kr. – det år, hvor krigen bryder ud.

10.1 Det spændte forhold mellem Athen og Sparta

Athen og Sparta havde stået sammen i krigen mod perserne. Det var netop samarbejdet mellem de to stormagter, der sikrede den græske sejr. Slaget ved Salamis var blevet vundet i kraft af Athens stærke flåde, og slaget ved Plataiai i kraft Spartas stærke hær.

Da perserne i 479 f.Kr. havde trukket sig ud af det egentlige Grækenland, kom den gensidige skepsis mellem Athen og Sparta igen op til overfladen. Og frem til den peloponnesiske krigs udbrud i 431 f.Kr. var forholdet mellem dem spændt. Især efter 460 f.Kr. var det tydeligt, at det kun var et spørgsmål om tid, før krigen ville bryde ud.

Problemet var – set fra Spartas synspunkt – at Athen ikke så ud til at ville standse sin ekspansive politik. Athen havde fået øje på Sicilien og Syditalien som et marked, der kunne stimulere den athenske handel. Men sådan en ekspansion ville gå ud over

Korinth, der var Spartas forbundsfælle. Og den ville også true selve Sparta, der var afhængig af tilførsel af korn fra netop Sicilien og Syditalien.

Athen og Sparta holdt et vågent øje med hinanden – magtbalancen mellem dem skulle nødig forrykkes.

Men de to stormagter Athen og Sparta, skulle samtidig kontrollere deres allierede i henholdsvis Det attisk-deliske Søforbund og Det peloponnesiske Forbund.

Trods begge parters omhu endte det med at gå galt: En konflikt mellem to kolonier – Korkyra og Epidamnos – endte med at trække både Athen og Sparta og Korinth ind i konflikten. Nu var freden for alvor i fare. I denne eksplosive situation søgte både Athen og Sparta hjælp fra Delfi i form af gunstige orakelsvar.

Et første orakelsvar er formodentlig givet til den athenske stat. Hvilket spørgsmål der er blevet stillet til oraklet, ved man ikke. Svaret lød:

O, du bytterige Athenes lykkelige stad! Du, der har set meget, lidt meget, døjet meget, du vil blive en ørn i skyerne alle dage.

Skolierne til Aristofanes: *Ridderne* 1013

Mere kunne athenerne næsten ikke ønske sig. De må have oplevet det som meget smigrende, at Athen blev sammenlignet med ørnen, der i grækernes bevidsthed var knyttet til ingen ringere end Zeus.

De ledende både i Athen og Sparta har nok været klar over, hvilke magtpolitiske realiteter der lå bag oraklets opmuntrende ord til Athen. Men orakelsvar var alligevel betydningsfulde. De gjorde nemlig indtryk på det store flertal af almindelige mennesker, der stadig var præget af gammeldags fromhed.

Det andet orakelsvar til Athen er formuleret som et svar til den athenske sagnkonge Theseus, der tilskrives æren for, at de mange små byer i Attika blev samlet til én stat. Theseus er i orakelsvaret et symbolsk udtryk for Athen. Svarets stil viser, at det er fra omkring 450 f.Kr. Det lyder:

Theseus, søn af Aigeus og af Pittheus' datter! Min far Zeus har lagt mange byers grænser og skæbne i din hånd. Vær ikke for bekymret, når du lægger planer. For som en lædersæk vil du flyde på det oprørte hav.

Plut. *Vit.Thes.* 24

Sammenligningen af Athen med en lædersæk er ganske vist ikke så storslået som sammenligningen med ørnen. Men meningen i de to orakelsvar er den samme: Athen vil opleve meget modgang, men i det lange løb vil byen sejre.

10.2 Trediveårsfreden

Omkring midten af århundredet var athenerne ellers løbet ind i nogle nederlag, der må have lagt en dæmper på optimismen. I 454 f.Kr. mislykkedes et forsøg på at pleje det attiske imperiums handelsmæssige interesser ved at yde hjælp til et ægyptisk oprør mod perserkongen. En stor hær og flåde gik tabt. Og i 447 f.Kr. var det slut med Athens kontrol over Boiotien. Athen blev ved Koroneia besejret af en boiotisk hær støttet af Sparta.

I 446 f.Kr. sluttede Athen derfor fred med Sparta for ikke mindre end tredive år. Det var næppe nogen overraskelse for ret mange, at krigen alligevel kom. Det overraskende var snarere, at krigen først kom efter 15 års fred.

10.3 Den peloponnesiske krig bryder ud

Krigen brød ud i 431 f.Kr. Årsagen var ifølge Thukydid, at Sparta nærede frygt for Athens voksende magt. Og den frygt var velbegrundet.

Som i så mange andre byer havde der været partistridigheder i Epidamnos, og de var endt med, at folket havde fordrevet aristokraterne fra byen. Da aristokraterne nu søgte hjælp hos Korkyra, var det nærliggende for Epidamnos at henvende sig til Korinth om støtte. Men inden da spurgte de i Delfi, om oraklet kunne bifalde, at de gjorde sådan. Delfi gav sin accept.

Korkyra havde en stor flåde, men Korinths var endnu større, så Korkyra var ikke rigtig tryk ved situationen, efter at Epidamnos havde allieret sig med Korinth. De henvendte sig derfor til Athen, der havde den største græske flåde, og bad om støtte. Det førte så igen til, at Korinth anmodede om hjælp i Sparta. På den måde bredte den lille, lokale konflikt sig og endte med at være en krig, der dels omfattede de to stormagter Athen og Sparta, dels også Det attisk-deliske Søforbund og Det peloponnesiske Forbund.

Det er værd at lægge mærke til både Korkyras forslag og Korinths afvisning. Korkyra handlede ud fra den traditionelle opfattelse, der gik ud på, at oraklet i Delfi var en international institution, som kunne vejlede den enkelte stat, også når den var på kollisionskurs med en anden stat. Og specielt i kolonispørgsmål var Delfi kendt som den store autoritet.

Men måske har de ledende i Korkyra også forestillet sig, at oraklet ville sympatisere med dem. Det var jo Korkyra, der havde anlagt kolonien Epidamnos. Oraklet ville derfor nok påpege, at Korinth ikke havde nogen ret til at blande sig i konflikten mellem moderby og koloni.

Når Korinth afviste forslaget, kan det skyldes, at de ledende i Korinth udmærket var klar over, at oraklet ville se sådan på det. Korinthierne var moderne folk, der kun ville henvende sig til oraklet, hvis de følte sig overbevist om, at de ville få et svar, der var, som de gerne ville have det. Og måske vurderede de den foreliggende situation sådan, at her ville de kun kunne få et gunstigt svar, hvis de havde mulighed for at lægge pres på Delfi – ligesom Athen havde gjort omkring 450 f.Kr.

Idéen i Tredivårsfreden i 446 f.Kr. mellem Athen og Sparta var, at magtbalancen mellem de to stormagter og deres forbund skulle bevares. Athen og Sparta forpligtede sig derfor til at opretholde status quo. Athens indblanding i konflikten mellem Epidamnos og Korkyra betød efter Spartas mening, at Athen nu trængte ind i Spartas interesseområde og dermed truede magtbalancen.

Og da historien gentog sig i den følgende år i Athens konflikter med Potidaia og Megara, nåede spartanerne i efteråret 432 f.Kr. frem til den konklusion, at Athen havde brudt aftalen fra 446 f.Kr. De besluttede derfor at indlede krigen mod Athen. Men først forelagde de beslutningen for oraklet i Delfi. Thukydid skriver:

Herefter sendte de bud til Delfi og rettede det spørgsmål til guden, om det ville være bedst for dem at føre krig. Og guden skal, efter hvad der siges, have svaret dem, at sejren ville tilfalde dem, hvis de førte krigen energisk. Og Apollon ville selv hjælpe dem, både påkaldt og upåkaldt.

Thuk. 1.118 ved M.Cl. Gertz

Formuleringen kunne tyde på, at Thukydid har en mistanke om, at spartanerne kan have pyntet lidt på det svar, de fik i Delfi. Som Thukydid refererer svaret, giver det i hvert fald spartanerne et nærmest uforbeholdent løfte om sejr. Delfi lover ligefrem, at Apollon personlig vil være på Spartas side i krigen.

Præsterne i Delfi har sikkert også haft det ønske, at Sparta ville vinde. Hvis athenerne vandt, ville de sikkert igen lade Fokis få kontrol over Delfi, og det ville både skade oraklets omsætning og dets status som en fri og uafhængig institution. Præsterne havde derimod tillid til, at Sparta ville lade Delfi bevare sin selvstændighed.

Da krigen brød ud, var det i øvrigt også den almindelige mening i den græske verden, at Sparta ville vinde. Men Delfi havde ikke behøvet at vise sin sympati for Sparta så åbenlyst. Oraklet havde jo tidligere erfaret, at resultatet af en krig kunne blive anderledes, end man forventede. Når Delfi alligevel valgte at kaste al forsigtighed over bord, kan det måske have været i et forsøg på at medvirke til, at krigen fik det udfald, som Delfi ønskede. Orakelsvaret kunne påvirke nogle stater til at vælge den spartanske side i den store konflikt, fordi oraklet så tydeligt fortalte, hvordan det ville gå.

10.4 Pesten i Athen

Spartanernes strategi gik ud på hvert år at sende en hær ind i Attika og ødelægge afgrøderne på markerne. De håbede, at de attiske bønder ville kunne påvirke de ledende politikere til at indlede slag mod den spartanske hær. Men athenerne nøjedes med at trække befolkningen ind bag byens mure, der både gik rundt om byen og forbandt byen med havet. Hvis Athen skulle indtages, skulle det ske fra havet, og det beherskede Athens store flåde fuldstændigt. Inde bag den seks kilometer lange mur rundt om Athen mente athenerne, at de var i sikkerhed.

Det var de nu alligevel ikke. I 430 f.Kr. udbrød der nemlig pest i byen, og i løbet af et par år døde knap en tredjedel af befolkningen af pest. Et af ofrene var Perikles, der havde været den ledende politiker i ca. 30 år. Krigen havde nok fået et andet forløb og udfald, hvis den karismatiske og dygtige Perikles havde stået i spidsen for athenerne.

Lige siden Homer havde grækerne ment, at pest stammede fra Apollon. I 1. sang af *Iliaden* er der en skildring af, hvordan Apollon i sin vrede over den behandling, grækerne har givet en af hans præster, skyder pestpile mod grækerne:

Langt fra skibene slog han sig ned og sendte et pilskud.
Skrækkelig lød den klang, der kom fra hans sølvhvide bue.
Først gik han løs alene på æsler og hurtige hunde.
Dog snart sendte han pile mod folkene selv, og han traf dem
hårdt. Og bestandig brændte der ligbål tæt ved hinanden.

Il. 1.48-52 ved Otte Steen Due

Da epidemien brød ud i 430 f.Kr., har både spartanere og athenere været tilbøjelige til at se den i lyset af orakelsvaret til Sparta. Det var Apollon, der var gået i aktion. Han var kommet spartanerne til hjælp upåkalddt.

Når pesten blev så alvorlig, skyldtes det, at der i 430 f.Kr. boede langt flere mennesker i Athen end normalt. Landbefolkningen havde jo forladt landsbyerne og var flyttet ind bag Athens beskyttende mure.

Det var de færreste, der havde eget hus i byen eller kunne bo hos familie eller venner. De fleste måtte slå sig ned i ubebyggede områder. Thukydid skriver:

Ja, selv det såkaldte Pelargikon, som ligger ved foden af Akropolis, blev på grund af den tvingende nød nu helt besat med boliger.

Thuk. 2.17 ved M.Cl. Gertz

Der eksisterede ellers et orakelsvar fra 490'erne f.Kr., der advarede mod at bebygge netop det område. Hele orakelsvaret er ikke bevaret, kun afslutningen med advarslen, der ifølge Thukydid lød sådan:

Det er bedst, at Pelargikon ligger ubrugt.

Thuk. 2.17

Det havde man åbenbart glemt, da man i 431 f.Kr. i en fart skulle skaffe plads til de mange midlertidige beboere. Hvis ikke de ansvarlige har tænkt, at det næppe var nødvendigt at tage så tungt på et gammelt orakelsvar. Nu fik de så en påmindelse om, at man skal tage orakelsvar alvorligt.

Thukydid distancerer sig i en ironisk kommentar fra den almindelige opfattelse af orakelsvaret. Han ser en anden sammenhæng: Det var kun, fordi krigen gjorde det nødvendigt, at athenerne opførte boliger i området Pelargikon. Hvis der ikke havde været krig, var Pelargikon ikke blevet bebygget. I den forstand havde orakelsvaret ret i, at det ville have været bedre for Athen, hvis Pelargikon havde været ubrugt. For så havde Athen undgået overbefolkning og måske også pest.

10.5 Athens nederlag

420'erne f.Kr. førte ikke til nogen afgørelse i krigen. Sparta havde overmagten til lands, og i kraft af den sikrede de sig kontrol over Boiotien. Derfor kunne spartanerne uhindret marchere fra Peloponnes til kystområderne nord for Ægæerhavet i et forsøg på at lægge pres på medlemmer af søforbundet. Når spartanerne ikke kunne komme i åben kamp mod athenerne, kunne de måske ramme dem ved gradvis at få søforbundet til at gå i opløsning. Athen benyttede sin overmagt til søs til at hærge den peloponnesiske kyst.

I 421 f.Kr. sluttede Athen og Sparta fred uden indrømmelser fra nogen af parterne. Situationen var som før krigen. Sparta frygtede derfor stadig Athens voksende magt, og i 415 f.Kr. brød krigen ud igen. Den unge Alkibiades fik overbevist athenerne om, at de kunne vinde krigen, hvis Syrakus – den stærkeste bystat på Sicilien – blev tvunget ind i søforbundet. Så kunne Athen kontrollere tilførslen af korn til Sparta. Sagen blev diskuteret voldsomt på folkeforsamlingen i Athen, og resultatet blev en beslutning om at sende en stor hær og flåde med Alkibiades som leder af sted.

Alkibiades' plan havde mange modstandere, og det lykkedes dem at få rejst en skinanklage mod Alkibiades. En nat var der i Athen blevet begået hærværk mod en række Hermes-statuer. Det var en alvorlig sag og et dårligt varsel for felttoget. Alkibiades og hans venner blev udpeget som de skyldige. Alkibiades blev kaldt tilbage til Athen, men han undslap til Sparta og røbede detaljerne i den athenske plan.

Det førte sammen med en række andre uheldige omstændigheder til, at felttoget i 413 f.Kr. blev en fuldstændig katastrofe. 200 skibe og en hær på adskillige tusinde mand gik tabt. Men selv om krigen dermed reelt var afgjort, fortsatte den i næsten ti år. Athen fik skabt en ny flåde, og Alkibiades vendte tilbage og vandt nogle sejre. Først da Sparta fra perserne fik penge til at opbygge en flåde, måtte Athen i 404 f.Kr. give op. Murene blev revet ned, og Athen fik kun lov til at beholde 12 skibe. Ørnen var omsider blevet stækket.

Det fortælles, at athenerne i 415 f.Kr. spurgte Delfi til råds om felttoget. Guden sagde, at de skulle hente præstinden for Athene i Erythrai. Hun hed Hesychia, og det navn betyder tavshed. Athenerne forstod orakelsvaret helt bogstaveligt og hentede kvinden, og alligevel gik det galt. Men måske misforstod de orakelsvaret. Meningen med, at de skulle hente Hesychia, kunne jo være, at de skulle forholde sig i ro, altså opgive felttoget.

Historien fortælles ikke af den samtidige Thukydid, men først af Plutarch (*Vit. Nic.* 13) i det 2. århundrede e.Kr. Orakelsvaret har måske ikke været særlig kendt i Athen i 415 f.Kr. Eller det kan være opdigtet efter katastrofen. Det kan næppe have spillet en rolle i overvejelserne i Athen forud for beslutningen. Hvis det havde gjort det, ville det sikkert have været omtalt af Thukydid.

Under alle omstændigheder var det et orakelsvar, der ikke var til stor hjælp for spørgerne. Uanset hvordan de fortolkede svaret, måtte de være klar over, at andre tolkninger kunne være lige så rimelige. Først bagefter kunne man vide, hvilken fortolkning der var den rigtige – og så var det for sent.

11. Det 4. århundrede f.Kr.

I løbet af anden halvdel af det 5. århundrede f.Kr. blev det mere og mere tydeligt, at oraklet i Delfi ikke var en uafhængig institution, men en brik i det politiske spil. Så længe Athen beherskede Boiotien og det nærliggende Delfi, var det Athen, der fik opmuntrende orakelsvar. Men da Sparta i 430'erne og 420'erne f.Kr. fik kontrol over området, skiftede Delfis sympati straks over til Sparta.

Det er måske rigtigt, som det er blevet sagt, at Delfi altid var opportunistisk i storpolitiske spørgsmål. Men det havde aldrig været så let at få øje på, som det blev i tiden før og under den peloponnesiske krig. Og det gavnede ikke oraklets omdømme.

Den religiøse skepsis, der fulgte i kølvandet på sofisternes virksomhed i Athen i sidste halvdel af det 5. århundrede f.Kr., førte også til en noget mindre ærbødig holdning til en gammel institution som oraklet i Delfi. Sofisterne satte spørgsmålstegn ved alle de traditionelle værdier.

Almindelige mennesker var sikkert upåvirkede af de nye strømninger. De troede på orakler, som de altid havde gjort, og som de nok havde tænkt sig at blive ved med også i de følgende århundreder. Og de politiske ledere kunne derfor i et vist omfang stadig se en interesse i at bruge oraklet i Delfi. Med et gunstigt orakelsvar i baghånden kunne de påvirke folkestemningen.

Oraklets storhedstid var forbi. Ganske vist lykkedes det Delfi at få en lang række stater til at give store beløb til genopbygning af templet efter branden i 373 f.Kr. Men det blev aldrig igen almindeligt at stater rådførte sig med oraklet forud for vigtige beslutninger. Dels fordi oraklet gennem det sidste halve århundrede havde mistet prestige på grund af de misbrug, der var blevet almindelige, dels fordi de græske bystater efter nederlaget til den makedonske kong Filip i slaget ved Chaironeia i 338 f.Kr. havde mistet deres selvstændighed. Staterne var fra nu af forhindret i at træffe vidtrækkende politiske beslutninger. Og de havde derfor heller ikke brug for at få Apollon i Delfi til at sanktionere deres beslutninger.

Tilbage blev de religiøse spørgsmål. Når myndighederne i en stat overvejede at foretage ændringer i helligdommens indretning, blev det ved med at være almindeligt, at de spurgte om oraklets mening, inden de førte planerne ud i livet. I 335 f.Kr. ville athenerne f.eks. gerne gøre udsmykningen af nogle af deres kvindelige kultstatuer endnu finere, end den var i forvejen. Oraklet blev spurgt, om det ville være godt for Athen at foretage de planlagte ændringer, og oraklet svarede ja.

Private pilgrimme strømmede stadig til Delfi, men måske ikke i helt samme omfang som i oraklets store tid. I takt med Delfis faldende prestige i international sammenhæng har en del af de pilgrimme, der kom langvejs fra, sikkert foretrukket at spare den lange rejse og i stedet opsøge et af de lokale orakler. Det gjaldt i særlig grad pilgrimme fra bystaterne på Lilleasiens vestkyst. En række orakler i dette område fik i tiden efter 338 f.Kr. en opløst string.

12. Pilgrimme i Delfi

Ordet pilgrim bruges om mennesker, der af religiøse grunde opsøger en helligdom uden for bystaten og overnatter der. Grækerne havde ikke et særligt ord for pilgrim. I

Nikias-freden i 421 f.Kr. mellem Athen og Sparta, som den er gengivet af Thukydid, står der:

Hvad angår de fælles hellenske helligdomme, skal det stå enhver, der vil det, frit at drage derhen efter fædrene skik og søge sandsagn.

Thuk. 5.18 ved M.Cl. Gertz

I traktaten om våbenstilstand to år tidligere står der tilsvarende:

Angående den pythiske Apollons helligdom og orakel vedtager vi, at enhver, der vil, skal have adgang dertil ...

Thuk. 4.118

En græker behøvede normalt ikke at forlade sin bystat. Han kunne leve hele sit liv inden for bystatens rammer. I bystaten boede hans familie og venner. Der havde han sin jord eller sit værksted. Og der var de helligdomme, han havde brug for. Hver bystat havde sine templer, som borgerne kunne opsøge i det daglige. Og i løbet af året var der store religiøse fester, hvor borgerne i fællesskab blev løftet op over hverdagslivet og blev mindet om bystatens stolte historie og dens gode relationer til guderne.

På vejene mellem bystaterne mødte man overvejende professionelle rejsende. Til daglig først og fremmest handelsfolk, der levede af at rejse fra by til by med den risiko for overfald, det indebar. I krigstid var der også soldater på vejene. Men dertil kom som en tredje gruppe pilgrimmene på vej til helligdomme uden for bystaten.

12.1 Tradition for pilgrimsrejser

Grækerne har i klassisk tid ment, at der har været pilgrimsrejser til Delfi helt tilbage til omkring 700 f. Kr. Der blev fortalt historier om, at både Homer, Hesiod og en række af de andre gamle digtere havde opsøgt oraklet i Delfi. Og selv om disse besøg er uhistoriske – de er ikke omtalt i samtidige kilder – kan de tages som udtryk for, at det var grækernes egen opfattelse, at der var tradition for pilgrimsrejser meget langt tilbage i tiden.

Denne tradition må også være baggrunden for, at De panhelleniske Lege har kunnet etableres i begyndelsen af det 6. århundrede f.Kr. som en efterligning af De Olympiske Lege: De Pythiske Lege i Delfi i 582 f.Kr., De Isthmiske Lege ved Korinth i 581 f.Kr., De Nemeiske Lege lidt syd for Korinth i 573 f.Kr. Hvorfor skulle man arrangere panhelleniske lege, hvis ikke man kunne regne med tilstrømning af pilgrimme som tilskuere?

Det var først og fremmest de anonyme pilgrimme, der holdt præsterne i Delfi beskæftiget igennem mere end tusind år, lige til oraklet blev lukket af den øst-romerske kejser i 390 e.Kr. Når pilgrimmene blev ved med at komme, må det have været, fordi de var tilfredse med, hvad de fik ud af rejsen. De kom til Delfi for at få fred i sindet, som Frederik Poulsen skriver i *Den delfiske Gud og hans Helligdom* (s.102). Og det må de fleste af dem også have fået. De må være vendt tilbage til dagligdagen i bystaten med bevidstheden om, at Apollon gennem sit orakelsvar nu havde taget tvivlen og uroen fra dem.

12.2 Rejsen til Delfi

Pilgrimsrejsen kunne tage lang tid. Man ved, at en athener var fem eller seks dage om at gå de 270 km til Olympia. Han må have skullet bruge tre eller fire dage på at tilbagelægge de 170 km til Delfi. Vejene har ikke været gode, så det kan ikke have været nogen særligt behagelig rejse. Dertil kom, at det ikke har været ufarligt at færdes uden

for det område, hvor man som borger var beskyttet af loven. I kilderne kan man ganske vist ikke få noget indtryk af, hvor ofte pilgrimme er blevet overfaldet undervejs. Men dels har de været lette ofre, dels har det været umagen værd at overfalde dem. De må have haft værdier på sig, både til betaling for logi på rejsen, og for afgifter og offergaver i den helligdom, der var rejsens mål.

For mange pilgrimme, der skulle til Delfi, har det været lettest at sejle. Lige neden for Delfi lå havnebyen Kirrha ved Den korinthiske Bugt. Både fra øst og vest må mange pilgrimme være kommet sejlene. Det har været den billigste måde at rejse på, hvis mange pilgrimme rejste sammen.

Når en pilgrim langt om længe var kommet til Delfi, kunne han sikkert have svært ved at orientere sig i byen og helligdommen. De fleste af pilgrimmene er nok kun kommet til Delfi den ene gang i deres liv. Den hjælp, de havde brug for, kunne de få ved at henvende sig til deres bystats officielle repræsentant i Delfi, proxenos. Direkte oversat betyder ordet den, der hjælper en fremmed. Proxenos var en delfisk borger, der havde påtaget sig den opgave at tage sig af pilgrimme fra en bestemt bystat.

Proxenos kunne måske sørge for indkvartering i selve byen. Men i reglen har en pilgrim nok valgt den billigere løsning at overnatte i telt eller under åben himmel.

Pilgrimmen har gennem proxenos kunnet få besked om, hvordan proceduren var i forbindelse med orakelsvar. Proxenos har måske ligefrem været pilgrimmens ledsager og vejleder under selve forespørgslen i Apollon-templet.

Sandsynligvis har pilgrimmen fortalt proxenos, hvilket spørgsmål han ville stille til oraklet. Og måske har det været almindeligt, at proxenos på forhånd orienterede præsterne om det. Det er heller ikke usandsynligt, at proxenos har ladet et par ord falde om, hvilke forventninger spørgeren havde til svaret. Oraklets interesse i en sådan ordning var indlysende. På den måde blev det lettere at vælge et passende svar. Bagefter kunne oraklet glæde sig over, at spørgeren i reglen var meget tilfreds med det svar, han fik.

12.3 De ukendte pilgrimme og de glemte svar

Orakelsvarene til almindelige mennesker har formodentlig kun været kendt i en snæver kreds af familie og venner. Forfatterne i oldtiden har ikke interesseret sig for de svar, som private pilgrimme fik. De har ikke kunnet se nogen grund til at optegne dem.

Heller ikke de arkæologiske fund i Delfi giver mange oplysninger om almindelige mennesker og deres spørgsmål til oraklet. Der er kun fundet tre fragmentariske indskrifter om private forespørgsler.

I en af dem giver en far i slutningen af det 4. århundrede f. Kr. udtryk for sin taknemmelighed over for Apollon. Det fremgår, at faderen ca. fire år tidligere opsøgte oraklet, fordi han og hans kone ingen børn havde fået. Man kan ikke ud fra fragmenterne se, hvordan mandens spørgsmål har lydt, og hvilket svar Apollon har givet. Men han har formodentlig spurgt, om han og hans kone ville få børn, og hvilke guder de skulle ofre til for at få det. Apollon må have givet et positivt svar. Og orakelsvaret har desuden sagt, at faderen skulle ofre barnets hår til Apollon efter fødslen.

Indskriften fortæller, at hans kone efter elleve måneders graviditet næsten uden smerter fødte en pige med så meget hår, at det nåede ned til øjnene. I løbet af det første år blev håret så langt, at det gik hende helt ned på brystet. Tonefaldet i indskriften viser, at ægteparret har opfattet den lange graviditet og det usædvanlige barn som et mirakel. De kaldte det derfor Delphis. Tre år senere fik familien endnu et barn, der blev kaldt Pytho.

Kernen i historien skal nok være rigtig. Det barnløse par har ligesom mange andre ægtepar i den situation henvendt sig til oraklet og spurgt, om de ville få børn. De har sandsynligvis henvendt sig til oraklet på en af de dage, hvor svarene blev givet ved lodtrækning. Det var det billigste. Og det var i deres situation nok med et ja eller nej. Et ja kunne så kombineres med angivelse af, hvilke guder de skulle ofre til. Måske har

autoriteterne i Delfi medvirket, da denne enkle historie blev udstyret med de usædvanlige omstændigheder, der tydeligt for enhver viste, hvilken magt Apollons forudsigelser havde. Den indskrift, der blev resultatet, har været god reklame for oraklet.

Det er altså ikke ret meget man ved om de spørgsmål, der oftest er blevet stillet i Delfi. Der må igennem de mange hundrede år være blevet stillet i tusindvis af dem. Man ville kunne komme de almindelige grækere i oldtiden tæt ind på livet, hvis man havde kendt mange flere af de spørgsmål, der fik dem til at begive sig ud på den lange rejse til Delfi med alt det besvær og alle de udgifter, det indebar.

12.4 Kendte pilgrimme

Forfatterne koncentrerede sig om kendte personer. Men kendte personer stillede sommetider spørgsmål om de problemer, som de havde fælles med almindelige mennesker. Når det skete, blev forfatterne interesserede i at fortælle om dem. Så på den måde kan vi indirekte få indblik i, hvad de ukendte grækere spurgte oraklet til råds om.

Diodor fortæller, som vi tidligere har set, at Myskellos kom til Delfi med ønsket om at få børn, jf. side 34. Men det spørgsmål ville aldrig have kvalificeret ham til at blive omtalt, hvis ikke oraklet – samtidig med at det lovede ham børn – havde sagt til ham, at han skulle grundlægge kolonien Kroton. Det var hans status som kolonisator, der gjorde ham interessant.

På samme måde med Battos fra Thera. Han kom ifølge Herodot til Delfi, fordi han stammede. Han må have spurgt, hvilken gud han skulle ofre til, så han kunne holde op med at stamme. Apollon svarede ikke på hans spørgsmål, men sagde, at han skulle grundlægge Kyrene. Da Battos kom til Afrika for at grundlægge kolonien, mødte han en løve i ørkenen, og den gjorde ham så forskrækket, at han råbte højt. Siden kunne han tale ganske almindeligt.

Herodot fortæller også, at kong Kroisos i Lydien sendte bud til Delfi for at spørge, hvordan hans døvstumme søn kunne komme til at tale. Der har sikkert været mange andre fædre, der har stillet tilsvarende spørgsmål, uden at det har efterladt sig spor i kilderne. Men Kroisos var en så kendt person, at ethvert spørgsmål fra ham var interessant.

I sagnene, som vi kender dem fra tragedierne fra det 5. århundrede f.Kr., møder vi også meget kendte personer med ganske almindelige problemer.

I Sofokles' *Kong Oedipus* fortælles det, at kong Laios for mange år siden tog til Delfi for at få et råd mod barnløshed. Oraklet gav ham det chokerende svar, at han ville få en søn, der ville dræbe ham. Da han og Lokaste så fik en søn, befalede de en af deres hyrder at sætte ham ud i bjergene, så han kunne omkomme. De ville hellere leve uden en søn end have oraklets truende forudsigelse hængende over hovedet.

I Euripides' *Medea* får hovedpersonen på et afgørende tidspunkt i handlingen besøg af kong Aigeus fra Athen. Han har ligesom Laios været i Delfi på grund af barnløshed og er nu på vej til Troizen på Peloponnes, hvor han vil bede en ven om hjælp til at fortolke orakelsvaret.

I *Ion*, en anden af Euripides' tragedier, foregår handlingen i selve Delfi. Ion er en ung mand, der er vokset op i Delfi. Han arbejder nu som tempeltjener i helligdommen. Da tragedien begynder, går han og fejer foran hovedindgangen til templet. Tragedien handler om den athenske kong Xuthos, der er kommet til Delfi sammen med sin dronning Kreusa. Ion spørger Kreusa, hvad de er kommet for at spørge om:

Om jordens grøde? Eller står til børn jer hu?

Eur. *Ion* 303 ved C.P. Christensen Schmidt

Kreusa svarer:

Os fattes afkom, skønt vor pagt alt gammel er.

Eur. *Ion* 304

Spørgsmålene til oraklet i Delfi har ikke skullet stilles skriftligt. Hvis de havde skullet det, ville arkæologerne nok have fundet nogle af dem, i hvert fald hvis de havde været skrevet på et forholdsvis uforgængeligt materiale.

Til alt held har oraklet i Dodone haft en anden praksis på det punkt. Og det giver os mulighed for at få endnu et indirekte indtryk af, hvilke spørgsmål de tusindvis af pilgrimme, der gennem årene strømmede til Delfi, stillede til oraklet.

12.5 Det sammenlignelige orakel i Dodone

Zeus-oraklet i Dodone i det nordvestlige Grækenland var Delfis største konkurrent. I denne afsides, men betydningsfulde helligdom har arkæologerne fundet omkring 150 strimler af bly fra tidsrummet 500-250 med indridsninger af spørgsmål til oraklet. Der er enkelte spørgsmål fra stater, men langt de fleste er fra private spørgere. Man går ud fra, at pilgrimmene nok har stillet samme slags spørgsmål i Dodone og Delfi. Derfor kan blystrimlerne fra Dodone bruges til at kaste lys over, hvad det var for spørgsmål, Pythia i Delfi brugte det meste af sin tid på at besvare.

Zeus var orakelguden i Dodone. Han profeterede gennem et gammelt egetræ, der stod i helligdommen. Oprindeligt var præsterne mænd. Måske har de fundet frem til Zeus' svar ved at fortolke vindens susen i egetræets blade.

Herodot skriver (2. 52), at oraklet i Dodone blev anset for at være det ældste i Hellas. På Homers tid omkring år 700 var det berømt. I *Iliaden* omtaler Achilles oraklet i en bøn til Zeus:

Zeus, du Dodoniske drot, Pelasgernes gud i det fjerne,
vinterligt barske Dodone, hvor Sellerne bor med de bare,
aldrig vaskede fødder og sover på jorden og tyder tegnene fra
dig! ...

Il. 16.233-236 ved Otto Steen Due

Sellerne er præsterne. Man ved ikke, hvorfor de havde uvaskede fødder. Forklaringen er måske, at præsterne forestillede sig, at profetierne egentlig kom fra jorden og blev opfanget af egetræets rødder, og derfra blev ført op i grene og blade. De uvaskede fødder kunne symbolisere samhørigheden mellem præsterne og Zeus.

Dodone er også omtalt i *Odysseen*. Da Odysseus er kommet tilbage til Ithaka, giver han sig af forsigtighed ud for at være en anden. Og da han møder Odysseus' trofaste hyrde Eumaios, fortæller han ham, at han på sin rejse har mødt Odysseus, som fortalte om et besøg i Dodone:

Selv var han taget af sted til Dodone for dér at erholde
råd fra Kronidens hviskende eg om sin videre skæbne,
hvordan han nu skulle vende tilbage til Ithakas jorder,
åbenlyst eller forklædt, efter alle de år der var gået.

Od. 14.327-330 ved Otto Steen Due

I 400-tallet var de mandlige præster erstattet af tre kvinder. Hvorfor mændene er skiftet ud, ved man ikke. Inspiration fra det konkurrerende orakel i Delfi kan have spillet en rolle. Det kan også tænkes, at man har været tvunget til en gennemgribende ændring af proceduren, fordi den ærværdige eg var blevet så gammel, at den ikke længere var et værdigt instrument for Zeus.

12.6 Spørgsmål i Dodone

Det har nok været spørgerne selv, der har skullet skrive deres spørgsmål på blystrimlerne. Der er nemlig variationer både i skrift, ortografi og grammatik. Den sproglige variation kunne tyde på, at spørgerne er kommet fra en stor del af den græske verden, og at de ikke alle har været lige vant til at skrive.

Blystrimlerne har været foldet sammen, og uden på er det angivet, hvad spørgeren hedder, eller hvilket emne spørgsmålet drejer sig om. Det har tilsyneladende ikke været meningen, at præstinderne har skullet læse et spørgsmål. Det har været tilstrækkeligt for dem at vide, hvilken kategori spørgsmålet tilhørte.

Spørgsmålene er ofte formuleret sådan, at oraklet har kunnet nøjes med at svare ja eller nej. Svarene er derfor nok givet ved lodtrækning. Fra Delfi kender vi som tidligere nævnt en aftale mellem Delfi og den lille stat Skiathos, hvoraf det fremgår, at orakelsvar kunne gives ved lodtrækning – metoden med de to bønner, kaldes den. Hvis præstinden trak den hvide bønne, betød det ja, hvis hun trak den sorte bønne, betød det nej.

Hvis en spørger gerne ville have at vide, hvilken gud han skulle ofre til, for at det måtte gå ham godt, var der ved lodtrækningen brug for et lod for hver af de guder, der kunne være tale om. Ved lodtrækningen pegede Zeus på den gud, der ville være den bedste at ofre til i den foreliggende situation.

Der er ganske vist også bevaret nogle få spørgsmål fra stater. Dodonerne selv spørger f.eks., om det dårlige vejr skyldes, at en af borgerne er uren. Borgerne i Chaones spørger, om de må flytte et tempel for Athene til et andet sted. Borgerne fra Korkyra spørger, hvilken gud de skal ofre til, for at stridighederne mellem borgerne kan ophøre.

Men langt de fleste af spørgsmålene på blystrimlerne drejer sig om almindelige menneskers store og små bekymringer:

En mand spørger, om det vil være bedst, at han gifter sig. En anden spørger, om han vil få børn med sin nuværende kone. En tredje spørger, hvilken gud han skal bede til, for at hans kone kan føde en søn.

En spørger, om hans søn vil komme sig over den sygdom, han har i brystet. En anden, hvilken gud han skal ofre til for at blive helbredt for sin øjensygdom. En tredje, hvem han skal ofre til for at bevare sin sundhed.

En mand, der hedder Kleotas, spørger, om det vil være en god idé at holde får. En anden, om han skal købe huset i byen og et stykke jord. En tredje, om det vil gå ham godt, hvis han gør handel og eksport til sin levevej.

En mand spørger lige ud: Var det Dorkilos, der stjal tøjet?

Forfatteren Plutarch fra det andet århundrede e.Kr. skriver om, hvor trist han synes det er, at oraklet i Delfi på hans tid kun får stillet spørgsmål om giftermål, om slaver der er løbet bort, om rejser og om lån. I gamle dage var det anderledes, skriver han. Dengang var oraklet optaget af at give svar til stater og konger, der stod foran beslutninger, der var af betydning for mange mennesker.

Hvis Plutarch havde set blystrimlerne fra Dodone, ville han være blevet både forbavset og skuffet. Han ville have været nødt til at se i øjnene, at oraklerne også i gamle dage brugte langt det meste af deres tid på at besvare spørgsmål, som Plutarch opfattede som trivielle.

13. Digtene og filosoffer

De store digtere havde i oldtiden ry for visdom. Og visdommen var ikke udelukkende deres egen fortjeneste, den skyldtes inspiration fra Apollon. Derfor måtte digterne dele æren for deres digtning med ham. Et af Apollons tilnavne var Musagetes, dvs. den, der går i spidsen for muserne. Og muserne var kunstens beskyttere.

Forbindelsen mellem Apollon og de store digtere førte naturligt til, at der blev fortalt historier om, at de på en eller anden måde havde en tilknytning til oraklet. Selv om de fleste af disse historier nok er opdigtede, er de et ægte udtryk for den tanke, at der var en forbindelse mellem digterne og Apollon. Delfi havde krav på en del af æren for den digteriske begavelse.

I nogle tilfælde skal det nok være rigtigt, når det fortælles, at en eller anden digter har fået et orakelsvar. Men i mange tilfælde er det ligeså sandsynligt, at historien er opdigtet. Både digterens hjemby og Delfi kan have set en interesse i, at den slags historier blev fortalt. Delfi fik gennem dem del i digterens berømmelse, og hjembyen fik del i Delfis autoritet.

13.1 Homer

I de første linjer af *Odysseen* påkalder Homer ligefrem musen. Han erkender dermed over for sine tilhørere, at hans digteriske evne er en gave fra musen – og i sidste instans fra Apollon. Kun når han er inspireret, kan han digte. På den måde dedicerer Homer nærmest *Odysseen* til musen og den gud, hun tjener, nemlig Apollon:

Muse, fortæl mig om manden, den aldrig forlegne, der flakked
viden omkring da han først havde styrtet det hellige Troja,
manden der så mangfoldige folk og fornam deres lynne
og stod utallige kvaler igennem på vej over havet...

Od. 1.1-4 ved Otto Steen Due

Der er bevaret to orakelsvar om Homer. Det yngste er historisk og stammer fra det 2. århundrede e.Kr. Den romerske kejser Hadrian, der var meget begejstret for græsk kultur, stillede oraklet disse spørgsmål: "Hvor blev Homer født? Og hvem var han søn af?" Oldtiden igennem havde man diskuteret, hvor den legendariske Homer stammede fra. Nu ville Hadrian gerne have det afklaret.

Pythia svarede:

Hans bolig var på Ithaka, Telemachos var hans far, og Epikaste,
Nestors datter, hans mor, der fødte ham til at blive en meget vis
mand.

Cert. Hom. Hes. 37-40

Det var et overraskende svar. Der havde nemlig været almindelig enighed om, at Homer måtte være født i en af de ioniske bystater i den østlige del af den græske verden, og man plejede at regne Smyrna, Chios og Ios for favoritter. Men der var også dem, der huggede den gordisk knude over og diplomatisk lancerede den opfattelse, at Homer var født i Smyrna – levede det meste af sit liv på Chios og døde på Ios.

At oraklet nu pludselig flyttede Homers fødested over 500 km vestpå, fik dog ingen konsekvenser. Teorien om, at Homer hørte hjemme i Lilleasien, stod fast. Og det var der gode grunde til. Navnlig i *Iliaden* viser Homer, at han er fortrolig med geografien i Lilleasien. Dertil kommer, at sproglige og stilistiske træk også tyder på, at de homeriske digte er blevet til i det område.

Men hvordan fandt oraklet på at foreslå Ithaka? Pythia kunne strengt taget sige, at Homer var født hvor som helst. Oraklet løb ingen som helst risiko, uanset hvor det placerede Homers fødsel. Ingen ville kunne bevise, at det tog fejl. Måske har autoriteterne i Delfi vidst, at kejseren ønskede det svar. Måske fordi det gav en god

forklaring på, at Homer havde givet Odysseus en hovedrolle i *Iliaden* og *Odyseen*, og desuden havde gjort klogskab til hans vigtigste egenskab. Hvis Homer var Odysseus' sønnesøn, ville tingene hænge godt sammen.

Det andet orakelsvar om Homer er ikke historisk, men det er overleveret fra klassisk tid. Homer skulle selv have opsøgt oraklet i Delfi for at spørge, hvor han var født. Pythia svarede:

Du har ikke noget fædreland, kun din mors fædreland. Det er Ios.
Der skal du dø, når du hører nogle drenge fortælle en gåde, du ikke forstår. Din skæbne bliver dobbelt: blindhed og lighed med guderne i liv og død.

Paus. 10.24.2 ved Erik Worm

Homers far var ifølge denne version ikke et menneske, men en lokal halvgud. Hans mor var en jordisk kvinde fra Ios.

Man mente i oldtiden, at Homer var blind. Det skyldes bl.a. denne passage i den homeriske hymne til Apollon:

Hvem af de farende sangere, piger, er kærest at skue?
Hvem fremfor andre har frydet jert øre med klang af sin lyre?
Da må I alle, å piger, ihukomme mig og ham svare:
"Blind er vor sanger, og øen, den knejsende Chios, hans hjemstavn.
Alle hans sange vil leve som nye blandt kommende slægter."

Hom.Hymn.Ap. 171-175 ved Leo Hjortsø

Til gengæld for blindheden havde Homer fået evnen til at se, hvad andre ikke kunne se. Og i kraft af den evne ville han opnå evigt ry.

I sin virksomhed som digter var Homer nært knyttet til Apollon, der var kunstnernes store inspirator. Derfor kan oraklet godt tænkes at have spillet en aktiv rolle i forbindelse med tilblivelsen og udbredelsen af dette orakelsvar.

13.2 Archilochos

Archilochos er den første europæiske lyriker, der i sine digte giver udtryk for sine personlige følelser. Han er også den første privatperson, hvis navn er knyttet til oraklet i Delfi. Han levede ca. 695-635 f.Kr., og hans ry var i oldtiden næsten på højde med Homers. Der er kun bevaret korte fragmenter af hans digte.

Han var født på øen Paros i en aristokratisk familie, men hans mor var vist nok slavinde. Han havde derfor ikke helt den samme sociale position, som han ville have haft, hvis han havde været faderens legitime søn. Det kan have været medvirkende til at udvikle det lidt stridbare temperament, der er karakteristisk for ham. Da han forelskede sig i en ung pige, og hendes far endte med at modsætte sig forholdet, skrev han nogle smædedigte, der ramte svigerfaderen så hårdt, at både han og pigen tog livet af sig.

Archilochos var oftest barsk i sine digte. Men han beherskede også de blidere toner. Det ses af dette poetiske portræt af en pige, måske hende, han gerne ville have været gift med:

En myrtekvist i hånden bar hun glad
og skønne roser. Ned fra hårets krone
faldt skygge over skuldrene og nakken.

Diehl, *Anth.Lyr.Graec.* 25 ved Otto Gelsted

Mens Archilochos var barn, havde hans far Telesikles og en anden borger fra Paros fået til opgave at rejse til Delfi og stille oraklet et spørgsmål på bystatens vegne. Han benyttede lejligheden til samtidig at stille et privat spørgsmål, nemlig om sine børns fremtid. Oraklet svarede:

Telesikles, den af dine sønner, der først taler til dig, når du går i land i dit fædreland, vil blive udødelig og besunget blandt mennesker.

Anth. Pal. 14.113

Det er usikkert, om orakelsvaret er ægte. Det mest sandsynlige er nok, at det er indgået i den myte, der efter Archilochos' død er opstået på Paros om øens berømte søn. Han har jo kastet glans over Paros, og man kan i sin iver efter at bevare mindet om ham have ladet selveste oraklet i Delfi indgå i hans historie. Og det har Delfi nok ikke haft noget imod. I myten indgår også en episode fra Archilochos' barndom. Man fortalte, at han havde mødt muserne, kunstens beskyttere, da han var på vej til markedet med en ko. Muserne tog koen og gav ham til gengæld en lyre som tegn på hans fremtidige karriere.

En ting taler for, at orakelsvaret til Telesikles kunne være ægte. Svaret siger jo kun, at Archilochos vil blive berømt, ikke for hvad. Og berømt er et vidt begreb. Det kunne bare betyde, at han ville gøre sig bemærket. Hvis Telesikles fyrré år senere var vendt tilbage til Delfi og havde sagt, at forudsigelsen ikke var gået i opfyldelse, ville oraklet sikkert let have kunnet finde et område, hvor sønnen havde hævet sig over normen. Måske var han blevet en god spydkaster eller havde vist særlige evner for at styre et skib.

Archilochos var velhavende, men mistede sin formue i forbindelse med stridighederne mellem aristokrater og borgere på Paros. I sin nød tog han til Delfi og spurgte, hvad han skulle gøre. Oraklet svarede:

Archilochos, rejs til Thasos og slå dig ned på den berømte ø.

Oenom. ap. Euseb. Praep. Evang. 5.31

Thasos lå ved Thrakiens kyst og var koloniseret af Paros.

Archilochos fulgte rådet, men havde ikke temperament til at holde sig i ro. Han skabte sig en levevej som professionel soldat. Det kan man se af nogle af de bevarede fragmenter af hans digte, f.eks.:

Lansen mig giver mit brød, og lansén Ismariker-vinen,
lansen jeg hælder mig til, hver gang jeg slukker min tørst.

Diehl Anth.Lyr.Graec. 2 ved Hartvig Frisch

Men han opgav ikke af den grund poesien. Han havde mange strenge på sin lyre, og han vedblev åbenbart livet igennem med at spille på dem alle sammen:

Jeg, der er krigsgudens tjener, min herre, den mægtige Ares,
musernes yndige sprog kender dog også til gavns.

Diehl Anth.Lyr.Graec. 1 ved Hartvig Frisch

Archilochos levede som soldat – og døde som soldat. Han blev dræbt af en eventyrer som ham selv: Kalondas fra Naxos. På et senere tidspunkt opsøgte Kalondas oraklet i Delfi. Men han nåede ikke engang at stille sit spørgsmål. Straks da han trådte ind i templet, sagde Pythia:

Du har dræbt musernes tjener. Forlad templet!

Gal. *Protr.* 9.23

Kalondas forsvarede sig med, at han havde dræbt Archilochos i regulær kamp, hvor han selv lige så godt kunne være blevet slået ihjel. Pythia formildedes til sidst så meget, at hun forklarede Kalondas, hvordan han kunne forsone sig med Archilochos' sjæl.

Historien kan ikke uden videre afvises som opdigtet. Oraklet havde jo forudsagt, at Archilochos ville blive en berømt mand, og det måtte derfor se med alvor på drabet. Desuden var oraklet i det 7. århundrede f.Kr. meget optaget af spørgsmålet om blodskyld: Man pådrog sig skyld ved at dræbe en anden, og den skyld skulle sones.

13.3 *Æsop*

Også fabeldigteren Æsops navn er knyttet til Delfi. Men præsterne i Delfi ville sikkert have givet meget for, at den historie, der fortaltes om forbindelsen mellem Delfi og Æsop, var blevet fuldstændig glemt. Den havde Delfi nemlig ikke nogen glæde af.

Æsop levede i det 6. århundrede f.Kr. og stammede muligvis fra Thrakien. Under en krig skal han være blevet taget til fange og bragt til Samos som slave. Senere fik han sin frihed.

Æsop levede af at rejse rundt i den græske verden og fortælle sine underholdende og respektløse fabler. På et tidspunkt kom han også til Delfi, men så kom han heller ikke længere. Af en eller anden grund blev delferne nemlig vrede på ham. Måske har Æsop ladet sit vid gå ud over borgerne i byen. Han har måske hånet dem, fordi de ikke som andre ordentlige grækere levede af at dyrke jorden, men måtte klare sig med, hvad de kunne få fingre i, når pilgrimmene ofrede i helligdommen.

Præsterne i Delfi har nok været betænkelige ved at lade Æsop rejse videre med den opfattelse. Æsop var en mand, der ikke holdt sin mening for sig selv. Og han havde en meget underholdende måde at fortælle ondskabsfuldheder på. Delfis gode navn og rygte kunne tage skade. Inden Æsop forlod byen, skjulte de derfor et guldbæger i hans bagage.

Da Æsop var kommet til Fokis øst for Delfi, blev han standset af nogle delfere, der gennemsøgte hans bagage. Til hans store overraskelse fandt de et guldbæger, og mændene påstod, at han havde stjålet det. Han blev ført tilbage til Delfi, anklaget som tempelraner og dømt til døden.

Da han stod på kanten af den afgrund, som delferne ville kaste ham i, fortalte han dem en fabel. Han må på det tidspunkt have opgivet at redde livet. Delferne ville nemlig være blevet vrede over den fabel, han fortalte, hvis de ikke havde været det i forvejen:

En bonde, der boede ude på landet, var blevet gammel, og da han aldrig havde set byen, bad han sine børn, om han måtte tage væk og se byen, mens han endnu var i live. Hans folk spændte æsler for hans vogn og sagde til ham: 'Tag du bare af sted, de vil føre dig til byen.' Det blev uvejr og mørkt undervejs, og æslerne for vild, og de kom til et sted med en skrænt. Da han havde indset faren, sagde han: 'Zeus, har jeg forurettet dig så meget, at jeg skal slås ihjel på denne måde – og tilmed ikke af heste, men af nogle foragtelige æsler!' – På samme måde tager jeg det tungt, at jeg skal slås ihjel, ikke af ansete mænd, men af foragtelige slaver!'

Æsopromanen 1.140 ved Carsten Weber-Nielsen

Efter disse ord sprang Æsop selv i afgrunden.

Hvis delferne havde vidst, at deres uretfærdige behandling af Æsop ville få guderne til at sende pest over byen, havde de sikkert ladet ham rejse videre, selv om de måtte regne med, at han med sine respektløse fabler ville gøre, hvad han kunne for at skade Delfi. Da pesten kom, spurgte de naturligt nok deres eget orakel, hvad de skulle gøre. Oraklet svarede, at pesten først ville ophøre, når de havde formildet Æsop.

Det kunne delferne gøre ved at betale en bod. Men da Æsop hverken havde børn eller slægtninge, vidste de ikke, hvem de skulle betale den til. Det lykkedes dem til sidst at finde frem til et barnebarn af en mand, der havde været Æsops herre, dengang han var slave. Han modtog på Æsops vegne boden, og dermed var guderne formildet.

Det er usikkert, hvor meget disse historier har med virkeligheden at gøre. Det er langt fra sikkert, at Æsop overhovedet har levet. Måske er han en helt igennem legendarisk person, hvis navn er blevet knyttet til de dyrefabler, som især blev udbredt i det 6. århundrede f.Kr.

I det 5. århundrede f.Kr. var man ikke i tvivl om, at Æsop havde levet. Herodot kender historien om hans død, og i Aristofanes' komedier hentydes der flere steder til hans fabler. Det fremgår af komedierne, at Æsops vittige og skarpe fabler er blevet brugt i Athen som underholdning ved symposier.

Sokrates satte pris på dem. Han fortæller i dialogen *Faidon*, der foregår i fængslet inden henrettelsen, at han livet igennem jævnlig har haft en drøm, hvis pointe er, at han skal sætte al sin energi ind "på musernes gerning" (Pl. *Phd.* 60E). Han har altid tidligere forstået drømmen sådan, at han skulle blive ved med at filosofere. "Filosofien forekom mig at være den ypperste af musernes tjeneste, og det var jo den, jeg viiede mine kræfter," siger han (61A).

Men i fængslet var han kommet til at tænke på, om drømmen måske har villet sige til ham, at han "skulle øve musernes kunst i sædvanlig forstand", altså digte (61A). For ikke at pådrage sig skyld, siger han, digtede han derfor først en hymne til Apollon. Men så havde han tænkt, at en sand digter bør digte opfundne fortællinger. Men det vidste han godt, at han ikke kunne. Derfor tog han de fortællinger af Æsop, der faldt ham ind, og som han kunne udenad og versificerede dem.

I det omfang historien om Æsop og Delfi er blevet troet, har den været en belastning for oraklet. Ganske vist endte den med bod og forsoning, men Delfis uretfærdige behandling af Æsop blev alligevel husket.

13.4 Pindar

Den af de græske digtere, der har den nærmeste tilknytning til Delfi, er Pindar (522-440 f.Kr.) fra Theben i Boiotien. Han blev i oldtiden anset som den største græske lyriker, og da Pindars hjemby i 338 f.Kr., efter slaget ved Chaironeia, blev jævnet med jorden af makedonerne, gav Aleksander ordre til, at Pindars hus skulle skånes.

Af hans meget store produktion er der bevaret fire bøger med sejrsgigte, epinikier, skrevet til vindere i de panhelleniske lege, altså legene i Olympia, Delfi, Nemea og på Isthmen.

Pindar gør i disse digte sejren i sportskampene til en religiøs begivenhed. I den suveræne sportspræstation hæver mennesket sig til gudernes niveau. Derfor er sejren mindeværdig. Men Pindar understreger, at sejrens store øjeblik er undtagelsen. Kun i glimt er det mennesket beskåret at nå så højt. Guderne skal nok sørge for at afstanden mellem guder og mennesker opretholdes i det lange løb. Det slår Pindar fast med henvisning til en gammel talemåde:

Med hver gunst, som guder giver mennesker, følger to
ulykker.

Pind. *Pyth.* 3. 81-82 ved Holger Friis Johansen

Og Pindar tilføjer for egen regning:

Dette kan tåber
ikke bære rigtigt, men de ædle mænd kan.

Pind. *Pyth.* 3. 82-83

Præsterne i Delfi satte stor pris på Pindar. Pausanias fortæller, at der inde i Apollon-templet endnu på hans tid, dvs. i 2. århundrede e.Kr., stod en stol, som blev kaldt "Pindars trone". Pausanias skriver, at den var af jern, og at Pindar skal have siddet på den, "når han kom til Delfi og foredrog de hymner, han havde digtet til ære for Apollon" (10.24.5).

Præsterne har med rette tænkt, at Pindar gennem sine storslåede sejrsgigte kastede glans over de pythiske lege. Hans tanker om menneskets vilkår og muligheder lå også helt på linje med Delfis egen holdning, der gik ud på, at mennesket skal kende sig selv, dvs. kende sin begrænsning.

Et par linjer i et af sejrsgigtene viser Pindars fromme sindelag. Den drot, han henvender sig til, er Apollon:

O drot. Af alt mit hjerte beder jeg dig:
Lad mig kun rene toner
slå an ved hvert skridt, jeg tager.

Pind. *Pyth.* 8. 67-69 ved Holger Friis Johansen

Med 'de rene toner' tænker Pindar naturligvis både på den musik, der ledsagede digtene, og som Pindar i øvrigt selv skrev, og på de ord, han bruger i digtene. Han ønsker, at hans ord må være rene, dvs. uden de mislyde, der udspringer af menneskeligt overmod. Men han tænker sikkert også på, at han ønsker at leve sit liv i Delfis ånd.

Det fortælles, at Pindar i slutningen af sit liv bad nogle boiotere, der skulle til Delfi, stille oraklet følgende spørgsmål på hans vegne: "Hvad er det bedste for mennesket?" Pythia svarede, at det kunne han ikke være uvidende om, for han havde jo selv i et digt fortalt historien om Trofonios og Agamedes. Pythia tilføjede, at Pindar i øvrigt selv i løbet af kort tid ville erfare, hvad det bedste er (Plut. *Mor.* 109a).

Det digt af Pindar, som oraklet hentydede til, er ikke bevaret. Men den historie, som Pindar fortalte i digtet, handler om de to arkitekter Trofonios og Agamedes, der siges at have bygget det Apollon-tempel i Delfi, der brændte i 548 f.Kr. Da templet stod færdigt, bad de Apollon om deres løn, og han svarede, at han ville betale dem på den syvende dag. Og han tilføjede, at de i mellemtiden skulle spise, drikke og være glade. De gjorde, som Apollon havde sagt. På den syvende dag lagde de sig om aftenen til at sove – og de vågnede ikke op igen. Apollon havde givet dem deres løn.

Historien gengives af Plutarch i et trøstende brev til en ven, der netop har mistet sin søn. Plutarch vil minde vennen om, at døden ikke nødvendigvis er noget ondt, måske er den ligefrem et gode. Umiddelbart før har Plutarch omtalt Sokrates' tanker om døden i tredje del af forsvarstalen og genfortalt historien om Kleobis og Biton, som der var statuer af i Delfi. Pointen er også i deres historie, at døden nærmest er en gave.

Den tanke, der ligger bag de to historier, er måske, at vilkårene i menneskelivet er så usikre, at det ikke er så dårligt at dø, når man lige har udført en stor bedrift. Derefter venter der jo – ifølge en gammel talemåde – mindst to ulykker på én.

13.5 *Filosofferne*

Blandt kunstnerne er det kun digtere, der fortælles historier om i forbindelse med Delfi. Derimod er der mange historier om filosoffer. Så vidt man ved, har hverken Sokrates eller Platon stillet spørgsmål til oraklet. Men Sokrates fortæller i forsvarstalen, at det var et orakelsvar til hans ven Chairefon, der for alvor satte Sokrates på sporet af, hvordan han skulle gribe sin virksomhed som filosof an. Med hensyn til Platon

fortælles det, at han skal have hjulpet folk fra Delos med at fortolke et vanskeligt orakelsvar.

13.6 De syv vise

De tidligste græske filosoffer er de syv vise: Thales, Bias, Pittakos, Kleobulos, Solon, Chilon og Myson. De levede spredt over den græske verden omkring 600 f.Kr. Flere af dem var både statsmænd og digtere, men det er meget lidt reel viden, man har om dem. I den folkelige tradition er de blevet kædet sammen til en gruppe.

Med tiden er der opstået historier om, at de mødtes ved forskellige lejligheder og førte filosofiske samtaler med hinanden. Folk må have syntes, at de syv vise opfattede verden på nogenlunde samme måde. Og de må desuden have ment, at deres visdom mindede om den delfiske visdom. En af de historier, der blev fortalt om dem, handlede nemlig om deres møde i Delfi.

Sokrates siger om deres visdom, at

den var udtrykt i fyndsprog, fremsat i bestemte situationer og egnet til at præge sig i hukommelsen. De mødtes i Delfi og indviede som en førstegrøde af deres visdom i Apollons tempel de indskrifter, som siden alle mennesker fører i munden: 'Kend dig selv' og 'Intet til overmål'.

Pl. *Prt.* 343B ved William Norvin

Ifølge Pausanias var disse indskrifter anbragt på væggene i forhallen til Apollontemplet.

Det paradoksale er, at netop de sentenser, som de syv vise skænkede til Apollon, endte med at blive kernen i deres ry. Gaver kan kaste lige så meget glans over giveren som over modtageren. Men der er bevaret en lang række sentenser, som tillægges de syv vise, og dem vender vi senere tilbage til.

13.7 Chairefons spørgsmål om Sokrates

Sokrates fortæller i Platons version af forsvarstalen, at en af hans venner engang stillede det spørgsmål i Delfi, om nogen var visere end Sokrates. Vennen hed Chairefon og var en i øvrigt ukendt athensk borger. Pythia svarede, at ingen var visere.

Sokrates omtaler orakelsvaret på en måde, der viser, at det blev noget af et vendepunkt i hans liv. Han undrede sig nemlig så meget over svaret, at han gav sig til at efterprøve det. Hans udgangspunkt var, at det måtte være let at finde en fremtrædende politiker, digter eller håndværker, der var visere. Men Sokrates opdagede, at de slet ikke var så vise, som de havde ry for at være, og som de selv troede.

Til sin overraskelse måtte Sokrates altså indrømme, at han overgik dem i visdom. Til forskel fra dem troede han nemlig slet ikke, at han var vis. Men dag ud og dag ind havde han til gengæld gennem samtaler med ganske almindelige mennesker forsøgt møjsommeligt at opbygge en grundlæggende forståelse af, hvordan man lever et jævnt og fornuftigt liv.

Sokrates siger ikke direkte, hvornår Chairefon fik orakelsvaret, men man kan se, at det er længe siden. Under det meste af den peloponnesiske krig 431-404 f.Kr. var athenerne afskåret fra kontakt med Delfi. Orakelsvaret skal derfor nok placeres i tiden før 431 f.Kr. Problemet med en så tidlig datering er, at Sokrates nok ikke har været særlig kendt på det tidspunkt. Det er derfor svært at forstå, hvad der kan have fået oraklet til at sige, at ingen er visere end ham.

Chairefons spørgsmål har haft en sådan form, at oraklet kunne nøjes med at svare ja eller nej: Er nogen visere end Sokrates? Hvis svaret er blevet givet ved lodtrækning, har sandsynligheden for ja og nej været lige stor. Set fra et moderne synspunkt har

Sokrates derfor ikke haft grund til at undre sig over svaret. Men Sokrates var en from mand, der nok ikke har tvivlet på, at det var Apollon, der afgjorde, hvilket lod Pythia trak.

Når det ikke drejede sig om orakelsvar ved lodtrækning, er spørgsmålene blev stillet direkte til Pythia, som straks gav sit svar. Men det er sandsynligt, at både præsterne og Pythia fik kendskab til spørgsmålene på forhånd.

Athen havde ligesom andre bystater en proxenos i Delfi. Det var en lokal borger, der varetog en anden stats interesser og gav råd og vejledning om praktiske forhold, når en athener kom til Delfi for at stille spørgsmål. Måske har det været almindeligt, at spørgerne fortalte proxenos, hvad de var kommet til Delfi for at spørge om. Proxenos har derefter kunnet orientere præsterne, så de havde mulighed for at forberede svarene.

Oraklet kan godt have givet Chairefon det svar, han håbede at få, nemlig at ingen var visere end Sokrates. Oraklet tilstræbte nok i det hele taget at give spørgerne det svar, som de inderst inde ønskede.

Svaret til Chairefon var ikke i strid med oraklets grundholdning, som gik ud på, at der er en afgrund mellem menneskelig og guddommelig visdom. Efter oraklets opfattelse opnåede mennesker selv i bedste fald så lidt visdom, at der ikke var grund til at lægge vægt på, om den ene havde lidt mere end den anden.

Oraklet opfattede menneskelig visdom på samme måde som menneskelig lykke. Da Gyges, den mægtige og rige konge i Lydien, spurgte, om noget menneske var lykkeligere end ham, svarede oraklet ja og nævnte en helt ukendt mand i en fjern og ukendt bystat midt inde på Peloponnes. Meningen må have været, at oraklet hverken tillagde magt eller rigdom nogen særlig betydning. Lighederne mellem mennesker er meget væsentligere end forskellene. Grundlæggende er menneskers vilkår de samme. De kender til de samme glæder og de samme sorger. Det afgørende er den store forskel på vilkårene for mennesker og guder.

I praksis holdt oraklet nok ikke fanen helt så højt, som det gjorde i teorien. Oraklet var jo en virksomhed, der skulle tjene penge. Hele byen Delfi levede af oraklet. Magtfulde stater og enkeltpersoner måtte derfor behandles med så meget respekt, at de vedblev med at opsøge oraklet. Delfi måtte finde en balance mellem principper på den ene side og forretningsmæssige og realpolitiske hensyn på den anden side.

Da Chairefon stillede sit spørgsmål, har Delfi nok ønsket at benytte lejligheden til endnu engang at slå fast, at mennesket bør kende sin begrænsning. Oraklet giver det gode råd, at man ikke skal have for høje tanker om sin egen indsigt i livets store spørgsmål. Den viseste er den, der forstår, at hans indsigt er som en fakkellampe i nattemørket. Når solen står op, kan man se, hvor lidt faklen var i stand til at lyse op.

Svaret til Chairefon har haft betydning for Sokrates – det kan man se af forsvarstalen. Han er enig i det synspunkt, at man ikke skal overvurdere den menneskelige visdom. Men han mener på den anden side, at man også skal passe på ikke at undervurdere den. Mennesket har fået evnen til at tænke selv. Den evne skal det udnytte. Og Sokrates kan måske allerede i 430'erne f.Kr. have været på sporet af den tanke, at mennesket måske tænker bedst i samtale med andre.

13.8 Sokrates og Xenofon

Sokrates fortæller, at der tit var tilhørere, når han som led i sin undersøgelse af orakelsvaret førte samtaler med athenere på torvet. Navnlig unge mænd fra velhavende familier, for de havde tid nok. Det er dem, man senere har kaldt Sokrates' elever. Den kendteste af dem var Platon, der har fastholdt sit indtryk af Sokrates' samtaler i den lange række af dialoger, som han skrev efter Sokrates' død i 399 f.Kr. En anden af de unge mænd var den senere forfatter Xenofon (430-354 f.Kr.), der i sin bog *Anabasis* omtaler en situation, hvor Xenofon spurgte Sokrates til råds, men hvor Sokrates anbefalede ham i stedet at spørge oraklet i Delfi.

Xenofon fik i 401 f.Kr. et brev fra en ven med en opfordring til at indgå i en hær af græske lejetropper, der skulle bistå den persiske prins Kyros i et togt mod det genstridige folk pisiderne, der boede godt gemt af vejen i et bjergrigt område i det sydlige Lilleasien. Det viste sig senere, at Kyros' virkelige plan var at gøre oprør mod selveste perserkongen Artaxerxes, der var hans egen ældre bror.

Athen havde i 404 f.Kr. tabt den peloponnesiske krig, ikke mindst fordi netop Kyros havde finansieret opbygningen af en spartansk flåde, der besejrede athenerne i det afgørende slag ved Aigospotamoi ved indsejlingen til Hellespont og dermed afskar kornforsyningen til Athen.

Xenofon skriver om episoden i *Anabasis*:

Men da Xenofon havde læst brevet, rådførte han sig med atheneren Sokrates om rejsen, og da Sokrates befrygtede, at det fra statens side skulle blive lagt ham til last, hvis han blev ven med Kyros, fordi man mente, at Kyros ivrigt havde støttet lakedaimonierne i krigen mod Athen, så rådede han Xenofon til at rejse til Delfi og rådspørge guden om rejsen.

Xen. *An.* 3.1.5

Men da Xenofon var kommet til Delfi, nøjedes han med at spørge om, hvilke guder han skulle ofre til, for at han kunne have held med den forestående rejse og komme hjem igen i god behold. Oraklet svarede, at han skulle ofre til Zeus.

Siden samtalen med Sokrates var Xenofon åbenbart blevet så opsat på at tage med på det eventyrlige krigstogt, at han ikke har villet risikere, at oraklet frarådede ham at tage af sted. Og når han nøjedes med at spørge, hvilke guder han skulle ofre til, ville han bagefter kunne sige til Sokrates, at oraklet indirekte havde sanktioneret rejsen. Ellers ville Pythia vel slet ikke have nævnt en gud, han skulle ofre til. For hvis han ikke skulle af sted, skulle han jo slet ikke ofre.

Men Sokrates var ikke enig i Xenofons argumentation. Den var for sofistisk, syntes han. Oraklet havde efter hans mening kun sagt, at når Xenofon nu havde bestemt sig for at rejse, var det bedste, han kunne gøre, at ofre til Zeus.

Xenofon kom af sted og kom da også velbeholden hjem igen. Men den militære operation, som de ti tusind græske lejetropper deltog i, mislykkedes fuldstændigt. Efter at have tilbagelagt et par tusind kilometer blev Kyros og hans hær besejret af perserkongen Artaxerxes' langt større hær i et slag ved Kunaxa nord for Babylon. Grækerne kunne begynde det lange og besværlige tilbagetog, bl.a. under Xenofons ledelse, som Xenofon har beskrevet i *Anabasis*.

13.9 Platon

Der er ikke overleveret spørgsmål, som Sokrates eller Platon har stillet til oraklet. Men Platon skal have hjulpet myndighederne på Delos med at fortolke et orakelsvar. På et tidspunkt omkring år 390 f.Kr. var der pest på Delos, og delierne sendte bud til Delfi for at spørge oraklet, hvad de skulle gøre. Oraklet svarede, at de skulle gøre altret dobbelt så stort og derefter ofre på det nye alter.

Alteret havde form af en terning, og delierne prøvede at efterleve orakelsvaret ved at fordoble alle tre sider. Men så blev alteret otte gange så stort. De forelagde nu problemet for Platon, og han forklarede, hvordan de kunne gøre alteret dobbelt så stort.

Men Platon tilføjede, at orakelsvaret nok ikke skulle forstås bogstaveligt. Efter hans mening var orakelsvaret en opfordring til delierne – og måske også til andre grækere – om at give sig til at studere geometri og filosofi. Hvis de gjorde det, ville de kunne løse både det aktuelle problem og mange andre samfundsproblemer.

Sokrates og Platon mente, at mennesker ved fornuftens hjælp selv kan løse mange, måske endda de fleste, personlige og samfundsmæssige problemer. De problemer, man selv kan løse, skal man ikke ulejlige oraklet med. Dialogen *Staten* er jo f.eks. en undersøgelse af, hvordan den ideelle stat skal indrettes.

Men mennesker kan ifølge Platon ikke tænke sig til, hvordan gudsdyrkelsen skal gribes an. Det fornuftigste, man kan gøre, når man står over for den slags spørgsmål, er derfor at følge traditionen, dvs. gøre, ligesom forfædrene har gjort. Altså spørge oraklet i Delfi. Platon lader Sokrates sige det sådan i *Staten*:

Anlæggelse af helligdomme og ofringer og anden dyrkelse af guder og dæmoner og heroer og desuden de afdødes gravmæler og al den kultus, vi må foranstalte for dem, der opholder sig hisset, for at få dem til at være os nådige. For den slags ting kender vi jo ikke noget til, og når vi grunder en stat, så vil vi, hvis vi er fornuftige, ikke rette os efter nogen anden og ikke benytte os af nogen anden fortolker af den religiøse ret end den, vore fædre har benyttet sig af. For denne gud er jo dog for alle mennesker fra gammel tid en fortolker af den slags spørgsmål og sidder i verdens midte på jordens navle og fortolker.

Pl. *Resp.* 427B-C ved Hans Ræder

14. Afslutning

14.1 Historiske orakelsvar, dvs. orakelsvar fra samtiden

Først fra omkring 440 f.Kr. har vi kilder, der gengiver orakelsvar fra samtiden. Thukydid fortæller f.eks., som omtalt side 37, at myndighederne i Epidamnos i 443 f.Kr. spurgte i Delfi, om de skulle overgive deres by til korintherne for at få hjælp i konflikten med Korkyra. Og spartanerne sendte i 431 f.Kr. en delegation til Delfi for at spørge, om det ville være bedst for dem at gå i krig med Athen. I begge tilfælde var beslutningen allerede truffet, og det handlede kun om at indhente oraklets accept. Som tidligere omtalt (side 36) fik Sparta i 426 f.Kr. på samme måde oraklet til at sige god for beslutningen om at anlægge en koloni i Trachinìa.

Sådan ser typiske historiske orakelsvar ud, dvs. orakelsvar, der er gengivet i kilder fra samtiden. Man kan derfor få den ret nærliggende tanke, at hvis vi også havde haft historiske orakelsvar hundrede og to hundrede år tidligere, havde de nok haft samme karakter. Det har været en formalitet at spørge oraklet, men en vigtig formalitet.

14.2 De berømte orakelsvar

Men de orakelsvar fra tiden 700-500, som Delfi er berømt for – ikke mindst mange af de i alt 57 orakelsvar, som Herodot refererer eller citerer – er netop anderledes. De er ofte lange og poetiske – og de udtaler sig sommetider profetisk om, hvad der vil ske i fremtiden. Eller de siger, hvad der sker netop nu på et sted langt borte. De indledende linjer i det første svar til kong Kroisos kan stå som motto for den type orakelsvar (se også side 27):

Tallet på sandskorn jeg kender og målet på havenes dybder.
Også den stumme forstå jeg og hører umælendes tale.

Her. 1.47 ved Thure Hastrup

Nogle har ment, at den type godt kan været ægte. Historikeren dr.phil. Bo Grønbech skriver følgende:

Delfi havde på grund af sin stilling i kulturlivet talrige internationale forbindelser og har sikkert holdt sig omhyggeligt underrettet om forholdene ude i den store verden og desuden kunnet nyde godt af en gennem århundreders orakelvirksomhed samlet politisk og menneskelig erfaring. Men hertil kommer, at man åbenbart her i sjælden grad har udnyttet clairvoyancens muligheder. Intet har været rimeligere, end at man til oraklets betydningsfulde embeder har anvendt folk, der havde specielle psykiske evner, og synskheden kan meget vel være gået i arv i visse af de delfiske slægter, hvoraf præstinden og præsterne, i det mindste i ældre tid, blev valgt.

Artikel i *Dansk Udsyn*, 1955

Tilhængere af denne tro på, at der var overnaturlige kræfter på spil i Delfi, kan henvise til, at oraklet i oldtiden nok er blevet opfattet på den måde – oraklet var netop i stand til at se, hvad andre ikke kunne se.

Sådan må almindelige mennesker have tænkt oldtiden igennem. Ikke bare om oraklet i Delfi, men også om de mange andre orakler i den græske verden. Men det er ikke sikkert, at denne måde at opfatte orakler på nogensinde har været særlig udbredt i samfundenes øverste lag. Det er derfor også tvivlsomt, om beslutningstagerne i bystaterne på noget tidspunkt har overladt politiske beslutninger til oraklet i Delfi. De har nok foretrukket at træffe beslutningerne selv. Men hvis de var realistiske, har de været klar over, at oraklets billigelse af de trufne beslutninger var et velegnet middel til at sikre folkelig opbakning.

Svarene til private pilgrimme er stort set helt forsvundet. Og det må ellers i alle perioder have været de anonyme pilgrimme, der stillede langt de fleste spørgsmål. De er kommet til Delfi med deres usikkerhed. Nogle har f.eks. haft et sygt barn. Andre har været i tvivl om, hvilket erhverv de skulle vælge. De har besluttet at rejse til Delfi for at få ende på deres tvivl. På den lange rejse har de vendt og drejet spørgsmålet i deres tanker, f.eks. om deres fremtidige beskæftigelse. En af pilgrimmene er måske på den måde blevet så afklaret undervejs, at han har kunnet formulere sit spørgsmål til oraklet sådan: Vil det være bedst, at jeg bliver tømrer. Oraklet har kunnet fornemme, at pilgrimmen næsten har taget beslutningen, og det har derfor svaret ja. Det har givet ham fred i sindet. Når han kom hjem til sin familie, kunne han fortælle, at Apollon ved at se ud i fremtiden havde kunnet sige, at det ville gå ham godt i hans nye erhverv.

I modsætning til mange af sine skarpsindige medborgere i Athen, var Sokrates lige så from som de mere jævne athenere, men nok alligevel på sin egen måde. Også Sokrates troede, at Apollon kunne kaste lys over en fremtid, som var skjult for mennesker. Det kom bag på ham, da Chairefon i 430'erne f.Kr. fik det svar i Delfi, at ingen var visere end Sokrates. Det er sikkert også kommet bag på hans venner. Men orakelsvaret inspirerede ham åbenbart til at undersøge, hvad visdom egentlig er.

Og efter at have arbejdet med spørgsmålet i mange år kom han frem til en konklusion, der også overraskede ham selv, nemlig at oraklet i sin tid havde haft ret. Svaret til Chairefon var altså blevet en forudsigelse. Men det blev det kun, fordi Sokrates tog svaret som et guddommeligt udspil, som han kunne arbejde videre med. Derved kom han til at virkeliggøre den mulighed, som oraklet havde peget på.

Sokrates er en af dem, som Frederik Poulsen har haft i tankerne, da han i det afsluttende kapitel i sin første bog om Delfi skrev følgende:

Når Delfi da har fortjent udødelighed i mindet, så er det ikke ved Pythias dunkle tale, heller ikke ved præsternes verdenskløge svar, men ved den kunst, det har fostret, og navnlig ved ekkoet af

oraklets ord i de store ånder, der lydhøre og bævende nærmede sig det.

Oraklet i Delfi s. 335

Litteratur

- Pierre Amandry: *Delphi and Its History*. Athens: "Greece – an Archeological Guide" Editions, 1984
- Boer, Hale and Chanton: *New evidence for geological origins of the ancient Delphic oracle*. Boulder: Geological Society of America, 2001
- J.P. Bury: *The ancient Greek historians*. New York: Dover Publications, 1958
- Aksel Damsgaard-Madsen: *Grækenlands historie*. Århus: Aarhus Universitetsforlag, 1997
- Matthew Dillon: *Pilgrims and Pilgrimage in Ancient Greece*. London: Routledge 1997
- James F. McGlew: *Tyranny and Political Culture in Ancient Greece*. Ithaca: Cornell University Press, 1993
- Helen Hill Miller: *Greece through the Ages. As seen by Travellers from Herodotus to Byron*. London: Dent and Sons, 1972
- H.W. Parke: "A Note on the Delphic Priesthood", *Classical Quarterly* 34, 1940
- H.W. Parke: "The Days for consulting the Delphic Oracle", *Classical Quarterly* 37, 1943
- H.W. Parke and D.E.W. Wormell: *The Delphic Oracle*. Oxford: Blackwell, 1956
- H.W. Parke: *Greek Oracles*. London: Hutchinson, 1967
- H.W. Parke: *The Oracles of Zeus*. Oxford: Blackwell, 1967
- Frederik Poulsen: *Den delfiske Gud og hans Helligdom*. København: Gyldendal, 1924
- Frederik Poulsen: *Oraklet i Delfi*. København: V. Pios Boghandel, Povl Branner, 1919
- Ole Wagner (red.): *Delfi. Tekster og artikler om Apollons helligdom*. Odense: Odense Universitetsforlag, 1997

Oversættelser

- Aischylos: *Orestien*. P. Østbyes oversættelse ved Per Krarup og Karl Nielsen. København: Gyldendal, 1951
- Anacreons Digte*. Udgivne, oversatte og oplyste ved S. Meisling (1826). København: Thaning & Appel, 1944
- Archilochos i: Hartvis Frisch: *Magt og Ret i Oldtiden*. København: Fremad, 1944
- Archilochos i: *Græske digte*. Oversat af Otto Gelsted. København: Forlaget Sirius, 1961
- Diodors romerske Aarbøger til Aar 302 før Kristi Fødsel*. Ved A.B. Drachmann. København: Schönberg, 1912
- Euripides: *Ifigenia hos taurerne*. Oversat af Ellen A. Madsen og Erik H. Madsen. København: Hans Reitzel, 1982
- Euripides: *Ion i: Skuespil af Euripides*. Oversatte af C.P. Christensen Schmidt. København: Samfundet til den danske Literaturs Fremme, 1875
- Herodots historie*. Oversat af Thure Hastrup og Leo Hjortsø. Bd 1: Bog I-IV [Thure Hastrup]. Bd. 2: Bog V-IX [Leo Hjortsø]. København: Gyldendal, 1979

- Homers hymner*. Oversat af Alex Garff og Leo Hjortsø. København: Gyldendal, 1961
- Homers Iliade*. På Dansk af Otto Steen Due. København: Gyldendal, 1999
- Homers Odysse*. På Dansk af Otto Steen Due. København: Gyldendal, 2002
- Pausanias: *Beskrivelse af Grækenland*, 10. bog. Oversættelse og kommentar ved Erik Worm i: Ole Wagner (red.): *Delfi – Tekster og artikler om Apollons helligdom*. Odense: Odense Universitetsforlag, 1997
- Pindar - *Tretten epinikier*. Oversat med indledning og noter af Holger Friis Johansen. (*Klassikerforeningens Kildehæfter*). Herning: Forlaget system a/s, 1981
- Platon: *Faidros*. Oversat af H. Holten-Bechtolsheim i: Carsten Høeg og Hans Ræder (red.): *Platons Skrifter VI*. Bd. København: C.A. Reitzel, 1936
- Platon: *Protagoras*. Oversat af William Norvin i: Carsten Høeg og Hans Ræder (red.): *Platons Skrifter I*. Bd. København: C.A. Reitzel, 1932
- Platon: *Staten – Første til fjerde bog*. Oversat af Hans Ræder i: Carsten Høeg og Hans Ræder (red.): *Platons Skrifter IV*. Bd. København: C.A. Reitzel, 1934
- Thykydides' Historie*. Oversat og oplyst ved Anmærkninger af M.Cl. Gertz. Bd. I-III. København: Schönberg, 1897-1900
- Æsopromanen*. Oversat af Carsten Weber-Nielsen. København: Museum Tusulanums Forlag, 2003

Jens Barfoed
Oraklet i Delfi

Copyright © 2014 Jens Barfoed
1. udgave 2014
Udgivet af KLASSIKERFORENINGENS KILDEHÆFTER
Sat med Palatino 10/11/14 af Jonas Chr. Juul
Alle billeder © Jonas Chr. Juul

Kopiering af denne bog er kun tilladt på institutioner, der har indgået aftale med Copy-Dan, og kun inden for de i aftalen nævnte rammer.

ISBN 978-87-89504-56-8